46604

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEK YAPI KORUMA VE ONARIM UYGULAMALARINDA SORUNLARIN YASAL VE YÖNETİMSEL YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mim.Nahide ÇAKIR

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 12 Haziran 1995

Tezin Savunulduğu Tarih : 30 Haziran 1995

Tez Danışmanı : Prof.Dr.Nur Akın

Diğer Jüri Üyeleri: : Prof.Dr.Zeynep Sözen

Doç.Dr. Ahmet Ersen

HAZİRAN, 1995

ÖNSÖZ

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması gerektiği fikrinin, uluslararası düzeyde tartışmasız olarak kabul edildiğini biliyoruz. Avrupa ülkelerinde geliştirilen koruma önlemlerindeki, temel ilkeler açısından benzerlikler, geçmişin somut verilerini yaşatma ve sürdürme kararlılığını göstermektedir. Bu konuda oluşturulan koruma mevzuatının da, kapsamının genişletilmiş ve günlük yaşamla bütünleştirilmiş olduğu görülmektedir.

Tarihi eserleri ve çevreleri açısından çok zengin olan Türkiye, bu genel eğilime yasal bazda geç de olsa katılmış, ancak uygulamada ne yazık ki dışında kalmıştır. Bugün, kültür mirasını koruma yönünde sürdürülen eylemlerin ancak, ortaya çıkan sorunların büyük ölçüde kavranmasıyla başladığı gerçeğiyle, hareket edilmesi gerekmektedir.

Dolayısıyla bu tezde, Bina Yapım Yönetimi ve Restorasyon Programları çerçevesinde, ortak bir çalışmayla, konuyla ilgili sorunların saptanmasına ve bu konuda uygulama yapan yüklenicilerin de görüşleri alınarak, somut sonuçlar elde edilmesine çalışılmıştır.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde büyük katkıları bulunan, değerli hocalarım, Prof.Dr.Nur AKIN'a, Prof.Dr.Zeynep SÖZEN'e ve Doç.Dr. Ahmet ERSEN'e teşekkür ederim.

Nahide ÇAKIR
12.06.1995

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ II

İÇİNDEKİLER İİİ

ŞEKİL LİSTESİ V

ÖZET Vİİ

SUMMARY Vİİİ

BÖLÜM 1. GİRİŞ 1

1.1. Çalışmanın Amacı 3
1.2. Çalışmanın Planı 4

BÖLÜM 2. KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASIYLA İLGİLİ UYGULAMALARDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR 6

2.1. Koruma ve Onarım Çalışmalarında Mevzuata İlişkin Sorunlar .. 6

2.1.1. Koruma Kanunu'nun Amaç ve Kapsamının İrdelenmesi 7

2.1.2. Tespit ve Tescil Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar. 8

2.1.3. Koruma Kurullarına İlişkin Sorunlar 11

2.1.4. Halkın ve Yerel Yönetimlerin Korumaya Katılımı Sorunu.. 14

2.2. Koruma ve Onarım Çalışmalarında Projelendirmeye ilişkin Sorunlar 16

2.2.1. Karar Vericilerin ve Zorunlulukların İrdelenmesi . 17

2.2.2. Araştırma Evresinde Karılaşılan Sorunlar. 23

2.2.3. Dökümantasyon Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar 27

2.3. Koruma ve Onarım Çalışmalarında Malzeme Seçimine İlişkin Sorunlar. 34

2.3.1. Malzemenin Kendisi ile İlgili Sorunlar 35

2.3.2. Karar Verici ve Belirleyicilerin etkileri 40

2.3.3. Zorunlulukların eksikliği-Denetim Yetersizliği. 42

2.3.4. Mal Sahibi ile İlgili Sorunlar. 45

2.3.5. Mimarın Bilgi Birikimi ile İlgili Sorunlar . 46

2.4. Koruma veOnarım Çalışmalarında Uygulamaya İlişkin Sorunlar 47

2.4.1. Zorunlulukların Eksikliği 48

2.4.2. İşçilik ve Teknoloji ile İlgili Sorunlar 56

2.5. Koruma ve Onarım Çalışmalarında Kullanıma ilişkin Sorunlar 59

BÖLÜM 3. SONUÇ 63

EKLER . 67

KAYNAKLAR . 120

ÖZGEÇMİŞ 122

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No:	Şekil Adı:	Sayfa No:
Şekil 2.1.	Kurullarda yanlı davranılıp davranılmadığı durumu	20
Şekil 2.2.	Projelerin kurullarda onaylanma işleminin uzun sürüp sürmediğu durumu	21
Şekil 2.3.	Firmaların, projelendirmenin araştırmaevresinde yaptığı çalışmalar	25
Şekil 2.4.	Araştırma evresinde yapılan çalışmalar için Üniversitelerin ilgili anabilim dallarına ve meslek odalarına başvurulup başvurulmadığı durumu	26
Şekil 2.5.	Projelendirme için sözleşme ve şartnamelerde öngörülen sürenin yeterli olup olmadığı durumu	29
Şekil 2.6.	Projelendirme için sözleşmede belirtilen eleman sayısı ve niteliğinin yeterliliği	29
Şekil 2.7.	Projeye ayrılan ödeneğin yeterliliği durumu	30
Şekil 2.8.	Firmaların, rölöve çalışmalarında uyguladıkları yöntemler	31
Şekil 2.9.	Müteahhitlerin restitüsyon projesi yaparken yararlandıkları kaynaklar	33
Şekil 2.10.	Malzeme analizleri için araştırma ve koruma laboratuarlarından yararlanılıp yararlanılmadığı durumu	41
Şekil 2.11.	Kurulların malzeme seçimi konusunda yardımı ve yönlendirmesinin olup olmadığı durumu	42
Şekil 2.12.	Malzeme seçimi konusunda kullanılan kriterler	47
Şekil 2.13.	Uygulamaların kesintisiz olarak sürdürülüp sürdürülmemesi durumu.	50
Şekil 2.14.	Birim fiyat tarifleri ve analizlerin yeterli olup olmadığı durumu	51
Şekil 2.15.	Sözleşmede belirtilen uygulama süresinin yeterli olup olmadığı durumu	53

Şekil 2.16. Denetim mekanizmasının iyi çalışıp çalışmadığı durumu 55

Şekil 2.17. Yüklenicilerin, yaptıkları uygulamamalarda, eski yapılara verilen yeni işlevleri uygun bulup bulmadıkları durumu 62

ÖZET

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bakımı, onarımı, uygun kullanımlara açılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak, geçmişe verilen değerin en etkin belirtisidir.

Oysa, günümüz Türkiye'sinde koruma konusunda mevcut yasal ve yönetimsel önlemler ve çağdaş koruma ilkeleri ışığında, sahip olunun kültür varlıklarının, gereken şekilde koruma ve onarımı gerçekleştirilememektedir. Mevcut durumun saptanması, eserin tanımının yapılıp belgelenmesinin ardından, bakım, onarım ve değerlendirilmesine ilişkin kararla başlayan yapının teknik, estetik ve tarihi araştırmaları yanında, mevcut durumun analizi, bozulma nedenleri ve müdahale derecesinin konuyla ilgili yöntemi gösteren projeler üretilmesi ve bu projelere göre üretimin yapıldığı, uygulama ve kullanım aşamasına kadar olan süreçte, çeşitli ve çok sayıda sorun yaşanmaktadır. Sözkonusu sorunların belirlenmesinde, koruma ve onarım uygulamalarını üstlenen müteahhit firmalarla yapılan anket çalışmasının büyük katkısı olmuştur.

Elde edilen sonuca göre, yürürlükteki korumayla ilgili yasal ve örgütsel düzenlemelerin, yapıcı bir biçimde değerlendirilmesiyle ve koruma politikasının önemine, korumanın esas sahibi olması gereken yerel yönetimlerle, halkın inandırılmasıyla, nitelikli koruma uygulamalarının sayısı artacaktır. Konuyla ilgili bilinçlenme / bilinçlendirme çabalarına ek olarak, bir an önce ele alınacak planlı koruma çalışmaları, konuya ayrılan ödeneklerin yeniden düzenlenmesi ve denetimli bir uygulama, zaten her geçen gün büyük kayıplar veren kültür varlıklarının daha fazla yok olmadan değerlendirilmesini sağlayacaktır.

SUMMARY

EVALUATION OF LEGAL ADMINISTRATIVE ASPECTS OF THE PROBLEMS IN ARCHITECTURAL CONSERVATION AND RESTORATION

The most evident indicator of the value given to the past ist to ensure the conservation, maintanance, repair of the cultural and natural heritage and allocating for appropriate usage and conserving for the future generations.

In Turkey, although the existing administrative and legal mausures and contemporary conservation principles, the restorations till today has showed that conservation and restoration of the cultural heritage seems to be difficult by means of inexperienced contractors.

For qualified restorations the urgent matter is to define and classify the problems and their reasons. These problems can be itemized as follows. In regard to the execution of works.

1. Legislative
2. Documentation and project work.
3. Selection of appropriate materials
4. Execution of works
5. Use values

The questionare and interviews corried out with the construction firms undertaking conservation and restoration had great contribution in determining the problems.

As well known, in Turkey the first legislation about the conservation of the historical heritage is the Low of Antiquity (Eski Eserler Kanunu) of no. 1710 established in 1973. And after 10 years, in order to remove short cuts of this low and the hitches in implementation, the Low for the Conservation of Cultural and Natural Heritage (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu) of No. 2863 has been established.

As a consequence immovable Supreme Board of Ancient Monuments (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) which was the unique autority responsible for solving the problems about historic preservation under the previous law, was replaced with newly established. Conservation of Cultural and Natural Heritage Supreme Board. (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu), and the composition, duties and rights of this board was determined, and its regional branches was established.

In spite of these relatively positive legal and organizational phases, a closer and detailed examination, unfortunately, will show that the general trend was not towards "conservation" but rather towards "renovations". Above all, the heavily bureaucratic proceedings in establishing boords for conservation of cultural and natural objects which takes important decisions and has the autority registering and scheduling

immovable objects to be preserved and canceling registration as a result of the pressures either directly from the ministry or from the political parties when rewiewing inventories.

With the low of No. 2863 the autority on making inventories preserving and controlling the immovable objects in need of conservation, except those which are owned by municipalities and pious foundations (Vakıf) which has been given to the ministry of Culture. However in addition to the fact that Ministry of Culture with its existing Limited Staff budget and tecnical possibilities can hardly conserve and control the cultural heritage. Also, there are such situations that some pious foundations and other establisment about this matter which are responsible for registering, documenting and conservation of mentioned objects. After the Ministry of Culture is tecnically and financialy reorganized can be responsible for conservation.

In spite of the precautions with legislation for conservation weak public support accelaretes the lass of the cultural heritage. Conservation could be realized by organazing a campaign public consciousness for the matter. In the other hand unconcious local autorities who also have rights to control the conservation works could be influenced public conciousness.

Architectural conservation needs documentation and scientific research in regard to the historical importance of the object. In this producedure, the first stage is to exemine the imperative such as legislotions and regulations, and to specify the group values and intervention degrees. Simultonesuly, such as historical, tecnical and asthetic researches and excavations, the analysis of subject in regard to conservation principles, and determining the cooperation of an interdiciplinary team (Figure 1).

The works of firms in the phose of resourch.

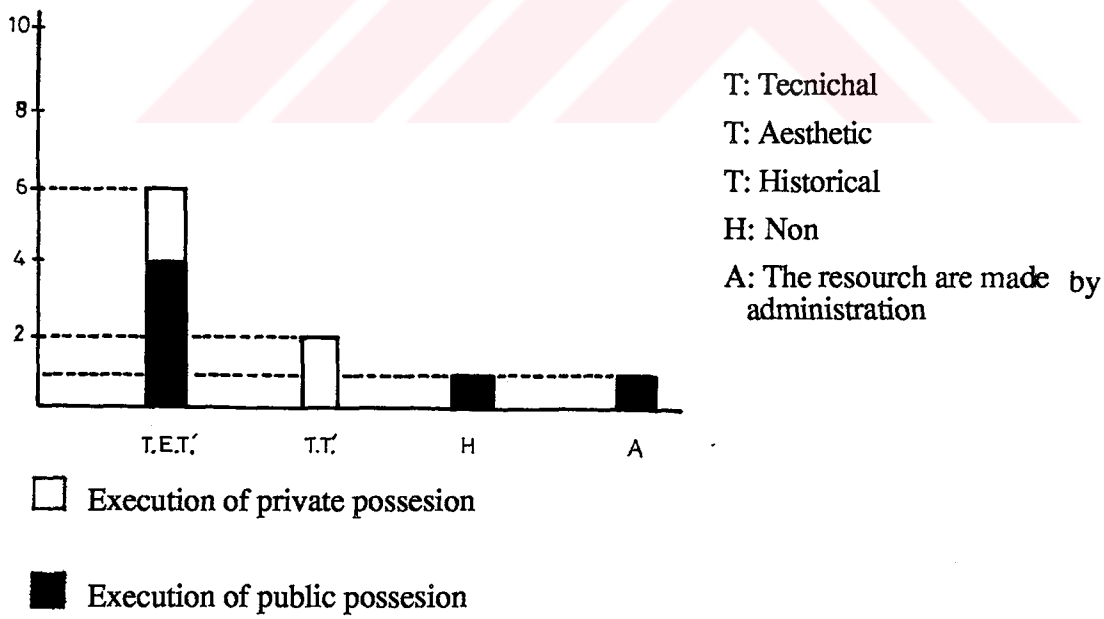

Figure 1.

After defining the cultural identity of the object mesured drawings and restoration proposals are to be prepared. In this phase measured drawing state of conservation of the object, reconstitution drawings showing orginal forms and restoration project to define the interventions are to be prepared.

Unfortunataly, inadequacy or absence of research causes restorations of poor quality. Beside inadequately defined items and statements in general principles of No. 14 established in 1988 and drafted for conservation and determining intervention degrees and classification criteria in implementation have brought hitches in pratice.

In this phase, the insufficient conservation boards, causes the approval projects in longer periods and the political pressure on the conservation boords are the other negative factors.

The mentioned Principle Decision (İlke Kararı) which gives unsufficiant results in implementation, includes all buildings, deter, determines intervention degrees about general classification had been reviewed and Conservation of Cultural and Naturol Heritages Supreme Boord has adapted a new Principle Decision of No. 378, at 28 th. February 1995.

Another matter to be focused on in conservation is the use of appropriate materials to match the traditional building materials and original construction techniques. Thus both should ba conserved in architectural conservation.

Generaly major traditional building materials are wood, stone, brick, mortar and the materials such as glass, metal, plaster, glozed tiles are suplementary. Today following the contemporary development in building materials market reduced the usage of the traditional ones. Therefore, it is difficult to provide traditional building materials. In addition, the criteria for how the new materials to be used in new parts santiary installation, insulation and point work will be applied in conservation work or in their mechanical and pyscial properties how they will adapt to the traditional materials have not been determined. The determined ones have not been sperated to. Also in this subject must be particularly emphasized the ineffectiveness of the publications in the field about intervention for strengthening and conserving materials.

On the other hand, the ministries concerning the production and consumption of the materials, research centers, public offices, design offices, manufactures, executers and users -all have determining effects on sellection off materials. The cretarias are shown at figure 2. which are used to choice materials by the construction firms undertaking conservation and restoratin.

Consequently, it is necessary to cease theoretical lewel of studies carried out by reseaurch centres and more pratical work to support restoration executions should be encouraged and this the effect of these works must be seen in standarts and las. It is also necessary not to leave the control over executions of decision taken by conservation boards only to controller. One of the solution of this problem can be giving the right of controlling applications to the Laboratory of Restorasion and Conservation Centre in Istanbul unde Ministery of Culture, which has the right to analyse the materials and to specify execution method and tecnique.

Specifications for unit price list, cost analyses which are the main documant in public executions are insufficient. Because, this documents does not indude the new conservation and cleaning tecniques and are also insufficient in regard to the current

prices. According to results of the guestionare, the contructors emphasize the unit price list are not satisfoctory (Figure 3).

The criteria of selection materials.

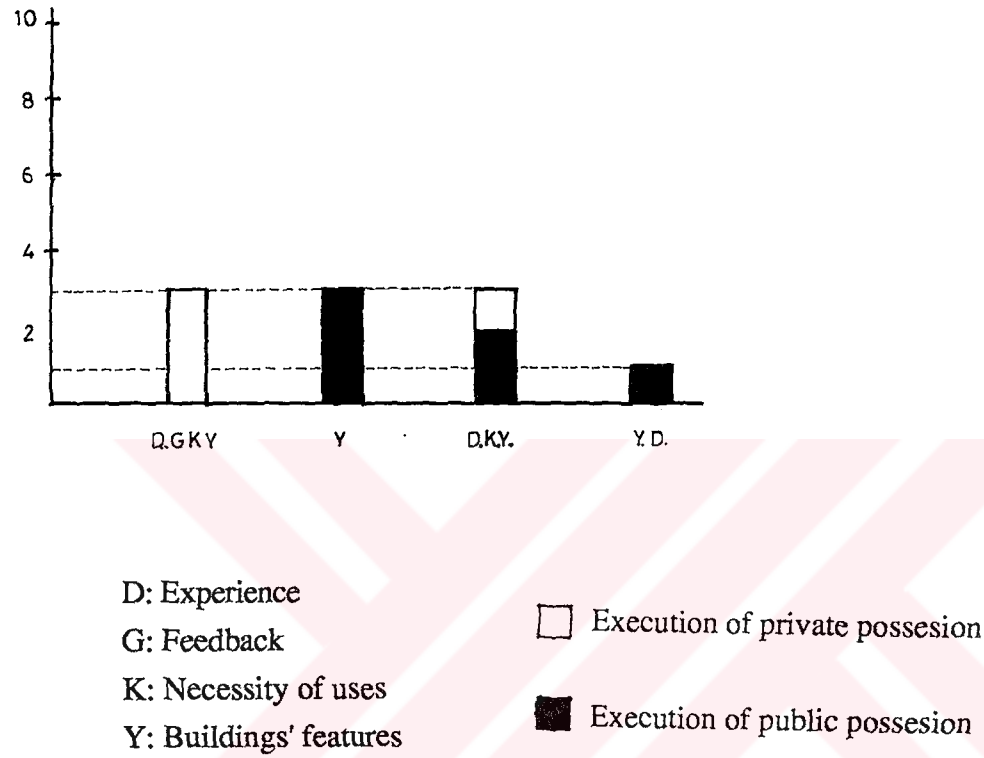

Figure 2.

Unit price list qualification

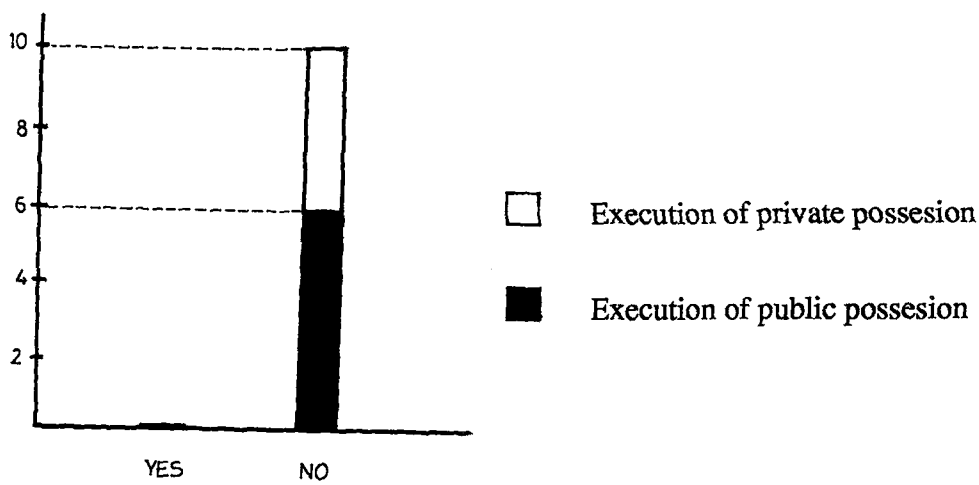

Figure 3.

Another factor determining the selection of materials is the consciousness of the historic building owners. Normaly the owner's opinion can be taken in selecting the materials and designing, but they often prapase, even impose inconvenient materials. In this point, the convincing attempts and knowledge of the architect about the matter gains importance. The architect must have at least general knowledge about the conservation of traditional building materials and selecting apropriate repair materials. In this contex, it is the responsibility of the educational institutions to educate the autorities. Involved in architectural conservation.

The final point in conservation is execution phose in Turkey unfortunately concervation and restorations are employed to unspecialized contractors with (A) group contractor licence, at high ratio of price cutting under the State Transference

Law of No.2886 (Devlet İhale Kanunu) Thus conservation and restoration works in Turkey are usually of poor quality as executied in short time and at lower costs, without depending to any prior resourch, and hence degrading the historical value of the old building.

Another important point is that "Unit Prices the Conservation and Restoration of Ancient Works" (Eski Eser Birim Fiyatları) issued each year depending on the increase rate due to inflation declared by Ministry of Public Works.

Already few qualified contractors, personnel and masters specialized in conservation and restoration shift to casier and more profitable works.

Restoration works involve special techniques and workmanship of high quality and the materials selected at the project phase have not been applied in accordonce with execution principles, the work loses its meaning. In this point, it is necessory to introduce new conservation and restoration tecniques, fallowing the examples of execution equipment, materials and methods used in Europe and U.S.A.

At execution stage, efficiency of the control mechanism is important especially for materials and practice. In Turkey the rules determined for this purpose are inderquate Result of the questionare is shown on the figure 4 about this subject.

The activity of control mechanism

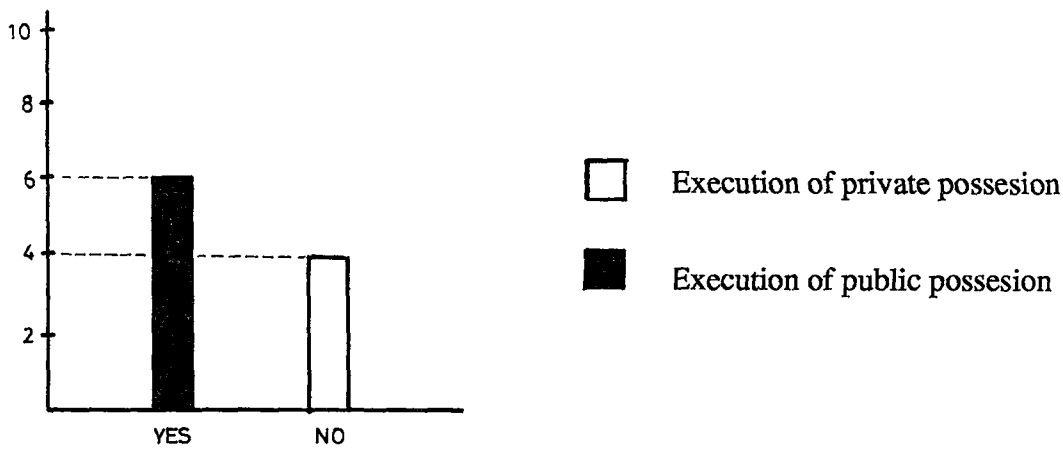

Figure 4.

Also, in order to conserve buildings it is advisible to have extended uses for them, as much as possible with minimum intervention. However, in adopted uses the function is determined in order to preserve the building, therefore the new function will not degrade the historic building, more preferably it should be reversible. (Figure 5.)

The eveluation of the new function given to the monuments.

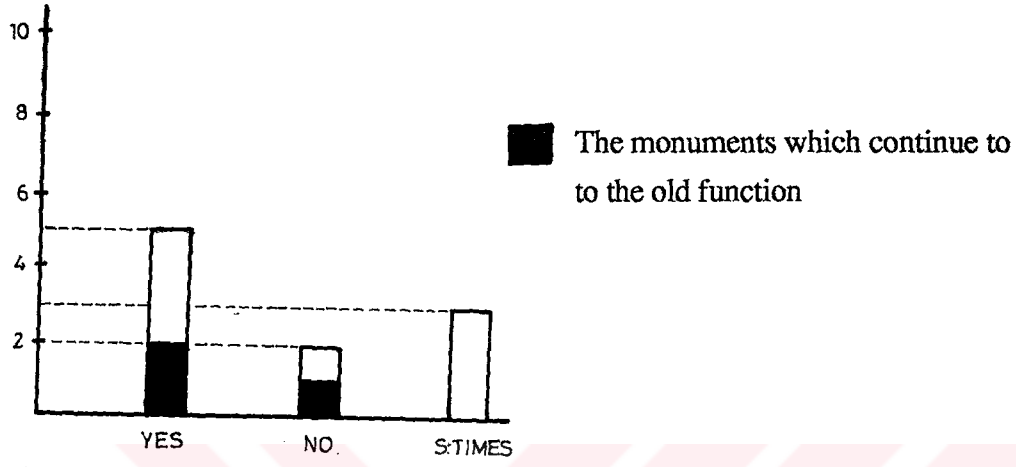

Figure 5.

Before embarking to restoration, decisions taken for new function must be taken into account from the planning phase. Conservation boards have rights to decide and approve about the appropriatness of the new function allocated to the historic building. Against difficulty in controlling the execution of works, methodic approach for intervening ancient buildings should be standardized.

As a result, it may be stated that the number of restorations of hich quality will be increased by evaluating the current legislation and acts and by mens of convincing the people and local autorities in the importance of historic preservation. In addition to the efforts for being conscious and making consciouss of the matter, methodic conservation and restoration reorganisation of the allocations for conservation and controlled executions will somehow hinder the ongoing loss of cultural property.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Bu çalışma, "Bina Yapım Yönetimi" ve "Restorasyon" programlarıyla birlikte yürütülmüştür. Bu nedenle de, bugün uluslararası düzeyde geçerli olan ve ülkemizde gerek siyasi platformda yapılan anlaşmalar, gerekse de bilimsel düzeyde kabul gören koruma ilke, yöntem ve tekniklerinin gelişim süreçlerini çok genel olarak ele almanın yararlı olacağı düşünülmüştür.

Avrupa ülkelerinde özellikle anıtsal nitelik taşıyan eski eserlerin korunması için ilk yasal önlemler, 18-19. yüzyıl içinde ele alınmaya başlanmış ve bu konuda ön çalışmaları yapacak kuruluşlar oluşturulmuştur. Şu belirtilmelidir ki bu dönemden önce de Avrupa ülkeleri koruma konusuna -her ne kadar günümüz anlayışına göre yanlış uygulamalar olsa da- ilgi göstermişler ve birçok değerin bugüne dek ayakta kalmasını sağlamışlardır.

19. yüzyılın ikinci yarısı koruma konusunda ayrı bir önem taşımaktadır. Fransa, İtalya ve İngiltere bu konuda öncüdürler. 20. yüzyıl başına gelindiğinde koruma sorununun uluslararası düzeyde ilk kez 20 yüzyıl'ın ilk yarılarında, 1904-Madrid, "Uluslararası Mimarlar Kongresi"nde ele alındığı görülmektedir. Bu kongrede, anıtların sınıflandırılması, onarımı, niteliği, kamulaştırma gibi konularda kararlar alınmıştır.

Korunması gerekli eski eserlerin, tarihi çevreleriyle birlikte ele alınması gerektiği konusu ise biraz geç bir tarihte, 1931 yılında Atina Konferansı'nda belirtilmiştir.

Atina Konferansı'nı izleyen 1931 tarihli, Carta del Restauro'da, restorasyonun ayrıntılarından önce tanımı ve nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuş, uzmanlararası işbirliği, özenli ve sabırlı çalışma gerekliliği gibi konular vurgulanmış ve 7 maddeyle ilkeler somutlaştırılmıştır. Bugünkü modern restorasyon anlayışının temelini oluşturan bu ilk tüzük kararlarına, 1932-64 yılları arasındaki 30 yılık dönem boyunca Avrupa ülkelerinin özenle uymaya çalıştığı gözlenmektedir.

1964, "Venedik Tüzüğü" (Tarihi Anıtlar ve Yerleşmeleri Tüzüğü) bugün -aradan geçen otuz yıldan dolayı eskidiği gerekçesiyle eleştirilmesine rağmen, (1) - yine de uluslararası düzeyde restorasyon konusunda temel ilkeler içermektedir. Korumayı

kapsamlı biçimde ele alan ve günümüzde uluslararası düzeyde yürürlükte olan bu tüzükte, tanımlar, amaç, koruma, onarım, tarihi yerleşmeler, kazılar ve yayınlar başlıkları altında 16 temel madde yer almaktadır.

1960'lardan bugüne kadar Venedik Tüzüğü aracılığıyla, çok sayıda ülke, koruma mevzuatı konusunda ortak bir görüş ve dile varmış, sözkonusu ortak ilkeler ışığında koruma çabalarına girmiştir. Bu bağlamda, kültürel değerlerin korunması konusu, bakım-onarım, sağlamlaştırma gibi teknik sorunlar yanında, korunacak alanların kentle ilişkisi, yeni işlevler, koruma alanı içinde ve dışındaki gelişmeler ve bu gelişmelerle korunan çevrenin uyumu gibi konularda yasal ve yönetimsel önlemler alma yoluna gidilmiştir (2).

Bilindiği gibi Türkiye'de tarih öncesi ve sonrası dönemlere ait kültür ve tabiat varlıkları yönünden dünyadaki en zengin ülkelerden biridir. Türkiye'de kültür ve tabiat varlıklarının bilimsel yöntemlerle ortaya çıkarılması, derlenmesi ve sergilenmesine yönelik çalışmalar, Osman Hamdi Bey'le birlikte daha sistemli bir biçimde, geçen yüzyıl sonundan itibaren başlamıştır.

1874'te Osman Hamdi Bey sayesinde, "Asar-ı Atika Nizamnamesi" adıyla anılan ilk koruma yasası ve oluşturulan Meclis-i Ali (Yüce Meclis), eski eserlerin tesbiti, onarımı ve onarım şekli, uygulayıcıların belirlenmesi işlerini yüklenmiş, böylece yasal ve yönetimsel olarak ilk adım atılmıştır (3).

Taşınmaz eski eserlerin bakımı, onarımı ve yeni işlevlerde değerlendirilmesi ise, ancak Cumhuriyet'ten sonra planlı bir yatırım olgusu haline gelmiştir. Konu ile ilgili oluşturulan kurumlarla, koruma konusu giderek, değişik disiplinlerden gelen kişilerin uzmanlaştığı bir alan olmuştur. Yine, oluşturulan çeşitli kurul ve danışma komisyonları da, eski eser politikalarının ve koruma ilkelerinin saptanması konusunda çalışmalar yapmış, ancak bu çabalar 1951 yılına kadar kurumsallaşamamıştır.

5805 sayılı yasaya dayanarak, 1951'de oluşturulan "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu" korumayla ilgili ilk sürekli bilimsel örgüt olarak, 1983 yılına dek işlevini sürdürmüştür. 30 boyunca ilgili kuruluş yetkilileri ve bilim adamlarından oluşan bu kurul tarafından, hangi yapıların korunması gerektiği kültür varlıklarının nasıl kullanılacağı v.b. gibi konular üzerinde durulmuş, belirlenen ilke kararlarına dayanarak ilke kararlarına dayanarak önemli kararlar alınmıştır.

Ancak haftada bir kez ve İstanbul'da toplanan merkezi bir kurumun Türkiye gibi korunacak değerleri çok fazla olan bir ülkede, sorunları çözmede yeterli olmadığı düşüncesiyle, daha yaygın bir koruma örgüt biçimine gidilmesi düşünülmüştür. Bu nedenle de 1983 yılında, 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu"nun yerine "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" getirilmiş ve görevleri, oluşumu, uygulamada kendisine yardımcı olacak bölge kurullarının oluşturulması gibi konular belirlenmiştir.

Yasal ve örgütsel açıdan görünürdeki bu olumlu adımlara karşın, sahip olunan kültür ve tabiat varlıklarının hergeçen gün yok olması sonucunda, yapılan bu çalışmalara biraz daha ayrıntıda bakılması gerekmektedir. Bu tezde, öncelikle sorunların belirlenmesi ve bu sorunların yasal ve yönetimsel açıdan değerlendirilmesine çalışılmıştır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını ve kültür değerlerini yansıtan tarihi yapıların ve oluşturdukları çevrenin, günümüzün değişen sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak, çağdaş gelişmelerle bütünleşerek yaşamasını sağlamak amacını taşıyan kültür ve tabiat varlıklarının korunması fikri ve bu konuda sürdürülen eylemler, ortaya çıkan sorunların büyük ölçüde kavranmasıyla başlamaktadır. Bu gerçekten hareketle, bugün Türkiye'de geliştirilen koruma uygulamalarının uluslararası düzeyde geçerli olan ölçütlere göre, aksayan yönlerinin saptanması ve bu konuda yanlışlıkların tekrarının önlenmesi için gereken şartların belirlenmesi hedeflenmiştir.

Bu konuda yaşanan sorunları konuyla ilişkin görüşlerini, çeşitli zamanlarda ve yerlerde ifade eden, koruma uzmanlarının ve kuruluşların çalışmalarından yararlanarak saptanmasının yanında, koruma uygulamalarını yapan ve dolayısıyla önemli bir konumda olan müteahhitlerin konu ile ilgili düşüncelerini öğrenmek gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle de bu grupların sorunlarını ortaya koymak ve böylece somut örneklerle konuya yaklaşımları, değerlendirilerek sonuca varabilmek için seçilmiş müteahhitlerden "anket" yoluyla bilgi toplanmıştır **(EK-A).**

Koruma uygulamalarında çeşitli müdahale dereceleri ve yöntemler bulunduğundan dolayı, anket için seçilen 10 müteahhitin farklı niteliklerde uygulama yapıyor olmalarına dikkat edilmiştir. Buna göre seçilen müteahhitlerden 4'ü anıtsal nitelikli

eserlerin koruma ve onarım uygulaması yapmakta, 4'ü II. derece eski eser onarımları, son 2'si ise arkeolojik koruma uygulamalarına çalışmaktadırlar.

Anket formunun düzenlenmesinde; koruma ve onarım uygulamalarının ilk adımı olan "projelendirme" çalışmalarında izlenmesi gereken araştırma yöntemleri ve projenin nitelikleri dikkate alınarak, müteahhitlerin kendi uygulamalarında kullandıkları yöntemi ortaya çıkaracak sorulara; koruma ve onarım uygulamalarında önemli bir konu olan "malzeme" seçiminde yaşanan sorunları ortaya koymaya çalışan sorulara; uygulama aşamasına geçildikten sonra özellikle eksikliği bilinen nitelikli eleman ve denetim mekanizmasının işleyişiyle ilgili sorunları ve kullanım aşamasında, yapıya verilen işlevin uygunluğu konusundaki düşünceleri belirlemeyi amaçlayan sorulara yer verilmiştir.

Anket sonuçları değerlendirildiğinde, sorunların belirlenmesinde istenen sonuçlar elde edilmiş, bunun yanında özel ve kamu uygulamaları arasında özellikle bürokratik açıdan, sözleşme ve şartnamelerin belirlediği farklılıklar saptanmış ve elde edilen sonuçlar grafiklerle ifade edilerek, sorunların sözel ve çizgisel olarak özümlenmiş bir biçimde belirlenmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

1.2. Çalışmanın Planı

Bina Yapım Yönetimi ve Restorasyon programlarıyla birlikte yürütülen bu çalışma esasında Bina Yapım Yönetimi Programı'na sunulmaktadır. Bu nedenle de konuya başlarken, öncelikle bu programdan ayrı bir uzmanlık alanı olan Restorasyon'a ilişkin, bugün uluslararası düzeyde geçerli olan ve ülkemizde gerek siyasi platformda yapılan anlaşmalar, gerekse de bilimsel düzeyde kabul gören, koruma ilke, yöntem ve tekniklerinin gelişim süreçlerini çok genel olarak ele almanın yararlı olacağı düşünülmüştür.

Tezin ana bölümü olan ikinci bölümde, koruma ve onarım çalışmalarının istenmeyen niteliklerde sürdürülme nedenlerinin, koruma uygulamalarında izlenmesi gereken adımlar gözönünde bulundurularak irdelenmesine çalışılmıştır. Buna göre, koruma ve onarım çalışmaları 5 temel adımda ifade edilmiştir.

- Mevzuata ilişkin sorunlar;
- Projeye ilişkin sorunlar;
- Malzemeye ilişkin sorunlar;
- Uygulamaya ilişkin sorunlar;

- Kullanıma ilişkin sorunlar.

Bu başlıklar altında, kültür ve tabiat varlıklarının korunması çalışmalarında, tek yapı ölçeğinde yapılması gereken bilimsel çalışmalar, izlenecek yöntemler, dikkate alınacak ilkeler gözönünde tutulmuş ve konuyla ilgili bakanlık, koruma kurulları, araştırma ve eğitim kurumları gibi karar verici ve belirleyicilerin etkileri, doğru bir koruma uygulamasına nasıl ulaşılacağını yönlendiren, sınırlandıran koşulları belirleyen yasa, yönetmelik, şartnamelerin ve bu zorunlulukların denetimine ilişkin ayrıntılar üzerinde durulmuştur. Konuyla ilgili sorunlar, seçilen 10 koruma uygulaması üzerinde somutlaştırılmıştır.

Koruma ve onarım uygulamalarında yaşanan çok sayıdaki sorunun belirlenmesi, özellikle yasal ve yönetimsel açıdan eksikliklerin giderilmesi gerektiği vurgulanarak, öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM 2. KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASIYLA İLGİLİ UYGULAMALARDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Tarihi yapılar, geçmişi koruma açısından önemli bir belge niteliği taşır. Diğer bir deyişle, bir kültür belgesidir, bir teknik belgedir, bir estetik ve yaşantı belgesidir. Dolayısıyla bu belgesel niteliklerin korunması esastır (4). Bu amaçla çağdaş koruma ilkeleri doğrultusunda, her türlü teknolojik ürün ve malzemeden, koruma ve onarım yöntemlerinden, geleneksel ve çağdaş yapı tekniklerinden yararlanılması gerekmektedir.

Ancak, bugüne kadar süregelen uygulamalar göstermiştir ki, çok sayıda korunması gerekli eserin, az sayıda uygulayıcı kuruluşun sahip oldukları sınırlı olanaklarla, korunması ve onarılması güç olmaktadır. Koruma çalışmalarının istenilen nitelikte olması için öncelikle ele alınacak konu, sorunların ve nedenlerinin belirlenmesidir. İlgili sorunlar, koruma uygulamalarında izlenmesi gereken sıraya göre aşağıdaki beş başlıkta toplanabilir:

1 - Mevzuata ilişkin sorunlar;
2 - Projelendirmeye ilişkin sorunlar;
3 - Malzeme seçimine ilişkin sorunlar;
4 - Uygulamaya ilişkin sorunlar;
5 - Kullanıma ilişkin sorunlar.

2.1. Koruma ve Onarım Çalışmalarında Mevzuata İlişkin Sorunlar

Koruma konusunda öncelikle, 2863 ve 3386 sayılı kanunların amaç ve kapsamının irdelenmesi gerekmektedir. Bu konuda, genel olarak Avrupa ülkelerindeki koruma mevzuatının kapsamıyla kıyaslanması ve eksikliklerin belirtilmesine çalışılmalıdır.

Koruma sürecinin ilk ve en önemli bölümü, korunacak değerlerin doğru tanımlanması, saptama (tesbit) ve belgeleme (tescil) çalışmalarıdır. Bu bölümde öncelikle korunması gerekli kültür varlıklarının tahribatını önleyecek, yasal ve örgütsel yetersizliklerin saptanması gerekmektedir. Bu nedenle de çalışmada, bu konuyla ilgili sorunların belirlenmesi ve buna ilişkin öneriler getirilmesine çalışılmakta, ayrıca bu aşamada,

koruma konusunda başarılı sonuçlara ulaşılabilinmesi için gerekli ön koşullardan biri olan yerel yönetimlerin ve halkın korumaya katılımının önemi üzerinde durulmaktadır.

2.1.1. Mevzuatın Amaç ve Kapsamının İrdelenmesi

Günümüz Türkiye'sinde kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin kanun ve yönetmelikler, oluşturulan Koruma Kurulları bulunmasına, ve hatta konuyla ilgili uluslararası düzeyde anlaşmalara imza konulmuş, UNESCO ve Birleşmiş Milletler kararlarını uygulama yükümlülüğü siyasi iktidara, Kültür Bakanlığı'na ve UNESCO Milli Komitesi'ne verilmiş (5) olmasına rağmen, ne yazık ki genelde eğilimin "koruma" değil, "korumama" yönünde olduğu görülmektedir.

Amacı, korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını almak olan koruma örgütünün oluşumunu ve görevlerini belirlemek olan, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ilgili maddelerinde taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile ilgili ayrıntılar ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumlulukları belirtilmektedir.

Koruma Kanunu'nun kapsamına aldığı taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının nitelikleri, mülkiyet sorunu, yetkiler, kamulaştırma, tarihi çevreler gibi konular incelendiğinde, birçok Avrupa ülkesinin koruma mevzuatına benzer, hatta aynı yaklaşımlar görülebilmektedir (2). Bu durum, koruma konularının ele alınış biçiminin uluslararası evrensel bir nitelikte olduğunu göstermektedir.

Örneğin koruma mevzuatında, korunması gerekli kültür varlıklarının tarihi, teknik, anıtsal ve estetik değerleri yanında, oluşturdukları mimari, geleneksel ve görsel değerler taşıyan çevreler de, koruma kapsamına alınmaktadır. Ayrıca bu mevzuatta, koruma önlemlerinde etkili bir konu olan mülkiyet sorunu hakkında birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi,korunması gerekli kültür varlıklarının özel ve kamu mülkiyetine konu olabileceği belirtilmektedir. Bu arada, eski eserlerin korunması konusunda başta mal sahibi sorumlu tutulmaktadır. Bakım ve onarım masrafları mal sahibine yüklenirken, I. ve II. grup eser sahiplerinin Emlak Vergisi'nden muaf olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında, Kültür Bakanlığı'nca "Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu" oluşturularak koruma, bakım ve onarım çalışmalarına kredi sağlama olanağı yasallaşmaktadır. Ancak sözkonusu yönetmeliğin ilk çıkış tarihi olan, 1979'dan bu yana bu fona henüz bir işlerlik kazandırılamadığı görülmektedir.

Oysa, gerek tek yapı, gerekse de tarihi çevre korunmasıyla ilgili başarılı uygulamalar yapan Avrupa ülkelerinde mal sahiplerinin ekonomik ve gerektiğinde teknik açıdan desteklenmesi, korumanın istenilen sonuca ulaşmasındaki en temel neden olmaktadır.

Yukarıda genel nitelikleri belirtilen Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girişinden 7 yıl sonra 1990 yılında Kültür Bakanlığı'nca bir "Koruma Kurultayı" düzenlenmiş ve aksaklıklar ayrıntılı bir biçimde tartışılmıştır. Kurultayın sonuç bildirgesinde, 2863 sayılı Koruma Kanunu hakkında ifade eksikliği, kavram karışıklığı, yorumlara açıklık, kurulların görev ve yetkilerinde belirsizlikler ve üye oluşumunda yanlışlıklar olduğu belirtilmiştir **(6).**

Bu eleştiriler bağlamında örneğin, 3386 Sayılı kanunla değiştirilen 2863 Sayılı kanunun kültür varlıklarının tanımının yapıldığı 3. maddesi 1. fıkrasında "Korunmasında Kamu Yararı" olan taşınır ve taşınmaz varlıkların kültür varlığı sayılacağı öngörülmektedir. Kamu yararı zamana ve uygarlıkların anlayışına göre değişen bir kavramdır. Dolayısıyla, bu maddeye dayanılarak geliştirilen değerlendirmeler sonucunda geriye dönüşü olmayan uygulamalar yapılabilmekte ve bu uygulamalar yasal dayanak kazanabilmektedirler.

Aynı şekilde, aynı maddenin 3. ve 4. fıkralarında "sit" ve "arkeolojik sit" tanımı yapılırken, mevcut eserlerin bu tanımlar kapsamına girebilmeleri için "bütünlük" göstermeleri koşulu getirilmiştir. Bu tanımda subjektif kararlar verilerek kültür varlıklarının yok olmalarını hızlandıracak niteliktedir.

Dolayısıyla, yasadan subjektif değerlendirmelere yol açabilecek genel nitelikteki tanımların çıkartılmaları gerekmektedir **(8).**

2.1.2. Tespit ve Tescil Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar

Koruma ve onarım çalışmaları, mevcut durumun saptanması, eserin tanımının yapılıp, belgelenmesiyle başlamaktadır **(6.).** Saptama (tespit) ve belgeleme (tescil) çalışmaları, sahip olunan değerlerin, her geçen gün yok edilmesi ya da nitelik değiştirmesi sorunu karşısında daha hızlı ve sistemli olarak yapılmalı, korunacak değerlerin yok olmaması için envanter çalışmalarının ivedilikle tamamlanması hedeflenmelidir.

Tespit çalışmaları ülkenin tarihi, mimari, çevresel değerlerinin niteliksel özellikleri, ve sorunlarıyla belirlenmesi, yapılacak planlama çalışmalarına, belgeleme ve koruma kararlarına etkili olacak bu bilgilerin sağlanmasıdır. Kültürel değerlerin bu ayrıntılı dökümleri, mevcut ekonomik, personel ve teknik olanakların değerlendirilmesi, buna bağlı olarak da korunması öncelikli eserlerin ve alanların belirlenmesinde önem taşımaktadır. Ayrıca bu çalışmalar, korumada önemli bir faktör olan halkın katılımını sağlamak ve böylece bir koruma kültürü oluşturmak amacıyla, yürütülmesi gereken çalışmaların temel malzemeleridir.

Tesbit çalışmalarında, değerlendirme ölçütleri ve tespit sonucu düzenlenecek belgeler hakkında yapılması gerekenlere ilişkin ayrıntılı bilgi, 2863 sayılı yasaya dayanarak oluşturulan "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik" ile belirlenmiştir. Yasanın 7. maddesi tespit ve tescile ilişkin tanımlamalar getirmektedir. 2863 sayılı yasanın sözü edilen maddesine, 3386 sayılı değişiklik yasa taslağı ile getirilen değişikliğin olumlu bir gelişme olduğu vurgulanmalıdır. Yasaya göre "yapılacak tespitlerde "yeteri kadar" kültürel, sanatsal, işlevsel v.b. değer taşıyan eser korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir", diye belirtilirken değişiklik metninde "yeteri kadar" deyimi kaldırılmıştır. Böylece, bazı durumlarda konuyla ilgili yeterli bilgi birikimine sahip olmayan, ancak yetkili görülen kişilerin "yeteri kadar"a bağlı olarak alacakları kararların önleneceği düşünülmüştür. ancak bu tabirin kalkmasının yanında hatta, yasa ve yönetmeliklerde kültür ve tabiat varlıkları hakkında karar vereceklerin, sözkonusu sorumluluklarının belirginleşmesi gerekmektedir.

Yasada, tespit çalışmalarından sorumlu kuruluşlarla ilgili olarak da korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile sit alanlarının tespitinin doğrudan doğruya veya ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarının yardımı alınarak, Kültür Bakanlığı yalnız Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesindeki taşınmazların tespiti ve envanterlenmesinin de Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılması gerektiği belirtilmektedir. 2863 sayılı yasanın 10. maddesinde de, kamu kurumları ve vakıfların mülkiyetinde olan eserler hariç, kültür ve tabiat varlıklarını koruma ve denetim yetkisi Kültür Bakanlığı'na verilmektedir.

Görüldüğü gibi, kültür varlıkları ile ilgili her türlü kalıntı, Kültür Bakanlığı tarafından korunurken, ayakta kalmış en önemli anıtlar, denetim dışında bırakılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından, önemsiz olduğu gerekçesiyle birçok önemli eserin ortadan kaldırılması örneği, bu durumun sakıncalı olduğunu göstermektedir. Ancak, Kültür Bakanlığının, mevcut bütçesi ve personel kadrosuyla sorumlu olduğu

eserlerin koruma ve denetimlerini sağlayamadığı, özellikle taşınırlar açısından çok sayıda eserin yurtdışına kaçırılmasından anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla, Kültür Bakanlığı, maddi ve teknik açıdan yeterli düzeye getirildikten ve ülkenin herbir yerinde örgütlenmesi sağlandıktan sonra, tüm yapıların denetim ve korumasının Kültür Bakanlığı'nda kalması daha doğru olacak, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde ise, sadece Vakıf kökenli yapıların kullanım hakkı bulunacaktır **(8).**

Avrupa ülkelerinde de, koruma ve denetim bir (Kültür Bakanlığı) ya da koordinasyonu iyi sağlanmış iki kurumun (biri yine Kültür Bakanlığı olmak üzere) sorumluluğundadır. Bazı örneklerde İtalya'da olduğu gibi kültür varlıklarının saptama, belgeleme ve koruma çalışmaları Milli Eğitim Bakanlığı'nca yürütülmektedir. Tarihi ve estetik değerleri olan eserleri ve çevreleri, her ilde listeler halinde toplayan ve belgeleyen bir komisyon oluşturularak, ülkenin uzak köşelerine dek saptama ve belgeleme yapılabilmektedir **(2).**
Korumanın önemli bir aşaması olan tescil konusunda da, 2863 sayılı yasanın 7. maddesinde tescil işlemlerinin koruma kurulu kararı ile yapıldığı, tespit ve tescile ilişkin esasların, tescil kararının ilanı ve tapu kütüğüne işlenmesi konusunun da, bir yönetmelikle belirlendiği belirtilmektedir. Ancak, yasada tespit aşamasından sonra, ne kadar süre içinde tescil edilmesi gerektiği, aynı şekilde tescil edilen eserlerin tapu kütüğüne kaydedilmesi için gereken sürenin belirtilmediği görülmektedir. Bu sürelerin belirtilmemiş olması, mal sahiplerinin, tespit ve tescilden haberdar olmadıkları gerekçesiyle, sit alanları üzerinde inşaat yapmalarına, sahip oldukları eserleri değiştirmelerine, ya da ortadan kaldırmalarına neden olmaktadır.

Koruma Kanunu'nun ele alındığı bir çalışmada, bu konuya ilişkin getirilen öneride, "korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve sit alanlarına ilişkin tespitler, en geç 1 ay içinde koruma kurulu kararı ile tescili, 8 gün içinde de kararın resmi gazetede yayınlanarak ilan edilmesi gerektiği, aynı şekilde koruma kurulunca alınan ve ilan edilen tescil kararının, en geç 1 ay içinde tapu kütüğüne kaydedilme gerektiği" belirtilmektedir **(8).**

2863 sayılı Yasanın 57. maddesine göre, koruma kurullarına, tespiti yapılan kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapma, özelliklerini kaybetmiş olanların tescilini kaldırma görevleri de verilmiştir. 28.02.1995 tarih ve 378 sayılı son ilke kararında da bu konuya ilişkin işlemler ayrıntılı olarak belirtilmektedir.

Özellikle mal sahipleri tarafından büyük ilgi gören tescil kaydının kaldırılması konusunda, Koruma Kurullarına yapılan başvurularda yapının tescil edilmesine neden olan değerlere sahip olmadığına ilişkin ayrıntılı ve bilimsel nitelikli bilgi ve belgeleri içermesi koşulu getirilmektedir. Ayrıca, başvuruların bir kez reddedildiği takdirde, ikinci kez gündeme alınmayacağı belirtilmektedir. Tescilli yapıların kuruldan izin alınmadan, herhangi bir şekilde yıkılmaları ya da tahrip edilmelerine sebep olanlar hakkında yasal soruşturma açılırken, kurulun yapıya ilişkin aldığı geçerliliğini yitirmeyeceği vurgulanmaktadır. Eğer, yok olan tescilli yapının, kültür varlığı niteliği ve çevresel değeri açısından yeniden yapılması uygun görülürse, yeterli belgeler kullanılarak, yapının bulunduğu yerde ve aynı özelliklerde, özgün malzeme ve yapım tekniğiyle, kapsamlı bir restitüsyon çalışmasına dayanarak oluşturulan rökonstrüksiyon uygulamasına, Koruma Kurulu kararı doğrultusunda, izin verilebileceği belirtilmektedir.

Yine aynı ilke kararına göre, 2864 sayılı Yasaya göre, tescil edilmesi için yeterli niteliklere sahip olmayan eski yapıların koruma kurulu görüşü alınmadan yıktırılmamaları için ilgili belediye ve müze müdürlüğü tarafından önlem alınması gerekmektedir. Sözkonusu ilke kararında ayrıca, belediye ve müze elemanlarının konuyla ilgili duyarlılıkları ve bilgi birikimleri yeterliyse, etkin bir sonuç alınacağı vurgulanmalıdır.

2.1.3 Koruma Kurullarına İlişkin Sorunlar

3386 Sayılı yasa ile değişik 2863 sayılı Koruma Kanunu ile Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurullarının görevleri oluşumu üyelerin nitelikleri ve sayıları belirlenmiştir. Buna göre yasanın 51. maddesinde, taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili hizmetlerin, bilimsel esaslara göre yürütülmesini ağlamak üzere bakanlığa bağlı olarak oluşturulan "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu"nun görevleri şunlardır.

- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonuyla ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek;

- Koruma kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak;

- Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle bakanlığa yardımcı olmak.

Yine aynı maddeyle, Koruma Yüksek Kurulu'nun salt çoğunlukla, olağanüstü haller dışında yılda iki kez toplanacağı ve katılan üyelerin dörtte üçünün oylarıyla karar alınabileceği belirtilmiştir.

2863 sayılı yasanın 53. maddesinde ise Koruma Yüksek Kurulu üyeliğine ilişkin ayrıntılar yer almaktadır. Buna göre;

(1) Bakanlık Müsteşarı,
(2) Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı,
(3) Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı,
(4) Eski Eserler ve Müzeler Genel müdürü,
(5) Turizm Genel Müdürü,
(6) Bayındırlık Bakanlığının İlgili Genel Müdürü veya Yardımcısı,
(7) Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı,
(8) Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı
(9) Koruma kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı üye
Yasanın 57. maddesiyle koruma kurullarının görev, yetki ve çalışma şekli karara bağlanmaktadır. Yasaya göre koruma kurullarının görevleri;

a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak.

b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,

c) Sit alanlarının tescilinden itibaren bir ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,

d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip onamak,

e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,

f) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak

g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile ilgili uygulamaya yönelik kararlar almak, olarak belirtilmektedir.

Koruma kurullarının oluşumunda, üyelerin nitelikleri ve sayısı yasanın 58. maddesiyle belirlenmektedir. Bu maddeye göre koruma kurulları, aşağıda belirtilen üyelerden oluşmaktadır.

a) Arkeoloji, sanat tarihi, müzecilik, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasında Bakanlıkça seçilecek üç temsilci,

b) Yükseköğretim Kurulunca, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere iki öğretim üyesi,

c) Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci,

d) Görüşülecek konu, Bayındırlık Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık Müdürlüğünden iki teknik temsilci,

e) Görüşülecek konu, Orman Genel Müdürlüğü ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci.

Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağrılabilir.

Görüldüğü gibi bakanlık müsteşar ve genel müdürlerinden oluşan Yüksek kurul üyelerinin taşıdıkları siyasi kimlikleriyle, politik baskıların etkisinde kalabilecek kişilerden oluşan koruma kurulu üyelerinin bilimsel esaslara göre çalışmalarını yürütmeleri beklenmektedir **(EK-B)**.

Aslında kurul kararı, temel bir uzmanlık kararıdır. Diğer bir deyişle, fiziksel çevrede tarihi nitelik taşıyan yapıların ve kent dokusunun korunması konusunda karar alabilmek, geriye dönüşü olmadığından uzmanlık ve sorumluluk gerektirmektedir. Bu alanda, mimarlık tarihi, kent tarihi, restorasyon, mimarlık, mühendislik alanlarıyla, sanat tarihi, arkeoloji, tarih, sosyoloji ve hukuk bilgilerine gereksinim duyulmaktadır. Dolayısıyla kurul üyelerinin çoğunluğunun bu uzmanlıklara sahip olması gerekmektedir.

Aksi halde, yani bugün olduğu gibi Bakanlığa bağlı ve politik kimliğe sahip üyelerin çoğunlukta olduğu kurullarda alınan kararların, başta konuyla ilgili bilimadamı ve diğer uzmanlarla, kamuoyu tarafından eleştirildiği görülmektedir. Özellikle, koruma

kurulları kapsamında, kültür varlıklarının tescilini yapma, koruma ve onarımına ilişkin müdahale tespiti, yöntem ve derecelerini belirleme, tescil kaydı kaldırma gibi konularda, alınan kararlarda çelişkiler görülmektedir. Kişisel çıkar baskısı altında, tescil özelliklerini yitirmemiş kültür varlıklarının, tescilden düşürülmesi şeklinde kararlar alınabilmektedir. Hatta çoğu kez mal sahibi, kuruldan çıkacak bu tür karara güvenerek, taşınmazını gerekli yasal işlemlerden önce, tahribata uğratmaktadır.

Kurulların bu tür politik ve kişisel çıkarlarla hareket etmelerini önlemek için, yasada belirtilen "Bakanlığa bağlı" ibaresi çıkarılmalı, özerk bir yapıya kavuşturulması için, siyasi nitelikli üyelerin sayısı azaltılmalı, koruma kurulları'na verilen tescilden düşürme yetkisi alınıp, Yüksek Kurul'a verilmeli ve kurul üyelerinin aldıkları haksız ve yanlış kararlardan, sorumlu tutulabilecekleri yasal düzenlemelere gidilmelidir (8).

Ayrıca, yeniden yapılanan kurullarda üyelerin hangi alanda yetkili oldukları, nerede danışman nerede karar verici durumunda olacakları da belirlenmelidir. Bunun yanında, kurulların personel ve malzeme açılarından donatılmaları ve dokümantasyon ünitelerinin oluşturulması, daha sağlıklı karar verilmesini sağlayacaktır.

2.1.4. Halkın ve Yerel Yönetimlerin Korumaya Katılımı Sorunu

Türkiye'de koruma olgusu, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal yapılanma sürecinden bağımsız değildir. Hızla gelişmekte olan ülkenin ekonomik dönüşümünün yol açtığı, çok hızlı bir sosyal dönüşümün ve bunu izleyen, insanların yaşam biçimi, beklentileri, v.b. sosyolojik olgulardaki değişimi, fiziksel mekana yansımış ve bununla eski-yeni ayırımı giderek belirginleşmiştir. Eski dokunun yok edilip, yeni fakat özgünlüğü olmayan bir yapılanmanın artması, spekülasyonun yoğunlaşması, insanlarda yeni tüketim talepleri ve son yıllarda da turizmin büyük bir ekonomik sektöre dönüşmesi olayları hızlandırmıştır.

Yasalarla, kültür varlıklarının korunmasına ilişkin olarak getirilen önlemlere rağmen, tahribatın daha hızlanması, koruma politikalarının ana eksenini oluşturan "kamuoyu"nun katılımının sağlanamamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, koruma kararı alınan yapılara sahip olanların çoğunun, koruma kararını olumsuz karşılamakta oldukları, özellikle Koruma Kurulları'na, tescilin kaldırılması için başvuranların sayısından anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, yapının tescil derecesini değiştirmek için çok sayıda kültür varlığının tahrip edildiği, tarihi çevrelerin terkedildiği, alt gelir

gruplarının sığındığı, yenilenmediği sürece yok olmaya mahkum olduğu mekanlara dönüştüğü, bir durum yaşanmaktadır.

Koruma politikalarının ana eksenini oluşturan "kamuoyu"nun koruma kararlarına, hem planlama hem de uygulama aşamasında katılımının, çağdaş toplumlarda kaçınılmaz olduğu kesindir. Nitekim yabancı ülkelerdeki başarılı uygulamalarda da bu konu büyük ağırlık taşımaktadır. Dolayısıyla, koruma konusunda halkın bilinçlendirilmesi, korumanın amacı ve hedefleri ile halkın bu süreçteki yeri ve görevinin belirtilmesi, ilk ve temel adım olmalıdır. İkinci adımda halkın gereksinmeleri, istekleri ve eğilimlerinin saptanarak, korumanın halkın benimseyeceği hale getirilmesi, uygulama aşamasında da halka uygulama ile ilgili bilgiler verilmesi, hatta bu konuda teknik ve parasal yardım sağlayacak danışma bürolarının kurulması gibi çareler düşünülebilir **(9).**

Yukarıda da belirtildiği gibi, halkın korumaya katılımında ilk adım olan halkın bilinçlendirilmesi için, özellikle kitle iletişim araçları, açıklama, tartışma ve danışma toplantıları, anket, görüşme ve danışma büroları, sempozyumlar v.b. yollar kullanılabilmektedir. Örneğin, kamu katılımıyla ilgili olarak Avrupa Konseyi Üçüncü Ortak Vadeli Planı (1987-1991), kamunun korumaya ilgisini çekme teknikleri olarak reklam, eğitim ve halkla ilişkiler ile "Avrupa Miras Günü" oluşturulmasını kapsamına alması, konunun önemini göstermektedir **(5).**

Koruma konusunda bilinçlendirilen halkın, kendilerine hizmet etmekle yükümlü olan ve aynı zamanda koruma konusunda doğrudan katılımları önem taşıyan yerel yönetimleri seçme ve denetleme haklarını, daha olumlu yönde kullanmaları mümkün olacaktır.

Koruma konusunda bilinç ve birikimleri olmayan yerel yönetimlerin korumaya yaklaşımları genellikle, halkın eğilimleri doğrultusunda, sit sınırını küçültmek, sit alanında yol genişletmek ve tescilli yapıların tescilinin kaldırılarak, yeni yapı alanları açılması v.b. biçimlerde olmaktadır. Oysa, yörelerinin esas sahibi olarak, koruma kurullarınca onaylanan her ölçek ve nitelikteki plan ve projelerin imar ve koruma mevzuatında denetim yükümlülüğü yerel yönetimlere verilmektedir. Ancak bu zorunluğa rağmen yukarıda değinildiği gibi karara uyulmadığı gözlenmektedir. Kültür Bakanlığı "Koruma Kurultayı" (1990), sonuç bildirgesinde bu konuya değinilerek, Bakanlığın bu tür durumlarda etkin girişimlerde bulunması gerekliliği vurgulanmaktadır **(6).**

Yerel yönetimlerin de halkın çoğunluğunda olduğu gibi, koruma kararlarına olumsuz baktıkları kesindir. Bu konuda yapılan bir çalışmaya göre, (9) yerel yönetimlerin büyük bir bölümü, koruma kararı alınan bölgenin seçimi ve sınırlarının belirlenmesi konusunda isabetli davranılmadığını ve tescil edilen eserlerin gerçekten sanat eseri olmadığını iddia etmektedirler.

Dolayısıyla, yerel yönetimlerin de, koruma konusunda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Bu konuda, yerel yönetimlerin teknik personel ve ekonomik açıdan desteklenmesi ve öncelikle yerel yönetimlerle merkezi yönetim arasındaki engelleyici sorunlarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Böylelikle yerel yönetimlerin tarihsel çevrenin korunması için özel bir fon oluşturmaları bile sağlanabilecektir.

Ayrıca, koruma kararı alınan bölgelerde görülen köhneleşme, ulaşım ve altyapıya ilişkin yaşanan sorunların, bu kararlar alınır ve planlama yapılırken, yerel yönetimlerin bu süreç dışında bırakılmasından kaynaklandığı belirtilmelidir. Koruma kararları alınan bölgelerin seçiminde ve sınırların saptanmasında, uzman kadro ve parasal açıdan desteklenmiş yerel yönetimlerin katılımı, koruma kararının, koruma uygulamasına dönüşmesini sağlayacaktır.

2.2. Koruma ve Onarım Çalışmalarında Projelendirmeye İlişkin Sorunlar

Tarihi yapıların korunması ve onarımı çalışmaları, mimarlık formasyonundan farklı bir formasyon gerektirir. Restorasyon çalışmalarını diğer mimarlık alanlarından ayıran, "ürün"ün gerçekleştirilme sürecinin bilimsel olmasıdır. Oysa, Türkiye'de, tarihi koruma için yapılması gereken bilimsel restorasyon, (bu konuyu kesinleştiren Venedik Tüzüğü'nden bu yana geçen 30 yıllık süreye rağmen hala) genellikle tamir niteliğinden öteye gidememektedir.

"Tarihi Yapıların Korunması" konusundaki kapsamlı araştırmasında B.Feilden (7) koruma etiklerini 4 başlıkta toplamıştır:

a) Yapılacak müdahale ve dereceleri uygulama aşamasına geçmeden, projelendirilmelidir;
b) Tarihi değeri olan bölümlerin zarar görmesi veya ortadan kaldırılması sözkonusu olamaz;
c) Her müdahale en azda tutulmalıdır;

d) Her müdahale, kültürel eserin tarihi, estetik ve fiziksel bütünlüğünü sağlayan kurallara uymak zorundadır.

Görüldüğü gibi, "projelendirme" koruma çalışmalarında ilk aşamayı oluşturmaktadır. Koruma konusunda doğru karar alabilmek için, yapının bir sanat eseri olarak tanımının tam olarak yapılması gerekmektedir (4) . Yapıya, bir kültür, teknik, estetik ve yaşanmışlık belgesi olduğu düşünülerek yaklaşılmalıdır. Bir yapının tanınması ve kültür bütünü içinde yerinin anlaşılması, bilimsel bir araştırma gerektirmektedir.

Koruma uygulamasına başlamadan önce izlenen çalışma sürecinde öncelikle, konuyla ilgili kanun, tüzük gibi zorunlulukların araştırılması, yapının tescil durumu ve müdahale yöntemini belirleyen sınırlayıcı hükümlerin saptanması gerekmektedir.

Aynı aşamada, bu çalışmalara paralel olarak yapılması gereken, sondaj, kazı, tarihi, teknik ve estetik araştırmalar, konuyla ilgili koruma ilkelerinin incelenmesi, hangi farklı uzmanlıklar arasında işbirliği gerektiği gibi konuların araştırılmasıdır.

Eserin kültür kimliğinin tanınmasını, aynı zamanda müdahale kararlarının belirlenmesini sağlayan bu araştırmaların ardından, proje safhasına geçilmesi gerekmektedir. Bu aşamada, yapının mevcut durumunu gösteren rölöve projesi, özgün durumunu gösteren restitüsyon ve yeni durumunu gösterecek olan restorasyon projeleri hazırlanmalıdır.

Ancak, ne yazık ki, Türkiye'de restorasyonların niteliksizliği, sözü edilen bu araştırmaların yetersizliği ya da hiç yapılmamasından kaynaklanmaktadır.

Tezde, konuyla ilgili uygulamalar yapan kurum ve kişilerle yapılan anketlerle, yukarıda önemi vurgulanan bu eksikliklerin, daha belirgin olarak ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır.

2.2.1. Karar Vericilerin ve Zorunlulukların İrdelenmesi

Tarihi yapıları korumanın esası, tesbiti ve tescili yapılan yapıların ve arkeolojik kalıntıların, kapsamlı ve nitelikli koruma planları çerçevesinde koruma, onarım ve müdahale biçimlerinin belirlenmesidir.

1951 yılında kurulan "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu"nun 5805 sayılı kuruluş yasasında belirtildiği gibi, kurul "yurt içinde korunması gerekli mimari

ve tarihi anıtların korunma, bakım onarım ve restorasyon işlerinde riayet edilecek prensipleri ve bunlarla ilgili programları tesbit, tatbikatını genel olarak takip ve murakebe etmek." görevlerini üstlenmiştir. Çeşitli üniversitelerin konuyla ilgili öğretim üyeleri ile kamu kesimi temsilcilerinden oluşan bu kurul, 1983 yılına kadar görevini sürdürmüştür.

1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıkları" yasası ile "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu" (GEEAYK) nun varlığına son verilmiş, onun yerine "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" (KTVKYK) oluşturulmuştur. Yasada görevleri "Yurt içinde bulunan ve bu kanunda tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak..." olarak belirlenen Yüksek Kurul'a uygulamada kendisine yardımcı olacak Koruma Kurulları eklenmiş ve böylece GEEAYK dönemine dek merkezden yönetilen koruma çalışmalarının, Koruma Kurulları aracılığıyla tüm Anadolu'ya yayılması sağlanmıştır.

Ayrıca, 2863 sayılı yasanın 18. maddesinde, korunması gerekli eserlerin sınıflandırılmasını ve müdahale yöntemlerini belirleyen "gruplandırma"nın KTVKYK tarafından yapılacağı belirtilmiş ve KTVKYK ilke kararlarıyla korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları 4 gruba ayrılarak, yasal koruma statüsüne alınmıştır.
1988 yılında 14 No'lu ilke kararında sözü geçen gruplandırmaya göre, evrensel ve ulusal düzeyde önemli olan, tarihi, estetik ve yapısal özellikleriyle seçkinleşen yöreler ve anıtlar 1. derecede koruma kapsamında değerlendirilmiştir. Çevresel değeri olan yapılar ve oluşturdukları çevreler 2. derece, birçok öğesi değişen, yenilenen çevreler ve anıtlar görsel olarak yöresel karakteri sürdüren özellikleriyle 3. derece kapsamında değerlendirilmiştir.

28 Şubat 1995 yılına kadar geçerli olan bu grupların herbiri için uygulamada önemli kriterler olan müdahale biçimleri de belirlenmiştir. Buna göre, 1.grup yapılar, 2863 sayılı yasada belirtilen özelliklerin çoğuna sahip, üstün değerde yapılardır. Kütle, cephe, malzeme ve strüktür olarak bütünlüklerinin korunmasına özen gösterilir. İçi ve dışı ile olduğu gibi korunmaları gereklidir.

2. grup yapılar, dış görünümleri ve gabarileri ile korunması öngörülen yapılardır. Dış cephe malzemesini ve dış mimarisini aynen korumak koşulu ile kat planı ve iç mimari düzeni yenilenebilecek bu gruptaki yapılar, koruma yönünden önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Ancak 2. grup uygulama adı altında, dış özelliklerinin korunması koşuluyla yıkılaıp betonarme olarak inşa edilen birçok yapı, proje ve özellikle

uygulama aşamasında, kurul tarafından onaylanan projeden farklı olarak yapılmıştır. Özellikle İstanbul'da bu tür uygulamalarla, geçen yüzyıl sonu ve bu yüzyıl başından kalan yapılar ve oluşturdukları tarihi çevreler yok olmuştur. Bu uygulamalarla yerlerine hiçbir tarihi belge değeri taşımayan, dolayısıyla tarih adına yanıltıcı sıradan örnekler gelmiştir.

Ayrıca, iç ve dış özellikleriyle günümüze dek korunarak gelebilmiş ve dolayısıyla 1.grup olarak tescil edilmesi gereken ya da tescilli örneklerin de kurul kararıyla 2'ye dönüştürüldüğü ve bu kararlar sonucu var olan mekansal ve bezemesel değerlerin yok edildiği örneklerin sayısı çoktur. Aynı durumun 2. grup bir yapının 3'e, ya da 4'e indirilmesine dek uzamaktadır. 3. grup yapılar söz konusu ilke kararlarında, çevresel niteliklerinin önemi açısından cephe özelliğine sadık kalınmak üzere gabarisinde değişiklikler yapılabileceği gibi, yapının başka bir yere taşınabileceği, taşıyıcı sisteminde, iç kısmında, iç ve dış malzemesinde değişiklik yapılabileceği belirtilmiştir. Söz konusu ilke kararı uyarınca 3. grup adı altındaki yapılar yıkılıp, parseldeki yerinde değilde, parselin başka bir köşesine yapılabilmekte, özgün yerini yeni bir yapıya, çoğunlukla da bir apartmana terketmektedir.

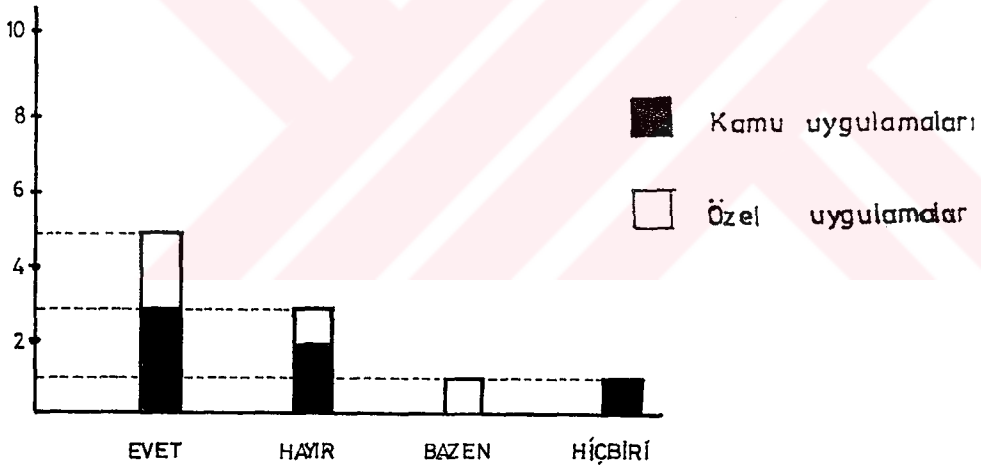
Ayrıca, uygulamalarda yapının sökülerek başka biryere taşınması durumuna, uluslararası koruma ilkelerinde belirtildiği gibi, önceki kamu yararlarının sözkonusu olduğu hallerde izin verilmesi gerekirken, Türkiye'de çok sayıda örnekte anıt taşıma, kişisel ticari çıkarlar için başvurulan ilk çarelerden biri olmaktadır.

2. ve 3. grup eserlere sözü edilen müdahaleler yapılırken aynı ilke kararıyla, 4. grup olarak tescilli örneklerin de tümüyle ortadan kaldırılması ve sadece rölövelerinin saklanması, yeterli görülmektedir. Ayrıca geçtiğimiz günlerde özellikle İstanbul Boğazında yok olan yapıların "restitüsyon" adı altında birtakım belgelerle yeniden inşa edilmesi durumuyla karşılaşılmıştır. Boğaziçi Yasası ile, Boğaziçi öngörünüm bölgesinde yeni yapı yapılması yasağı getirildikten sonra, eski yapıların kalıntıları, yazılı ve çizili belgelerden yararlanarak yapılan restitüsyonlara dayanan restorasyonlara dönüşmüştür. Aslında restitüsyonu yapılabilen bir eski yalı ya da köşkün, ya da basit bir konutun yeniden inşa edilmesi, özellikle Boğaziçi alanında yeni bir apartmana oranla tercih edilebilir diye düşünülse de, daha çok inşaat yasağını delmek amacıyla yetersiz hatta yanlış belge ve bilgilerle, ve 3. grup eski eser adı altında, kurul tarafından verilen bu restorasyon izinleri ile süre restorasyon kavramını ortadan kaldıran sonuçlar elde edilmiştir.

Tamamıyla korumaya yönelik olarak oluşturulan ilke kararlarında, yeterince açıklığa kavuşturulmamış bölümler ve ifadeler, uygulamalarda (1) yukarıda değinilen aksaklıkları ortaya çıkarmıştır. Bunların yanısıra sayıları 10'un üstünde olan kurullarda objektif davranılmadığı zaman, kurul kararlarının saygınlığı açısından oldukça olumsuz ve tutarsız sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Çalışma için uygulanan anketin konuyla ilgili bölümünden elde edilen 10 firma bazındaki sonuca göre, kurullarda projelerin onaylanmaları konusunda, ankete katılanlardan 5 firma zaman zaman yanlı davranıldığını düşünürken, 3 firma yanlı davranılmadığını, 1 firma yanlı davranılabildiğini belirtmektedir.. Vakıfların denetiminde, "Aksaray Atik Valide Sultan Camisi" restorasyon uygulamasını yapan müteahhit firma ise, uygulamalarını projesiz olarak yürüttüğü için, bu soruyu cevaplamamıştır (Şekil 2.1.).

.Kurullarda yanlı davranılıp davranılmadığı durumu

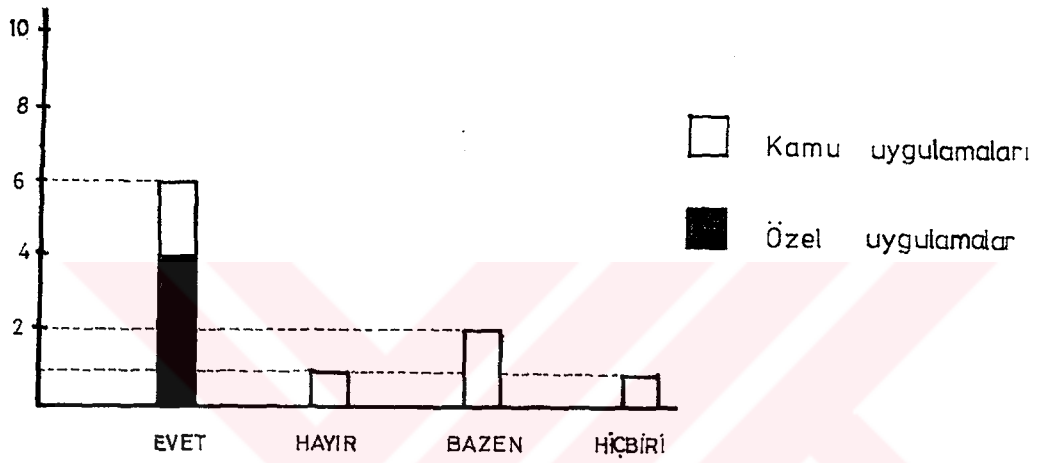

Şekil 2.1.

Projelerin, kurullarda onaylanma sürelerinin uzun oluşu firmalarca genellikle vurgulanan bir konudur. Ankete katılanlardan 6'sı projelerinin onaylanma sürelerinin uzun olduğunu, 2'si sürenin projenin niteliğine yada politik ve kişisel yaptırımlara göre değişebildiğini, 1'i kısa sürede olduğunu belirtmiştir. 1' süreyi kısa bulmaktadır. Ankete katılanlardan 1'i de yukarıda da belirtildiği gibi, Koruma Kuruluna proje vermeden uygulama yaptığından "süre"ye ilişkin bir belirleme yapamayacağını ortaya koymaktadır (Şekil 2.2.).

Projelerin kurullarda onaylanma süresinin 2 hafta ile 6 ay arasında değiştiği, hatta 1 yıldır kurul gündemine alınamamış proje olduğu belirlenmiştir. Ankete katılanlar, projelerin onaylanma sürelerinin uzun olmasının esas nedeni olarak, proje sayısının çokluğuna karşın kurulların sayıca azlığını görmektedir. Ayrıca, kurullarda çalışan raportörlerin sayılarının azlığı yanında, yeterli bilgi birikimine sahip olmadıklarından da yakınılmaktadır.

Projelerin Kurullarda onaylanması işleminin uzun sürüp sürmediği durumu

Şekil 2.2.

Uygulamada yanlış sonuçlar veren, tüm yapıları kapsayan ve müdahale biçimini belirleyen genel sınıflandırmalara ilişkin söz konusu ilke kararları, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nca yeniden gözden geçirilmiş ve 28 Şubat 1995'de ve 378 sayılı yeni ilke kararı kabul edilmiştir (**EK-C**).

Taşınmaz kültür varlıklarının koruma, bakım ve onarımlarına ilişkin yeni "İlke Kararı"nda her yapının, kendine özgü sorunları ve restorasyon kararları içerdiği belirtilerek, yapının tek başına ve grup değeri olarak iki değer grubu altında ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Kendi başlarına tarihi, estetik ve anı niteliği taşıyan yapılar "1.Grup Yapılar" olarak belirtililip özgün işlevi konut olan ve özgün işlevi konut olmayan olarak iki grupta toplanmıştır.

"2.Grup Yapılar" kapsamında çevresel değeri olan, geleneksel ve yöresel yaşam biçimlerini yansıtan, tarihi çevrenin öğesi olan yapılar yer almıştır.

Korunacak yapıların müdahale biçimlerine ancak, her yapının kendine özgü koşulları dahilinde karar verilebileceğinin belirtildiği İlke Kararı'nda müdahaleler iki temel grupta toplanmıştır:

1.Bakım : 1.grup esere müdahale biçiminde olduğu gibi malzemede, strüktürde, mimari öğelerde değişiklik gerektirmeyen müdahaleler olarak tanımlanmıştır. Yapıların bozulan kısımlarının, aynı malzeme ve özgün biçimine uygun olarak yenilenmesi gerektiği belirtilmiştir.

2. Onarım : Onarım gereken yapıların rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile ilgili belgelerin içerikleri ve ölçekleri Koruma Kurulu'nca belirlenmektedir. Projelerin, İlke Kararları ekinde verilen "Proje Hazırlama Esasları"na göre hazırlanması gerektiği belirtilmiştir.

Yine bu İlke Kararı'nın "Onarım İlkeleri" başlığında, yapıların yıkılmadan korunmalarının esas olduğu vurgulanmıştır. Böylece 2. grup tescilli yapıların, yukarıda da sözü edilen yanlış uygulamalarının önüne geçilmektedir. Aynı zamanda, stilistik restorasyona karşı önlem olarak "yapıların tarihi değer taşıyan ekleri korunur" ilkesi getirilmektedir. Yeni işlev verilecek yapılarda, yapılacak eklerin niteliği ve tarihi yapıyla bütünleşmesinin bir tasarım sorunu olduğu vurgulanmakta ve önerilerin öncelikle bir avan proje halinde Koruma Kurulu görüşüne sunulması gerekliliği karara bağlanmaktadır.

Aynı zamanda, Koruma Kurulu'nca yapının mevcut fiziksel durumuna göre, hem kendi değeri hem de çevresel değerini koruyacak nitelikte müdahale biçimi ve yöntemi belirlenirken, yapının yok olan fakat varlıkları bilinen öğelerinin bütünlenmesi konusu da Koruma Kurulu onayı gerektirir bir durum olmaktadır.

Kurullara yüklenen bu kararların doğruluğu ve uygulanabilirliği ilgili kurulun insiyatifine bırakılmıştır. Bu nedenle, bölüm 2.1.2.'de belirtildiği gibi kurulların

bilimsel esaslara göre çalışması ve bir an önce bürokratik ağırlıktan arındırılmış özerk bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

Projelendirmeye ilişkin sınırlayıcı hükümler içeren İlke Kararı yanında, koruma uygulamaları yapan özel ve resmi kuruluşların oluşturdukları şartname ve sözleşmeler de uygulamalara ilişkin sınırlayıcı hükümler içermektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı gibi kurumların, programları dahilinde ele aldıkları eserlerin, koruma ve onarım çalışmalarını üstlenen firmalarla imzaladıkları sözleşme örnekleri ile yine bu kurumların oluşturdukları ihale şartnamesi örnekleri (Ek) incelenmiştir. Bu sözleşme ve ihale şartnamelerinde projelendirme aşamasına ilişkin, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile statik hesap ve uygulama detaylarının yapılması gerektiği, yapılmadan onarıma başlanamayacağını belirten maddeler yer almaktadır. Ancak, projenin niteliği, kapsamı, ölçeği, projelendirme öncesi yapılması gereken araştırmalar hakkında ayrıntılar yer almamaktadır **(EK- D).**

Vakıflar'ın özel fenni ve estetik şartname örneğinde de projelerin onaylanması, "İdarenin yetkili elemanlarının vereceği talimata göre hazırlanır" koşuluna bağlanmıştır. Bu durumda yetkili elemanların bilgi ve deneyim sahibi, uygulamayı yönlendirebilecek proje üretilmesini denetleyecek birikimde restoratör - mimarlar olmaları gerekmektedir. Oysa Vakıflar Bölge Müdürlüğü yetkilileriyle yapılan görüşmede, sayıca az olan mevcut elemanlarla sözkonusu denetimlerin yapılamadığı bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Özel mülkiyete ait eserlerin koruma ve onarım uygulamalarını üstlenen firmaların oluşturdukları sözleşmelerde ise, projelendirmeye ilişkin Koruma Kurulu, Yerel Yönetim, ilgili Bakanlıklar v.b. onay mercilerince onaylanabilmesi koşulu açık bir biçimde belirtilmektedir.

2.2.2. Araştırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar

Daha önce de vurgulandığı gibi restorasyonu "tamir"den ayıran özellik bilimsel olmasıdır. Dolayısıyla da, restore edilecek her yapı için ayrıntılı bir araştırma yapılması gereklidir. Bilimsel restorasyon, yapının tarihi, estetik ve teknik açıdan incelenmesiyle başlar. Bu başlıklardan herbiri ayrıca, kendi içinde, yapının çevresiyle ilişkisi, yapının bütünü ve yapının detayları açısından ele alınmalıdır **(4).**

Tarih açısından araştırma, yapının bugüne kadar geçirdiği süreçteki gelişmelerin incelenmesi, her döneme ait izlerin mimari tasarım ilkelerinin araştırılması, eserin bulunduğu yer ve yapıldığı devrin politik, sosyal ve ekonomik karakterinin ortaya konulması, eserin bünyesini etkileyen olayların kronolojik etüdüdür. Bunun yanısıra estetik açıdan da, yapının yapıldığı çağın veya tarihsel gelişim içindeki dönemlere ait izlerin, bilinen veya saptanacak estetik ilkeler ve dönemin üslupsal özellikleri ışığında incelenmesi gerekir. Tüm araştırmalar, yapının çevresi, bütünü ve detayları açısından da ele alınmalıdır.

Arazi çalışması dışındaki bu araştırmalar, arşivler, restore edilecek eser hakkındaki eski yayınlar, kayıtlar, çeşitli kitaplar, gezi notları, gravürler, resimler, rölöve ve eskizler gibi yazılı ve çizili belgelerin araştırılmasını kapsar.

Teknik açıdan yapılacak araştırmalar, yapının strüktürel şeması, taşıyıcı sistemle örtü sistemi arasındaki bağlantı, bu strüktürü meydana getiren malzeme / malzemelerin korunmuşluk durumunun araştırılması, onarım gerektiren bölümlerin belirlenmesi ve bu bölümlerin uygun olup olmadığının incelenmesi, malzeme karakteri yanında işçilik karakterinin ortaya koyulması, eksik elemanların belirlenerek, bunlar hakkında sıva raspası, kazı v.b. incelemelerin yapılması gibi konuları içermektedir.

Yeni müdahalelerde önemle üzerinde durulması gereken nokta, eski ile uyum ve eski-yeni ilişkilerinin estetik açıdan değerlendirilmesi olmaktadır.

Bu araştırma ve toplanan malzeme örneklerinin laboratuvar analiz sonuçları yapının mevcut durumunun analizi ve belirli bir zaman ve bölge kapsamında yapılan karşılaştırmalı analiz çalışması, onarım karakteri ve ilkelerinin belirlenmesinde etkili olduğundan restorasyonun en önemli aşamasıdır ve mimar, sanat tarihçisi, mimarlık tarihçisi, inşaat mühendisi, kimyager, biyolog, jeolog gibi çeşitli disiplinlerden uzmanların ortak çalışmasını gerektirmektedir.

Ayrıca, bugün koruma ve onarım uygulamalarında çalışan mimarların, restorasyon disiplinine ve yeterli deneyime sahip olmaları, yurt dışında konuyla ilgili yeni gelişmeleri izlemeleri, çağdaş uygulamaları bilmeleri zorunludur. Deneyimli mimarlar tarafından, sistemli bir ekip çalışmasıyla, sağlıklı araştırma sonuçlarına dayanılarak, çağdaş ilkeler ışığında tamamlanan ve yapıların tarihi kimliğini yok etmeyen restorasyonlar özellikle Türkiye gibi hemen her yerleşmesi anıtsal açıdan büyük zenginlik taşıyan bir ülke için tartışılmaz bir gereklilik taşımaktadır.

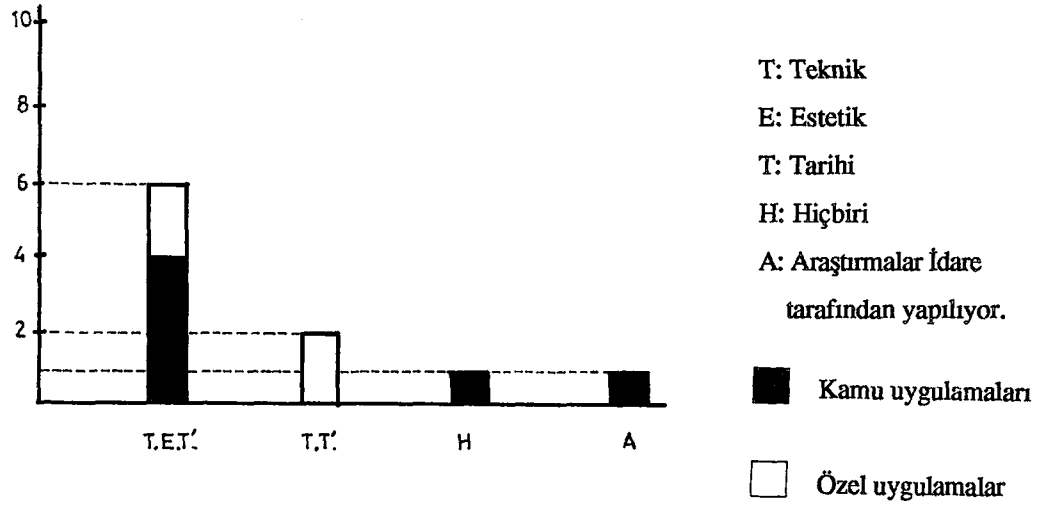
Araştırma aşamasında yapılması gereken bu çalışmalar, süre ve maliyet açısından önemli bir paya sahiptirler. Kısıtlı ödenek ve sürelerle uygulama yapmaya çalışan kuruluşlar ve uygulayıcılar için, belki de süreç içinde en fazla ağırlık taşıması gereken bu aşama, süre kaybı olarak görülmekte ve detaylı olmayan projelerle hatta, bazen özellikle de konuya örnek olması gereken kamu kuruluşlarında projelendirme aşaması dikkate alınmadan uygulamalar yapılmaktadır. Bu durumda da ortaya tarihi eserlere büyük kayıplar verdiren niteliksiz örnekler çıkmaktadır.

Yapının, onarım projelerinden önce araştırma evresinde yapılması gereken tarihi, estetik ve teknik araştırmalarının, uygulamada geçerliliği konusunda yapılan anketlerden elde edilen sonuçlar şöyledir: Anket çalışmasının uygulandığı müteahhitlerden; 6'sı teknik, estetik ve tarihi araştırmaların hepsini yaparken, 2'si yalnız teknik ve estetik araştırmaları yapmaktadır. 1'i de kontrolluk tarafından bu bilgilerin sağlandığını belirtmektedir. Bunlara karşın müteahhitlerden 1'i bu araştırmaların hiçbirini yapmamaktadır Şekil 2.3)..

Bu araştırmaları yapan müteahhitlerin 6'sı, Vakıflar, kurul ve kişilerin arşivleri gibi olanaklardan ve kütüphanelerden yararlanırken, 2 müteahhit de yalnız kütüphane araştırması yaptığını belirtmektedir.

Bu araştırmaları yapan müteahhitlerin hepsinin estetik değerler için Mimarlık Tarihçileri ve Sanat Tarihçileri gibi uzmanlara danıştıkları gözlenmektedir. Bu oldukça sevindirici bir durum olarak değerlendirilmelidir.

Firmaların, projelendirmenin araştırma evresinde yaptığı çalışmalar

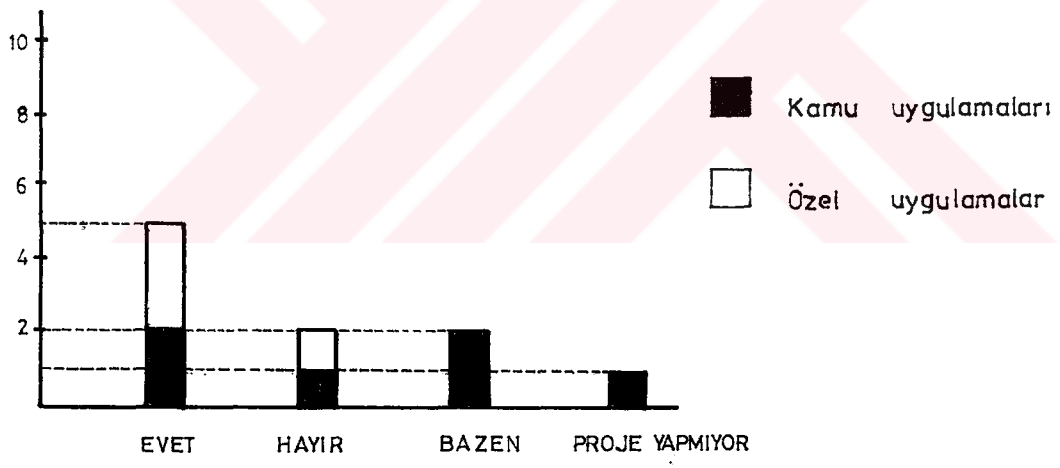

Şekil 2.3.

Araştırma evresinde yapılan bu çalışmalar için, üniversitelerin ilgili anabilim dallarına ve meslek odalarına başvuranların sayısı 5 iken, 2 müteahhit bu kurumlara başvurmadığını, 2 müteahhit ise gereken durumlarda başvurabileceğini belirtmektedir (Şekil.2.4)..

Restorasyon çalışması süreci gelişirken araştırma evresinde, araştırma kazı ve sondajlarıyla yapıya yapılacak müdahalenin yöntemi ve büyüklüğü saptanabilir. Genellikle ihaleler bu tür araştırmalar tamamlanmadan yapıldığı için beklenmeyen durumlar ortaya çıkabilmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesince 1992'de gerçekleştirilen "Topkapı - Edirnekapı arası "Surların Restorasyonu" örneğinde, yapının hafriyat öncesi durumuna göre keşif yapılmış, ancak, hafriyat sonrasında ortaya çıkan yeni bölümler ve onlara ilişkin müdahale kararları yapılan keşfin gerçekçi olmadığını göstermiştir (10).

Araştırma evresinde yapılan çalışmalar için üniversitelerin ilgili anabilim dallarına ve meslek odalarına başvurulup başvurulmadığı durumu

Şekil.2.4..

Korunacak eserin ihale aşamasından önce, projelendirilmiş olması, yapının durumu ve müdahale yönteminin saptanması ve tüm bunlara göre de uygulamada çalışacak eleman sayısı ve niteliği, keşif bedelinin saptanması ve süre gibi konularda gerçeğe yakın kararlar alınmasını sağlayacaktır.

Restorasyon laboratuarlarının da eski eserin restorasyonu için, araştırma evresinde özel önem taşıdıklarını vurgulamak gerekir. Malzemeye ilişkin sağlamlaştırma ve

koruma çalışmalarına başlanmadan önce restoratör mimar, jeoloji mühendisi, kimya mühendisi, biyolog v.b. uzmanlar tarafından yapı malzemelerinin minerolojik, kimyasal ve fiziksel özellikleri ile, biyolojik açıdan bozulmalarin varlığının saptanması (T.S. 699), malzeme üzerindeki kirin ve kirlilik nedenlerinin,bozulma ve bozulma nedenlerinin belirlenmesi, koruma ve sağlamlaştırmada kullanılacak kimyasal maddelerin laboratuvarlarda ön araştırmalarının yapılması ve bütün bu araştırma sonuçlarına göre de, önerilerin yöntemlerin, rölöve ve koruma-onarım projelerinde belirtilmesi gerekmektedir.

Koruma konusunda, uygulama yapan, resmi kuruluşlar ile öğretim kurumları ve meslek odaları gibi kurumlar arasında bilve ve veri alış-verişi yetersiz düzeydedir. Özellikle araştırma evresinde, eski eserin korunması konusunda geriye dönüşü olmayan temel kararlar alınırken, kuruluşlar için çok büyük bir kaynak olan ve büyük potansiyele sahip olan öğretim kurumlarından yararlanılması gerekmektedir.

Koruma kurulları, Kültür Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Arkeoloji Müzeleri de dahil olmak üzere, birçok kuruluşun bünyesinde eski eserler hakkında bilgi, proje, fotoğraf v.b. gibi yazılı ve çizili belgeler mevcut olmasına rağmen her kurum bunları, kendi bünyesinde saklı tutmaktadır. Oysa özel kişilerle, özel ve resmi kurumların elinde olan eski esere yönelik her türlü belgenin Kültür Bakanlığı'nın koordinasyonuyla, Bakanlığa bağlı merkezi bir arşivde bir araya getirilip yayınlanması, özellikle araştırma evresinde büyük kolaylıklar sağlayacak ve Türkiye genelinde neyin ne ölçüde yapıldığının belirlenmesini kolaylaştıracaktır.

2.2.3. Dökümantasyon Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar

Araştırma evresindeki belgeleme, saptama çalışmaları, kültürel, estetik, teknik değerlerin araştırılarak, yapıyla ilgili tarihi belgelerin eski fotoğrafların, ilgili yayınların taranmasından ve eserin kültür kimliğinin tanınması çalışmalarının ardından, sözkonusu bilgi ve veri birikimiyle çizim aşamasına geçilmesi gerekmektedir.

Uygulamaları yapan müteahhitlerle yapılan anketlerin sonucu olarak, uygulamaya yönelik olarak hazırlanan projelerin, uygulamayı yönlendirecek nitelik ve kapsamda olduğu ortaya çıkmaktadır. Görüşülen koruma ve onarım uygulamaları yapan 10 müteahhit firmadan, yalnız 1'inin projelendirme yapmadan uygulama yaptığı belirlenmiştir. Bu örnekte, Vakıflar'ın mülkiyetinde olan bir eserlerle ilgili onarım çalışmasında karşılaşılan sorunların, Vakıfların kontrolörü ile temasa geçilerek

çözüldüğü belirlenmiştir. 2 müteahhit de, kısmi proje yaptıklarını belirtmişlerdir. Müdahalenin büyük olduğu durumlarda ancak, -ki buna kontrolör karar vermektedir- bu bölümler projelendirilerek, koruma kurulunun onayına sunulmaktadır. Diğer durumlarda uygulayıcılar, yalnız kontrolöre danışıp, onayını aldıktan sonra uygulamalarını gerçekleştirmektedirler. Bu durumda da görüldüğü gibi uygulamalara ilişkin kararlar, yalnız kontrolörün bilgi ve deneyimine bırakılmaktadır.

Yine anket sonuçlarına göre, projelendirme için sözleşme ve şartnamelerde öngörülen sürenin yeterli olup olmadığı konusunda, özel ve resmi kuruluşların uygulamaları arasında belirgin bir fark ortaya çıkmıştır. Özel mülkiyete ait eserlerin projelendirme ve uygulama işlerini yüklenen müteahhitlerin, hazırladıkları sözleşmelerde süreyi doğru saptadıkları ve buna uydukları belirlenmiştir. Diğer taraftan, resmi kuruluşların proje ve uygulamalarını üstlenen müteahhitler, sözleşmede belirtilen projelendirmeye ilişkin sürenin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu belirgin fark, özel mülkiyetteki eserlerin sözleşmeleri işi üstlenen firma tarafından hazırlanırken, resmi kuruluşların, ihale şartnamesinde koşulları kendilerinin belirlemelerinden kaynaklanmaktadır. Özel mülkiyete ait eserlerin uygulamalarını yapan 1 müteahhit de sözleşme yapmadan kişisel ilişkilere dayanarak proje ve uygulamalarını gerçekleştirdiğini ifade etmiştir (Şekil 2.5).

Sözleşmede belirtilen eleman sayısı ve niteliğinin ve projelendirme evresi için ayrılan ödeneğin yeterliliği konularında da, "özel ve resmi kuruluş sözleşmeleri" arasında ayrım yapılabilmektedir.

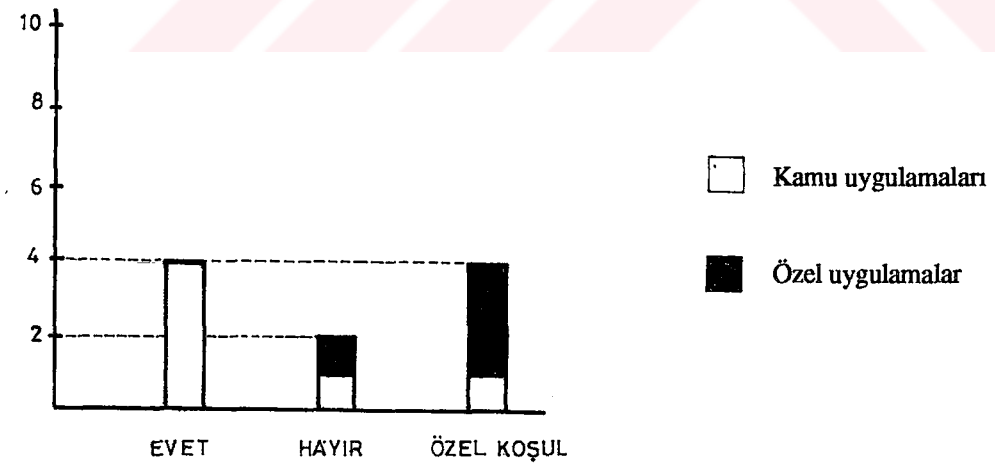
Anketin değerlendirilmesi sonucunda sözleşmede belirtilen eleman sayısı ve niteliğinin yeterliliği konusunda, şahsa veya özel kuruluşa uygulama yapan müteahhitlerden 1'nin sözleşme yapmadan projelendirme ve uygulama yaptığı, 2'sinin sözleşmelerinde eleman sayısı ve niteliği konularının belirtilmediği saptanmıştır. Resmi kuruluşlara uygulama yapan müteahhitlerden 1'i projelendirme yapmadığını, 4'ü eleman sayısı ve niteliğinin yeterli olduğunu, ancak bu durumun sadece sözleşme üzerinde geçerli olduğunu, uygulamada bu ayrıntının dikkate alınmadığını belirtmişlerdir. 2 müteahhit de, sözleşmede belirtilen eleman sayısı ve niteliğine ilişkin olarak, bazen gereğinden fazla, bazen de yetersiz sayıda eleman belirtildiğini vurgulamışlardır. Söz konusu sonuçlar şekil 2.6'da verilmiştir.

Projelendirme için sözleşme ve şartnamelerde öngören sürenin yeterli olup olmadığı durumu.

Şekil .2.5.

Projelendirme için sözleşmede belirtilen eleman sayısı ve niteliğinin yeterliliği

Şekil. 2.6.

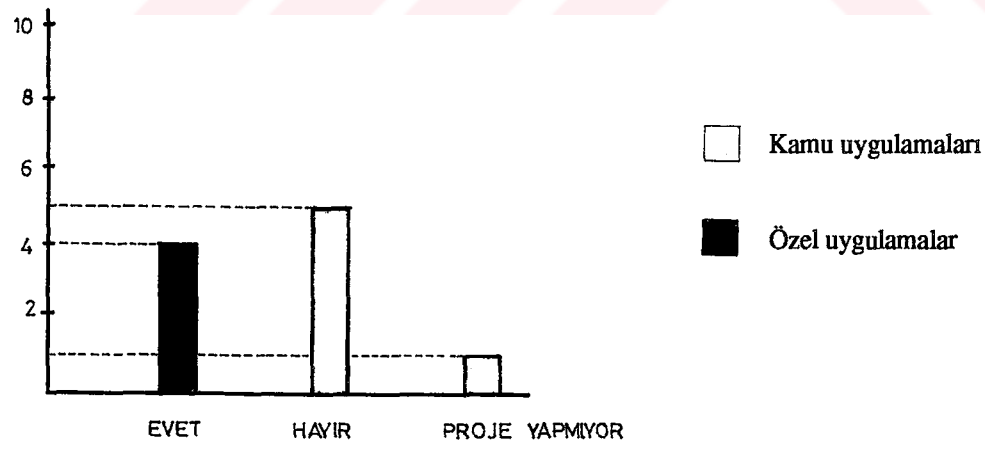
Projelendirme aşaması süresindeki, araştırma ve çizim evreleri için ayrılan sürenin yetersizliğinin yanında, bu araştırma ve çizimlerin yapılabilmesi için ödenek

yetersizliği sorunu da anket çalışmalarında açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. İhalelerde belirtilen keşif bedelinden, projelendirme için ayrılan miktar, kapsamlı bir araştırma için yeterli olmamaktadır. Fiyat kırımlarıyla ihaleyi alan müteahhit firmalar, ucuza aldıkları bu işin, projelendirme aşaması için, gereken zamanı ve özeni göstermemektedir.

Anket çalışması sonucunda, resmi kuruluşlara iş yapan müteahhitlerin tümü, ayrılan ödeneğin yetersiz olduğunu vurgulamışlardır. Buna karşın, şahsen veya özel kuruluşlara proje ve uygulama yapan müteahhitlerin, projelendirme için ödenek sorunları olmadığı belirlenmiştir (Şekil 2.7.).

Bilindiği gibi, çizim aşamasının ilk adımı, onarılacak eserin rölöve projelerinin çizilmesidir. Bu çalışma yapının mevcut bölümlerinin ayrıntılı bir biçimde ölçülerek çizilmesiyle yapılır. Yeterli ve detaylı rölöveler için, araştırma evresinde yapının tanınmasına ilişkin tüm araştırmaların tamamlanması gerekmektedir. Örneğin kirlilik analizleri, nemin varlığı durumunda konuyla ilgili haritaların, bu sorunun neden olduğu sıva kopma ve dökülmeleri gibi bozulmaların rölöve projesi üzerinde gösterilmesi gerekmektedir. Bütün bu araştırmalar, bir teşhis niteliği taşır ve tedavi yöntemini belirlediğinden önemlidir **(11).**

Projeye ayrılan ödeneğin yeterliliği durumu

Şekil .2.7.

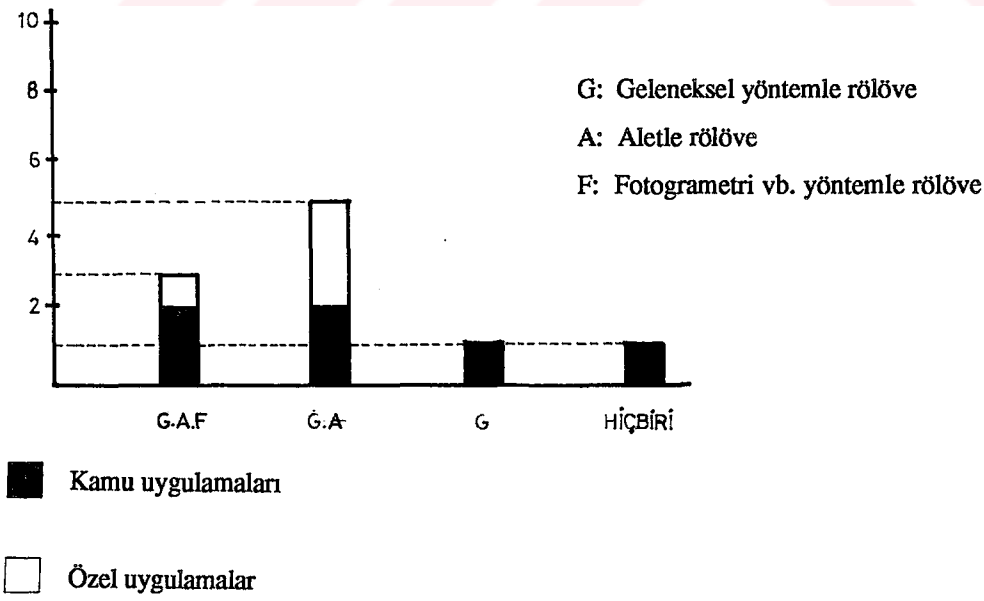
Rölöve projelerinin hazırlanmasında çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Yerinde çizim ve metre ile yapılan ve nivo, mira, teodolit gibi gelişmiş aletlerle desteklenen

geleneksel ölçme teknikleriynin yanı sıra, kısa sürede ve oldukça güvenilir olan fotogrametri gibi gelişmiş yöntemlerle de rölöve alınabilir. Genellikle geleneksel yöntem ve aletle rölöve alınması yaygındır. Fotogrametri gibi özel ölçme tekniği, klasik tekniklerin yeterli sonuç vermediği hallerde bezemeli ve belirli bir geometriye dayanmayan elemanların projelendirmesinde kullanılmaktadır. Fotogrametri oldukça hassas ve ayrıntıya ulaşabilen bir yöntemdir, çabukluk sağlaması, kolay ve doğru dökümanlaştırılabilmesi açısından önemlidir. Bugün Türkiye'de O.D.T.Ü., İ..T.Ü. ve Y.T.Ü. bünyelerinde olan fotogrametri bölümleri, laboratuarlarındaki aletleriyle, projelendirmeye yardımcı olmaktadır.

Anket çalışmasının bu konuyla ilgili bölümünde projelendirme yapan uygulayıcılardan 1'nin rölöve projeleri için geleneksel yöntemle rölöve aldığı, 5'inin geleneksel yöntem ve aletle rölöve aldığı, 3'ünün de gelenksel yöntem, aletle rölöve ve fotogrametri yöntemini kullanarak rölöve projelerini tamamladıkları belirlenmiştir (Şekil 2.8).

Projelendirmede çizim aşamasına ilişkin 28.2.1995 tarih ve 378 nolu ilke kararına kadar, tek yapı ölçeğinde projelendirme ve terminolojinin tanımlanması sözkonusu değildir. Sürecin belirlenmesi ve belgelerde aranacak nitelikler, sözkonusu ilke kararıyla oldukça yakın bir tarihte belirlenmiştir.

Firmaların, rölöve çalışmalarında uyguladıkları yöntemler

Şekil 2.8

KTVKYK'nın rölöve-restitüsyon ve restorasyon projesini hazırlama esaslarına göre, rölölve çizimleri genel olarak 1/500, 1/200 vaziyet planı, 1/50 kat planları, döşeme, tavan, çatı planları, tüm cepheler ve en az iki kesit olarak belirlenmiştir.

Bu karar uyarınca yapısal sistemi ve malzemeyi tanıtacak yeteri kadar 1/20 ölçekli detaylar ile 1/1, 1/5, 1/10 ölçekli yapı elemanları, taşıyıcı sistem, bezemesel öğeler gibi tipik noktaların detayları ile bir de fotoğraf albümü verilmesi gerekmektedir. Ancak, Fotoğraf albümünde yer alacak fotoğrafların içerikleri belirtilmemiştir. Yapının çevresi, dış ve iç özellikleriyle bezemesel öğelerini ayrıntısıyla vermesi gerekmektedir. Ayrıca, rölöve projelerinin bir parçası olarak "Yapım tekniği ve malzeme kullanımı"nı anlatacak yatay ve düşey taşıyıcı elemanlar, dolgu elemanları ile yatay ve düşey kaplama elemanları, örtü malzemeleri ve tekniği, dekoratif elemanların durumu belirtilmelidir.

Bunun yanı sıra, rölöve projeleri üzerinde yukarıda sözü edildiği gibi yapının "fiziksel durumunun değerlendirilmesi"ne ilişkin olarak, yapısal bozulma ve deformasyonlar ile malzemeye yönelik bozulma ve deformasyonları gösterir ayrıntılar yer almalıdır. İstanbul Restorasyon ve Koruma Laboratuvarının konu ile ilgili bir çalışmasında, kullanılan malzemeler, bezeme ve renk tespitleri, ayrışma, çatlak, boşluk ve hava kirliliğinden kaynaklanan bozulmaların , nedenleriyle birlikte projeler üzerinde belirtilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bütün bu sorunlar, çizimlerin yanı sıra rapor halinde de sunulmak zorundadır.

Restitüsyon projesi, yapıya çeşitli dönemlerde yapılan müdahaleler ve bunlara ilişkin izlerin, benzer yapılarla karşılaştırılarak ve bulunabiliyorsa çeşitli belgelerden edinilen bilgilerle yapının bir veya bir kaç dönemine ilişkin yapılışından günümüze dek geçirdiği tarihsel süreci gösterir projedir. Restorasyon öncesi en önemli çizim aşaması budur. Yapıyla ilgili özgün ve doğru veriler, restitüsyon projesiyle ortaya koyulduktan sonra, daha bilimsel ve güvenilir bir restorasyon projesi gerçekleştirilebilir.

Restorasyon ve yeni kullanım projesi yapının onarımı ve yeni kullanımı için getirilen müdahalelere ilişkin olarak alınan kararlar ve bu müdahalenin gösterildiği projelerdir.

Bu projeler, yapının özgün şema, strüktür ve malzemesine ilişkin müdahaleleri, yeni kullanımın gerektirdiği mekan ve eleman ölçeğindeki müdahaleleri ve yeni kullanım için gereken ısıtma, aydınlatma, temiz ve pis su sistemleri ve uygulamalarına yönelik

önerileri içermelidir. Bu projeler hazırlanırken, rölöve ve restitüsyon projeleri esas alınmalıdır. Ayrıca restorasyon ve yeni kullanım için benimsenen temel yaklaşımları anlatan bir rapor sunulmalıdır.

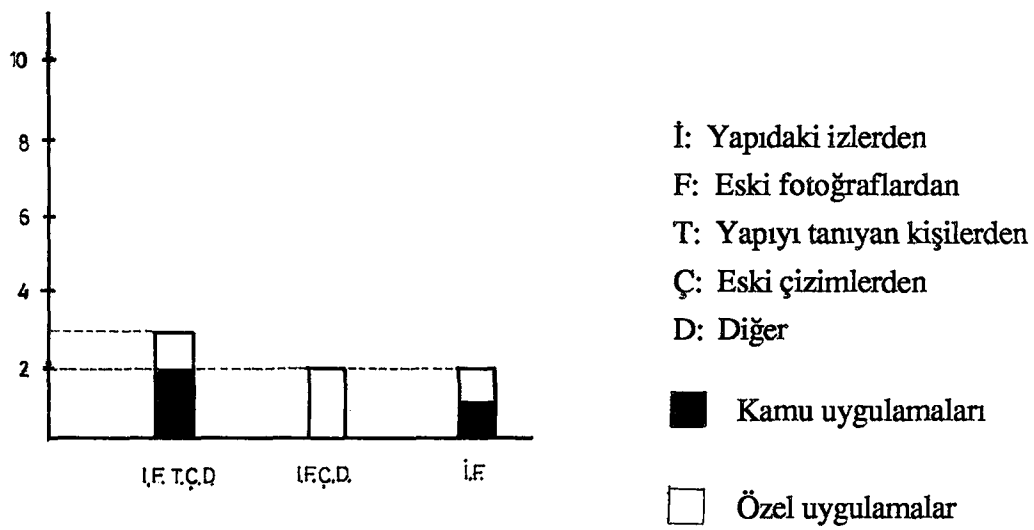
378 nolu ilke kararında, bu raporun içeriği hakkında açıklamalar mevcut değildir. Bu raporda yapının tarihi önemi, yapıyla ilgili olarak yapım tarihi, yapan, yaptıran, dönemin mimari ve estetik özellikleri gibi bilgilerin bulunması, restorasyon projesinin değerlendirilmesi açısından önemlidir
Rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri bir bütündür ve birbirini tamamlayan süreçler dizisidir. Fakat uygulamalarda özellikle restorasyon projesi için temel olduğu halde, restitüsyon projesi olmadan, müdahale kararları alınmaktadır.

Anket, sonuçlarına göre, restitüsyon projesi yapan müteahhit sayısı 7'dir. Bu sayı kendi için, eskiz halinde restitüsyon projesi yapanları içerdiği gibi, yalnız yapıya müdahale yapılacak bölgenin restitüsyon projesini hazırlamakla yetinen örnekleri de, kapsamaktadır.

Buna karşın, 2 müteahhitin restitüsyon projesi yapmadığı 1'nin ise uygulamalarını projesiz olarak gerçekleştirdiği saptanmıştır.

Anket sonuçlarına göre restitüsyon projesi yapan 7 müteahhidin, bu projelerin oluşturulmasında yararlandıkları kaynaklar ve oranları şekil 2.9'da gösterilmektedir.

Müteahhitlerin Restitüsyon Projesi Yaparken Yararlandıkları Kaynaklar

Şekil 2.9.

Türkiye'de restorasyonların genellikle başarısız, hatta tahrip edici nitelikte olmasının en temel nedenlerinden biri, restitüsyon çalışmasının rölöve ve restorasyon projeleri arasında kaybolmasıdır (12).

Yine, anket çalışmasına göre, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerini yapan müteahhitlerin tümünün, bu projeleri sırasıyla yaptıkları görülmektedir. Bu da, sözkonusu proje aşamalarının sırasının sonuca ulaşmadaki çaba için, aynı düzende yapılması gerekliliğinden, çok doğaldır.

Bütün bu projelerin, restorasyon konusunda uzmanlık eğitimi almış, restoratör-mimar ya da bu tip çalışmalarda deneyim kazanmış mimar gibi yetkili uzmanlar tarafından hazırlanması gerekmektedir. Disiplinlerarası düzeyde, bir ekip çalışması şart olduğu için, bu projenin, gerekli koordinasyonları sağlayan ve elde edilen sonuçları çağdaş koruma ilkeleri kapsamında değerlendiren nitelikte olması önemlidir.

Daha önce de vurgulandığı gibi, hazırlanan rölövelerin ve onarım projelerinin Kültür Bakanlığı bünyesinde oluşturulacak, merkezi bir dökümantasyon merkezinde toplanması, yapılan çalışmaların değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir.

2.3. Koruma ve Onarım Çalışmalarında Malzeme Seçimine İlişkin Sorunlar

Genel olarak malzeme, yapının işlevine, biçimine ve maliyetine etki eden bir faktördür. Bir anıt, malzeme, biçim ve strüktür bütünüdür. Onu anlatan ve estetiğini veren malzemedir. Yapıyı korumak ve yenilemek, aynı zamanda malzemeyi korumak ve yenilemektedir. Dolayısıyla restorasyonun onarım aşamasında, malzeme temel olarak alınır (Venedik, T.Madde. 9).

Türkiye'de geleneksel yapı malzemeleri sınırlı sayıdadır. Ahşap, taş, tuğla, harç, temel, cam, maden, alçı, çini gibi malzemeler bütünleyici malzemelerdir. Günümüzde çağdaş gelişmelere paralel olarak malzemelerde standardizasyon, artan nüfus ve yapı açığının kapatılması için kaçınılmazdır. Kullanıma bağlı olarak da, yapı malzemelerinin kullanım alanlarının artması, geleneksel yapı malzemeleri kullanımlarını azaltmıştır. Dolaysıyla, az sayıda malzeme olmasına karşın, özgün malzeme sağlanması oldukça zordur. Yeni kullanımdan ötürü kullanılacak olan yeni malzemenin, fiziksel ve mekanik özellikleriyle uyum sorunu, malzemenin kendisi ile ilgili bir sorundur.

Bu sorunların yanında, malzeme seçiminde ilgili bakanlıklar, araştırma kurumları, malzeme üreticileri gibi karar verici ve belirleyicilerin etkileri ve denetim mekanizmasının yetersiz işleyişi yanında mal sahibinin, mimarın bilgi birikimi, işçilik ve teknoloji ile ilgili nedenler, malzeme seçiminde etkili olmaktadır.

Çalışmada, malzeme seçiminde sorunları, bu başlıklar altında irdeleyerek geleneksel yapı malzemelerine ilişkin yasa ve yönetmeliklerde eksikliklerin saptanmasının daha belirleyici olacağı düşünülmüştür.

2.3.1. Malzemenin Kendisi İle İlgili Sorunlar

Koruma ve onarım çalışmalarında malzeme iki ayrı başlık altında ele alınabilir. Bunlar, yapının bünyesindeki özgün malzemeye yapılacak müdahale ile yeni malzeme kullanımı ve işlemleridir. Her iki durum için ilke; "en az" fakat "en etkin" müdahaledir. Yapılacak müdahalenin büyük boyutlarda olmaması, sürekli bakım ve periyodik kontrollarla, bozulma nedenlerin saptanması ve önlenmesine bağlıdır. Gereksiz yere yapılan her müdahale, yapının tarihi belge değerini azaltmaktadır.

Konuyla ilgili kapsamlı bir araştırma yapan B.Feilden, az malzeme kaybına neden olacak yaklaşımın ilkelerini ve müdahale derecelerini yedi grupta toplanmaktadır (7). Bunlar, bazen birden fazlası da birarada olmak üzere, yapının çeşitli bölümlerinde uygulanmaktadır. Sözkonusu gruplandırmaya göre:

1. Bozulma nedenlerinin önlenmesi

Bunlar, düzenli bakım ve denetimlerle, yapıda bozulmaya neden olan etkenlerin ortadan kaldırılması için yapılan çalışmalardır. Yapının nem, ısı ve ışık düzeylerinin düzenlenmesi, kasıtlı tahribatlara karşı koruyucu önlemlerin alınması gerekmektedir.

2. Konservasyon -Mevcut Durumun Korunması

Daha ileri bozulmaların önlenmesi için, malzeme koruma ve onarım çalışmalarını içermektedir. Bozulmaya neden olan su, kimyasal bileşenler, mikroorganizmalar, böcekler, botanik ve biyolojik etkenlerin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.

3. Sağlamlaştırma - Konsolidasyon

Yapının veya malzemenin sağlamlaştırılması ve uzun ömürlü olması için, bünyelerine

taşıyıcı veya bağlayıcı yeni malzemelerin katılmasıdır. Burada, sıvı sağlamlaştırılması, duvarlara enjeksiyon, gerekli durumlarda taşıyıcı elemanların eklenmesi, gibi müdahaleler sözkonusudur. Sağlamlaştırmada sorun, çeşitli nedenlerle bozulan malzemenin bünyesine yapılan müdahaleler veya yanına konan elemanın dayanıklı olması, ayrıca strüktürel bütünlüğü sağlayıcı olması yanında yeni bozulma süreçlerini başlatmamasıdır.

Yeni tekniklerin kullanılması, geleneksel tekniğin kullanımının yetersiz kaldığı durumlarda sözkonusudur (Venedik Tüzüğü, Madde: 10). Yeni tekniklerin daha önce denenmiş olması, geriye dönüşü olan ve bulunduğu iklime uyan, yapının boyutlarına göre ayarlanabilir olması önemlidir.

4. Restorasyon

Yeterli belgelere dayanarak yapının yok olan bölümlerinin tamamlanmasıdır. Detay, yapı elemanları veya mekan gibi bütünlemelerde eski dokuyla belirli bir uyum içinde olunmasına dikkat edilir. Bütünlenen kısımlarda kullanılan malzemeler, renk, doku ve fiziksel parametreleri açısından, eskiyle uyum içinde olmalı, yapının tarihi belge değerini zedelememeli ve yeni bozulma süreçlerini başlatmamalıdır.

5. Rehabilitasyon

Tarihi yapının, eski işlevinin devamı veya yeni bir işlev verilmesi durumunda, günümüzün wc, banyo, tesisat, mutfak gibi modern konfor gereklerini sağlayacak müdahalelerle yapı, yaşama katılabilir. Dolayısıyla yeni malzeme ve sistemin yapıya uyumu sorunu önemlidir.

6. Röprodüksiyon

Yapının estetik bütünlüğü sağlamak için, niteliksiz eklerden arındırılması, yok olan parçaların özgün biçimleriyle üretilmesidir. Çevresel ve atmosferik koşullar bozulmaya neden oluyorsa, özgün eleman korumaya alınır, yerine imitasyonu koyulur.

7. Rökonstrüksiyon

Yeniden inşa anlamına gelmektedir. Yapı tamamen yeni malzemeyle inşa

olunacağından, özgün malzemenin birtakım müdahalelerle korunması veya yeni malzemenin fiziksel ve kimyasal özellikleri açısından, özgün malzemeyle ilişkisi sorunu yoktur. Artık, kent ölçeğinde, simge değeri taşıması veya bir tarihi röper noktası olması önemlidir. Rökonstrüksiyonlar, tarihi belgelerin yetersiz olması durumunda hiçbir zaman varsayımlara dayanarak yapılmamalıdır.

Yapının bir yerden başka bir yere taşınması da, rökonstrüksiyon biçimidir. Burada, özgün malzeme kullanılmaktadır, fakat özgün malzemenin, taşındığı yerde yeni bozulma süreçleriyle karşılaşması, sorunu vardır.

Anastylosis de, restorasyon kısmen de rökonstrüksiyon kapsamındadır. Rökonstrüksiyondan ayrıldığı nokta, amaçlardan birinin "ticari" olmamasıdır.

Özgün malzemeye yapılacak müdahaleden önce, bozulma nedenleri, bozulmanın morfolojisi ve korunmuşluk durumu araştırılmalıdır. Yapılan bu araştırmalar, müdahalede doğru karar almayı sağlar. Kapsamlı projelerde, bu konuda malzeme bilimiyle uğraşan kuruluşlardan yardım alınabildiği gibi, daha önce başarılı sonuçlarla denenen yöntemlerden, kaynak göstermek koşuluyla, yararlanılabilir (11).

Müdahale aşamasında her malzeme kendi sorunlarını içerir ve müdahale yöntemi farklıdır. Taş için temizleme, taş bütünleme, sağlamlaştırma, plastik onarımlar gibi koruyucu uygulamalar yapılırken, ahşap malzeme için bozulan parçaların emprenye banyosu ile sağlamlaştırılması ve tekrar yerine koyulması, yeni kullanılacak ahşabın da ileriki bozulma nedenlerini önleyici zararlı haşere ve bitkilere karşı emprenye edilmesi gibi uygulamalar ve yangına karşı dayanımını arttıracak önlemler sözkonusudur.

Malzemenin temizlenmesi sırasında, ona zarar veren, aynı zamanda estetiğini bozan durumlarda sözkonusudur. Temizleme uygulamalarında renk, doku ve patinanın korunması, daha ileri bozulmalara neden olunmaması gerekir (EK-E).
Sağlamlaştırma, tarihi belge değeri yüksek tekrarlanamayacak nitelikte olan objelere yapılır, müdahalede son çaredir. Malzemenin fiziksel ve mekanik özelliklerini arttırmak amacıyla kimyasal yöntemler uygulanır.

Yok olan veya özelliklerini yitiren malzemeler yerine, özgün durumunu yeniden canlandırmak için müdahalede bulunulduğunda, diğer bir deyişle restorasyon yapıldığında yeterli belgelere dayalı olarak, detayların ve malzemelerin bütünlenmesinde, eski dokuyla bir uyum içinde olmasına dikkat edilir. Yapının tarihi

ve estetik belge değerini yitirmemesi veya zedelenmemesi için, yeni malzemenin yeni bozulma süreçleri başlatmaması, renk, doku, fiziksel ve mekanik parametreleri bakımından özgün malzemeye uyması beklenir. Esas, tercih edilen, özgün malzemenin kaynaklarının bulunarak, kullanılmasıdır. Aynı ocaktan çıkan aynı taşın onarımda kullanılması gibi. Fakat bugün özgün malzemenin değil aynı ocaktan, yakın çevreden bile sağlanması güçlüğü vardır. Örneğin, İstanbul'da özellikle anıtsal yapılarda kullanılmış olan küfeki taşı, Bakırköy civarında bulunan ocaktan temin edilirken, bugün Bakırköy yoğun bir yerleşim bölgesine dönüşmüştür.

Bu güçlük karşısında, genelde daha niteliksiz taşlar kullanılmakta veya bazen de sınırlı yüzeylerde uygulanması gereken imitasyon üretimi tercih edilmektedir. Böylece, sonuçta yeni malzeme kullanımı şantiyede uygun olmayan koşullarda ve vasıfsız işçilerle gerçekleşen teknik ve estetik açıdan özgün malzemeden farklı dayanım ve davranış gösteren bir uygulamaya dönüşebilmektedir.

Yapının yeni kullanımının getirdiği, yeni eklerde olması gereken standartlar, tesisat, yalıtım, boya v.b. konularda kullanılan malzemelerin piyasada bol miktarda olmasına rağmen, restorasyon uygulamalarında nasıl uygulanacağı veya uygun olup olmadığına dair ölçütler belirlenmemiş, belirlenmiş olanlar da geniş kitleye yayılmamıştır.

Aynı şekilde, malzemenin korunması ve sağlamlaştırılması konusundaki son gelişmeler ve uluslararası düzeyde uygulama va sonuçlarına ilişkin bilgi aktarımı konularında da eksiklikler mevcuttur.

Türkiye'de restorasyon konusunda yapı malzemesi temini ve üretiminin, talebi karşılıyacak sayıda ve kalitede olmadığı yapılan anket çalışması sonucunda % 100 oranında tesbit edilmiştir. Bu konudaki yetersizliğin ardındaki nedenler, gereksinim duyulan malzemenin seri üretime ve satışa uygun olmayışı, dolayısıyla "restorasyon malzemesi üreticisi" diye bir sınıflama yapılamamasına neden olmaktadır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü denetiminde yapılan "Şehzade Camisi ve Aksaray Valide Sultan Camisi" onarımlarında ve "Sur Restorasyonu"nda özgün malzeme olan küfeki taşının temini sorunu ile karşılaşılmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi yapıda kullanılan taşların ocakları çoktan kapanmış ve yerleşim bölgesine dönüşmüş olmasından dolayı yeni olanaklar araştırılmış, aynı fiziksel özellikte ve sertlikte taşın bulunması için çalışılmıştır.

İhtiyaca uygun malzeme bulunduğu durumlarda da sözkonusu malzeme talebi karşılamayacak oranda olabilmekte ve özel üretim gerektirmektedir. Yine Sur

Restorasyonu'nda kullanılacak tuğlanın boyutları, piyasada bulunan standartlara uymadığı için, üretim sipariş ile gerçekleştirilmiştir. Üretici firma açısından, sipariş edilen malzemenin miktarı önemlidir. Dolayısıyla sınırlı sayıda olan yeni üretimin, maliyetinin, miktarıyla ters orantılı olarak arttığı saptanmıştır.

Ahşap, konusunda da sınırlı üretim vardır. Ahşabın kurutulması ve istenilen boyutta ahşabın bulunması sorunu ile Devletin ağaç kesim yasağı, yurtdışından getirilen ahşabın daha ucuz oluşu, dış piyasaya yönelişe neden olmakta ve iç piyasanın yeni üretimler konusunda gelişimini etkilemektedir.

Yapılan uygulamalarda, günümüz için, ancak ayrılan ödenek yeterli ise ve işi üstlenen firma da duyarlıysa, istenilen malzeme temin edilmektedir.

Çalışma için uygulanan, anket çalışması sonucunda, restorasyonda kullanılan malzemelere ilişkin yeni ürünler ve kullanımlarını içeren çağdaş yayınlar konusunda, büyük eksiklik olduğu görüşülen restorasyon uygulamalarını yapan 10 müteahhitten 7'si tarafından vurgulanmıştır. 2 müteahhit , yayınların yeterli olduğunu ancak bu yayınları takip edenlerin sayılarının yetersiz olduğunu, 1 müteahhit de yeni malzemeler için yeterli olan yayınların geleneksel malzemelere ilişkin olarakyetersiz olduğunu belirtmiştir .

Müteahhitler malzeme seçimi konusunda özellikle yeni malzemeye ilişkin olarak üretici firmalarla görüşerek, tanıtım broşürlerinden yararlanarak bilgi edinmektedirler. Yapının özgün malzemesine yapılacak müdahalelerde (temizleme yöntemleri, malzeme analizleri v.b.) özel durumlarda üniversitelerin ilgili anabilim dallarına ya da ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun önerisi üzerine, İstanbul'daki Restorasyon ve Konservasyon Merkezi'ne başvurmaktadırlar.

Malzemeye ilişkin bilgi alınabilecek mevcut kaynaklardan biri, Yapı Endüstri Merkezi' (Y.E.M.)'dir. Y.E.M., üretici, tüketici ve kullanıcı arasında bilgi alışverişinin sağlanması için sempozyumlar, seminerler düzenlemekte, her yıl oluşturulan yapı kataloğu ile, bu konuda sınırlı da olsa hizmet vermektedir. Diğer bilgi kaynağı ise, Türk Standartları Enstitüsü (T.S.E.)'dür. T.S.E. yayınları da, üyelerin T.S.E. belgesi alma zorunluluğu olmadığı için eksik olmaktadır. Bilindiği gibi malzeme piyasasında T.S.E. belgesi olmayan, çok sayıda ürün bulunmakta ve kontrolsüz olarak üretilmektedir. Ayrıca, uygulayıcıların alternatif yokluğu nedeniyle, sunulan malzemeyi kullanmak durumunda olmaları, oluşturacakları kalite talebi ile malzeme üreticilerini yönlendirme gücünü azaltmaktadır.

2.3.2. Karar Verici ve Belirleyicilerin Etkileri

Yapı malzemesi üretimi ve tüketimi içinde yer alan konu ile ilgili bakanlıklar, araştırma kurumları, kamu kuruluşları, tasarım eylemini gerçekleştiren bürolar, yapımcılar uygulayıcı ve kullanıcılar gibi tüm karar verici ve belirleyicilerin malzeme seçimi konusunda dolaylı olarak etkisi olmaktadır.

Yukarıda da sözü edildiği gibi, malzeme üreticilerinin, malzemeye ait bilgileri sağlamak durumunda oluşları, malzeme özellikleri konusunda eksik veya yanlış, bazen de abartılmış tanıtımlar yapmalarına neden olmaktadır.

Yine üreticiler, kendi bünyelerinde kurmuş oldukları ekipleriyle üretimlerini gerçekleştirmekte, araştırma kurumlarıyla iletişim kurma gereği duymamaktadır. Oysa yeni ürünlerin tanıtılma ve kullanımlarını sağlamak konusunda üreticilere büyük pay düşmektedir. Ayrıca bu konuda gerekli ve yeterli standarda sahip malzeme üreticilerini teşvik ve kontrol görevi, devletin ilgili bakanlığı tarafından yasal düzenlemeler oluşturularak sağlanmalıdır.

Türkiye'de geleneksel yapı malzemesi konusunda (temizleme, sağlamlaştırma, koruma) çalışmalar yapan kuruluşlar; Üniversitelerin laboratuvarları (İ.T.Ü., O.D.T.Ü.), Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, Ankara'da bulunan laboratuvarı ve T.C.Kültür Bakanlığı'na bağlı İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkezi Laboratuvarı'dır.

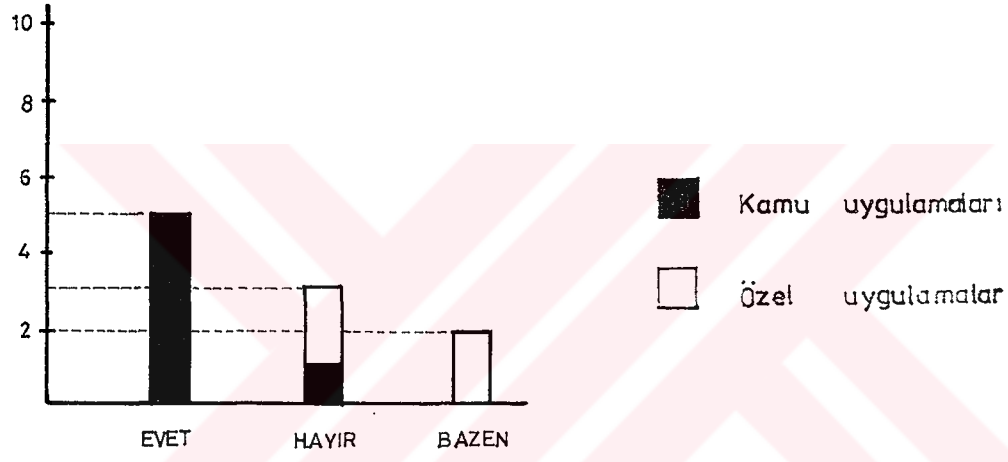
Bilimsel düzeyde çalışmalarını yürüten bu tür kuruluşların sayıca artması ve donanım açısından geliştirilmesi gerekirken, kurumun kendi bünyesinde, özellikle maddi açıdan yetersizlikler yaşadığı gözlenmektedir.

Tarihi eser onarımlarında, araştırma evresinde yapılması gerekli çalışmalar tam anlamıyla yapılsa, bu tür kurumlara olan gereksinim daha çok ortaya çıkacaktır. Ancak, Koruma Kurulu'nun önerisi üzerine uygulayıcı firma Restorasyon ve Konservasyon Merkezi'nin konuyla ilgili görüşünü almak için, önce Ankara'daki Genel Müdürlüğe başvurup sevk alarak, İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkezi Laboratuvarı'na, eğer eski eser sahibi Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi resmi kuruluşlarsa, doğrudan laboratuvara başvurmaları gerekmektedir. Bu tür büroktarik işlemlerin yoğunluğu, restorasyon uygulamalarında önemli bir sorun olan "sürenin" uzamasına neden olmaktadır. Malzeme analizleri uzun zaman almakta, araştırma

evresine ayrılan süreye, tüm bu araştırmalar dahil edilmediğinden, uygulayıcı firma, laboratuardan alınacak olan sonucu beklemeden uygulamaya devam etmektedir.

Restorasyon ve Konservasyon Merkezi Laboratuarı, yapılan analizlerin sonucunu ve uygulama yöntem ve tekniğini tarif eden bir rapor sunmaktadır. Ancak, uygulamanın bu rapor doğrultusunda yapılıp yapılmadığını kontrolü bu laboratuarın sorumluluğunda değildir. Dolayısıyla da uygulama sonuçlarının istenildiği gibi olmaması durumuyla karşılaşılmaktadır (Şekil 2.10).

Malzeme analizleri için araştırma ve koruma laboratuvarlarından yararlanılıp yararlanılmadığı durumu

Şekil 2.10.

Malzeme konusunda danışılan kuruluşlardan diğeri de, üniversitelerin ilgili anabilin dallarıdır. Uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar izlenirken, yapı malzemesi laboratuvarlarında malzemenin fiziksel ve mekanik özellikleri, bozulma nedenleri ve koruma yöntemleri konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Ancak, bu çalışmalar, standartlara ve yasalara yansımamakta, çoğunlukla kuramsal düzeyde kalmaktadır (İ.T.Ü. ve O.D.T.Ü.'nde geleneksel harçlarla ilgili analizlerin nasıl yapılacağı, geleneksel harçlarda bulunması gereken standartlar gibi konularda yayınlanmamış araştırmalar vardır). Oysa bu araştırma kurumları, ilgili meslek odalarına konu ile ilgili araştırmalara da öncülük etmeli, uygun malzeme türleri ve ulaşım yolları konusunda yardımcı olmalıdır. Bu konuda daha etkin hale gelmelidir.

Kurulların, malzeme seçimine ilişkin yönlendirmesi daha çok estetik açıdan müdahale şeklinde olmaktadır. Uygun malzemenin kullanılması için ancak Restorasyon ve Konservasyon Merkezi Laboratuvarından yararlanılması zorunlu kılınmaktadır. Koruma Kurulu'nun alınan kararların uygulamaya yansıyıp, yansımadığı konusunda denetimi, kamu uygulamalarında kontrolör, özel uygulamalarda belediye kontrolörünün duyarlığına bağlıdır. Anket sonuçlarına göre, kurulların malzeme seçiminde yardımı ve yönlendirmesi konusunda 5 müteahhit olumsuz cevap verirken, 4 müteahhit konuyla ilgili olarak kuralların yardımı ve yönlendirmesinin sözkonusu olduğunu vurgulamışlardır. 1 müteahhit de çok yeterli olmasa da kurulların bazen yardımı olduğunu belirtmiştir (Şekil. 2.11).

Kurulların malzeme seçimikonusunda yardımı ve yönlendirmesinin olup olmadığı durumu

Şekil 2.11.

Kamu kaynaklı onarımların, diğer onarımlara öncülük etmesi, incelemelere açık ve araştırma aracı olarak kullanılması gerekirken, özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait çok sayıda onarılan eser, bu nitelikleri taşımadığı gibi, ayrıca ne yazık ki, yanlış örnek olarak gösterilebilmektedir.

2.3.3. Zorunlulukların eksikliği - Denetim Yetersizliği

Malzeme seçiminde zorunluluk, doğru ve uygun bir malzemeye nasıl ulaşılacağını yönlendiren, sınırlandıran ve boyutlandıran koşullardır. Bu koşulları ise, yasa, yönetmelik ve şartnameler oluşturur.

Birim fiyat tarifleri, restorasyon uygulamalarını yönlendiren önemli belgelerden biridir. Özellikle kamu onarımlarında ana belge niteliğindedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı tarafından hazırlanan ve hemen tüm kamu yapılarında kullanılan bu belgeler,özellikle kültür varlığına yapılacak müdahaleleri tanımlar, işlemin hangi esaslara göre gerçekleştirileceğini belirler.

Bugünkü koşullarda, birim fiyat tarifleri özellikle fiyatlandırmada yetersiz kalmakta ve uygulamaları güçleştirmektedir.

Aynı şekilde malzeme koruma ve temizlemeye ilişkin son teknikler birim fiyat listelerinde mevcut değildir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün birim fiyat tarifinde (124. madde) mermer ve küfeki taşından yapılmış eserlerde kullanılan temizleme yöntemi, tüm eserlerin temizliğinde kullanılacak bir reçete gibi verilmiştir. Oysa taş eser temizliği, eserin korunmasında sadece bir aşamadır. Bu aşamada kullanılacak yöntemin seçimi, teşhis anında yapılması gereken araştırma ve gözlemlere dayalıdır. Yani her eserin kendi malzemesinin sorunları ve sorunların nedenleri araştırılarak, temizleme yöntem ve tekniği seçilmelidir.

Malzemelere ilişkin TSE standartlarında, malzemenin üretimi ve uygulanmaması konusunda, çeşitli sınırlamalar ve boyutlandıran koşullar yer almaktadır. Sınırlı olan restorasyon malzemeleri hakkında TSE standartlarından yararlanılabilmektedir.

Mevcut standartlar değerlendirildiğinde, özellikle "doğal taşlar" konusunda yeterli standarda sahip olunduğu görülmektedir. Doğal taş türleri, muayene ve deney metodları konusundaki testler, restorasyonda kullanılacak doğal taşların analizleri için de kullanılabilecek niteliktedir.

Doğal Taş - Sınıflandırma	TS 5695;
Diyabaz	TS 5762,
Serpantin	TS 5761,
Granit	TS 6234;
Doğal Taşlarda Muayene ve Deney Metodları	TS 699;
Doğal Yapı Taşları	TS 25 13;
Doğal Yapı ve Kaplama Taşları	TS 5694.

Ancak, bu standartlarda taş malzeme sağlamlaştırıcıları ve yüzey koruyucularına yönelik deney standartları yer almamaktadır.

Harçlar konusunda ise, tuğla malzemede olduğu gibi yeni imalata ilişkin standartlar mevcuttur. Duvar harçları, sıva harçları, duvar ve yer mozayiklerinin altlığı harçlar, temellerde, beden duvarlarında, örtülerde kurşun ve kiremit altında kullanılan harçlar gibi geleneksel harçların analizleri için boşlukluk, esneklik modülü, mukavemet v.b.gibi doğal taşlarda kullanılan muayene ve deney metodlarını kullanmak mümkündür. Tuğla ile yapılacak restorasyon uygulamalarında da, özgün tuğla boyut ve niteliklerinde olan tuğlanın bulunması olanaksızlığı karşısında, ancak yeni tuğla üreten firmalara özel siparişler verilerek, bu sorun çözülmeye çalışılmaktadır.

1982'de gerçekleştirilen uluslararası ICCROM Sempozyumu'nda geleneksel harçlarda bulunması gerekli standartlar ve harçlarla ilgili analizlerin nasıl yapılacağı konusunda açıklayıcı ve ayrıntılı bilgiler geliştirilmiştir **(14).**

Harçlarla ilgili yine İ.T.Ü. ve O.D.T.Ü.'de resmi kaynaklarda değerlendirilmemiş olmakla birlikte, yapılmış çalışmalar vardır. Standartlara bu çalışmaların dahil edilmesi gerekmektedir.

Ahşap konusunda oldukça kapsamlı olan standartlarda;

Ahşap koruma kuralları:	TS 4392, TS 63, TS 64, TS 65.
Kayın	TS 201
Meşe	TS 820-
Ahşap yapıların hesap ve yapım kuralları	TS 647
Doğramalık Kereste	TS 12 64
Ahşap panjur	TS 6883
vb.	

Kerpiç yapılara ilişkin olarak da;

Kerpiç yapıların yapım kuralları	TS 2515

gibi ayrıntılar TSE'de yer almaktadır.

Malzeme seçimine ilişkin, restorasyonda özgün malzemenin bozulma nedenlerinin araştırılmasıyla başlayan ve gelişen süreçlerde sözü edildiği gibi ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunların çözümüne ilişkin mevcut yasa, yönetmelik ve şartnameler yetersizdir. Her müdahalenin kendine özgün oluşundan, genel yaklaşımları belirleyen, Restorasyon ve Konservasyon Merkezi ve bu konuda uzmanların görüşleri alınarak

geliştirilen, "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarında, Yapı ve Malzemelerin Temizleme, Sağlamlaştırma ve Korunması ile ilgili Teknik Şartname" ortak tanım ve ölçütlerin oluşturulmasında önemli bir başlangıç belgesidir. "Tanımlar", "Genel Hükümler", "Temizleme Yöntemleri", ve "Taşın Sağlamlaştırılması ve Korunması" başlıklarını içeren bu belge, diğer malzemeleri de içerecek şekilde genişletilmelidir **(EK-E)**.

2.3.4. Mal Sahibi ile İlgili Sorunlar

Yapılan anket çalışması, mal sahibinin malzeme seçimi konusunda %100 oranında müdahalesi olduğu sonucunu getirmiştir.

Kuşkusuz, tasarım ve malzeme seçimi konularında mal sahibinin görüşü alınacaktır, ancak karar, bilgi sahibi ve yetkili bir kişi tarafından verilmelidir..

Kamu uygulamaları ile özel mülkiyete ait koruma uygulamaları arasında, mal sahibinin müdahalesi ve etkinliği farklıdır. Kamu uygulamalarında, gerek T.C. Kültür Bakanlığı, gerekse de Vakıflar Genel Müdürlüğü kendi bünyesinde oluşturulan birim fiyat tarifleri ve şartnameler ile işin genel çerçevesi belirlenmektedir. Özel durumlarda, örneğin birim fiyat tariflerinde olmayıp da yeniden oluşturulan analizler için son karar diğer bir deyişle onay yetkisi mal sahibi yani Vakıflar veya Kültür Bakanlığın'dadır. Malzemenin niteliği ve maliyeti, ayrıca karar veren yetkili kişinin konuyla ilgili bilgisi bu kararı etkileyen unsurlardır.

Özel mülkiyete ait olan yapıların koruma ve onarımlarında, malzeme seçiminde, mal sahibi özellikle ince yapı işlerine gelindiğinde müdahalede bulunmaktadır. Yapının yeni işlevinden veya günümüzün konfor şartlarına uyması zorunluluğundan, kullanılacak malzemenin ve aksesuarın seçiminde, yapıya uygun olmayacak, özgünlüğünü zedeleyebilecek önerilerde hatta zorlamalarda bulunabilmektedir. Bu konuda mal sahibinin koruma bilinci, mimarın bilgi birikimi ve ikna gücü önemlidir.

Koruma Kurulu'nun 28.2.1995 tarih ve 378 sayılı Yeni İlke Kararı'na göre, daha önce 2. grup eski eser olarak tescilli yapıların onarımlarında cephe ve gabarisinde değişiklik olmaması koşuluyla, yapının taşıyıcı sistemi ve iç kısmına ilişkin değişiklikler yapılabileceği kararı yanlış sonuçlara yol açmış ve her uygulamanın kendine ait sorunlar ve çözümler gerektirdiği sonucundan da hareketle, yapının biçimsel, yapısal ve çevresel özelliklerinin korunmasına karar verilmiştir. Mevcut yapının, bakım ve onarım başlıkları altında müdahale biçimleri belirlenmiş, temel

ilkeler olarak var olan bölümlerin devamlılığı, yok olan bölümlerin özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi kararına varılmıştır. Dolayısıyla restorasyonun emek ve maliyeti yüksek bir iş olması gerçeği daha belirginleşmekte ancak, eski eserini restore etmek isteyen mal sahibine oldukça büyük mali zorluk çıkmaktadır. Bu nedenle, sorunun çözümü, sık sık vurgulandığı gibi, mal sahibine mali yardım yapılması zorunluluğunu getirmektedir.

1983 tarihli 2863 sayılı yasada, taşınmaz kültür varlıkları sahiplerine mali yardımı öngören bir fon oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Ancak oradan geçen 12 yıla rağmen, bu fona Kültür Bakanlığı tarafından kaynak aktarılmadığı yapılan anket çalışmasıyla de belirlendiği gibi, mal sahipleri de böyle bir fonun varlığından haberdar olmamışlardır.

2.3.5. Mimarın Bilgi Birikimi İle İlgili Olanlar

Malzeme seçimi, doğru restorasyonun en önemli ölçütlerinden ve iyi bir restoratörün en belirgin göstergelerinden biridir **(15).**

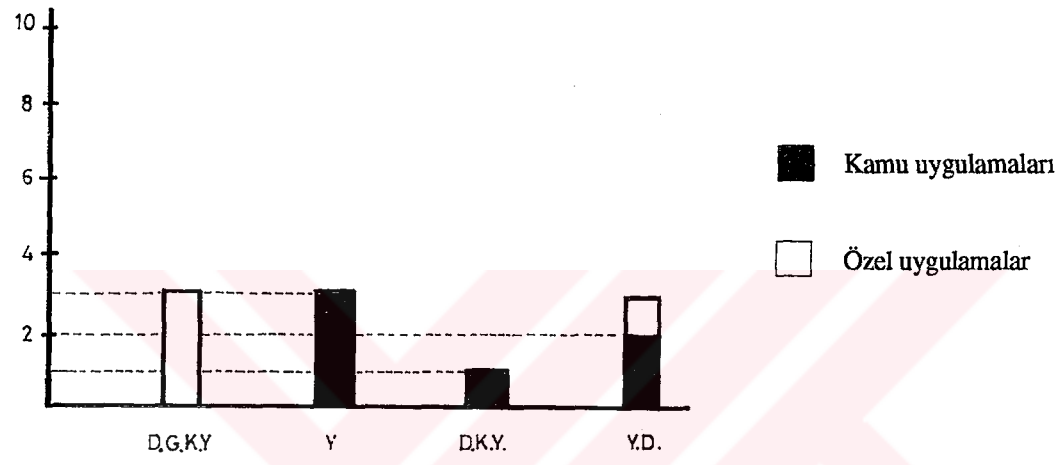
Restorasyon yapan mimarın, temel ve pratik uygulama deneyimi yanında, eski yapıların teknolojisi, dönemi ve genel özellikleri konusunda analiz yapılabilecek, zamanla yapıların ekleri tanıyıp, dönemlerine ilişkin değerlendirme ve orjinalleri arasında ayırım yapabilecek, veya bu konuda kaynaklara nasıl ulaşılacağını bilecek kapasitede olması gerekmektedir. Bir koruma ve onarım uygulaması sırasında, mimar, mimarlık tarihçisi, sanat tarihçisi, malzeme uzmanı, arkeolog, çeşitli mühendislikler, kimyager gibi meslek adamlarıyla işbirliğinde bulunulmalıdır.

Yeni işlev veya modern yapı gereklerinin yapıya adaptasyonunun da kullanılan yeni malzemenin, estetik ve tarihi açıdan yapıya kattıklarını değerlendirirken, "malzeme koruma" konusunda genel bilgi sahibi olması, en azından doğru danışman ve uygulama hizmeti seçebilmesi için gereklidir. Aslında, modern koruma ilkelerini bilerek yetişmiş restoratör-mimarları, yapı malzemesi laboratuvarlarında araştırmaya yönelterek malzeme koruma konusunda uzmanlaşmalarını sağlamak mümkündür. Bu nedenle, konuyla ilgili yetkili kişilerin geliştirilmesinde, Restorasyon eğitimi veren kuruluşlara önemli görev düşmektedir.

Yapılan anket çalışması sonucunda, uygulama yapan mimarlardan 3'ü malzeme seçimi konusunda kendi deneyimleri, geri beslemeye yani uygulanan malzemenin olumsuzluklarının deneyiminden bu bilgilerin analizine gidilerek, kullanıcı

gereksinmeleriyle yapının strüktürü, estetiği ve kullanımı da göz önünde bulundurularak en uygun malzemeyi seçmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Koruma uygulaması yapan diğer 3 mimar sadece yapının özelliklerine göre seçim yaptıklarını,3. mimar kendi deneyimlerine ve yapının özelliklerine göre malzemeyi seçerken 1'i de kendi deneyimine ve yapının özellikleriyle kullanıcı gereksinmelerini de göz önünde bulundurarak malzeme seçtiğini belirtmiştir (Şekil 2.12.).

Malzeme seçimi konusunda kullanılan kriterler.

D: Deneyime dayalı seçim

G: Geri beslemeye dayalı seçim

K: Kullanıcı gereksinmelerine dayalı seçim

Y: Yapının özelliklerine dayalı seçim

Şekil 2.12.

2.4. Koruma ve Onarım Çalışmalarında Uygulamaya İlişkin Sorunlar

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını koruma kararından sonra başlayan yapı üzerinde ve yapı dışında kapsamlı araştırma ve incelemelerle, yasaların, yönetmeliklerin ve karar verici olan kurumların doğrultusunda, gerekli uzmanlık alanlarından da yararlanarak alınan kararların, çizim halinde ifade edilmesi ve bu projelerin Koruma Kurulu, gerektiği durumlarda da Mimarlar Odası ve ilgili belediye v.b. kurumların onayına kadar devam eden sürecin en son noktası, sözü edilen bilimsel esaslı çalışmaların yine bilimsel esaslı olarak yürütüleceği uygulama aşamasıdır.

Ne yazık ki Türkiye'de koruma ve onarım çalışmaları, bu aşamada, "2886" sayılı Devlet İhale Kanunu çerçevesinde ihale edilmekte, buna bağlı olarak da, işin ehli olmayan (A) grubu müteahhitlik karnesine sahip müteahhitlere yüksek fiyat kırımlarıyla yaptırılmaktadır. Böylece, koruma ve onarım çalışmaları, düşük maliyetlerle hiçbir ön araştırmaya dayanmadan kısa sürede tamamlanan, dolayısıyla da yapının tarihi belge değerini ortadan kaldıran, niteliksiz uygulamalar olmaktadır.

Bayındırlık Bakanlığı'nca ilan edilen rayiçlere dayandırılarak her yıl hazırlanan "Eski Eser Birim Fiyatları"nın piyasa fiyatlarının altında kalması, diğer önemli sorundur.

Koruma ve onarım uygulamalarında uzman müteahhit, uzman eleman ve ustalara gereksinim giderek artmaktadır. Sayıca zaten az olan vasıflı elemanların da, uygulaması daha kolay ve kazançlı alanlara kaydığı görülmektedir. Konunun ekonomik açıdan cazip hale getirilmesi gerekmektedir.

Restorasyon uygulaması, özel bir teknoloji ve işçilik gerektirir. Proje aşamasında alınan kararlar ve seçilen uygun malzeme, uygulama esaslarına göre yapılmadığı anda anlamını yitirmektedir. Bu konuda, Avrupa ülkelerindeki restorasyon uygulama örnekleri, kullanılan araç, gereç, malzeme ve yöntemlerinin izlenerek, uygulanan son koruma yöntem ve tekniklerinden yararlanılması gerekmektedir.

Uygulama aşamasında, denetim mekanizmasının özellikle malzeme ve uygulama teknikleri açısından işlerliği önemlidir. Türkiye'de bu aşama için belirlenen kurallar çok yetersizdir. Denetimin, yeterli eğitim düzeyi ve deneyim kazanmış uzmanların kadrolaşmasıyla etkin hale getirilmesi, üzerinde durulması gereken bir konudur.

2.4.1. Zorunlulukların Eksikliği

1984 tarihinde yürürlüğe giren 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'nun 1. maddesi, Genel Bütçeye dahil dairelerle katma bütçeli dairelerin özel idare ve belediyelerin alım, satım, hizmet, yapım, kira v.s.'lerinin bu kanun kapsamındaki hükümlere göre yürütülmesi esasını getirmiştir.

Kanunun 4. maddesinde ise, "Yapım; her türlü inşaat, ihrazat, imalat, sondaj, tesisat, onarım, yıkma, değiştirme, yenileştirme ve montaj işlerini ifade eder" hükmü ile restorasyon uygulamalarını da kapsamaktadır.

Ancak 2863 Sayılı Yasanın 3386 sayılı yasa ile değişik 21. maddesinde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım, restorasyon, değerlendirme, koruma ve nakil işleri ile bu amaçla hazırlanacak projelerin yapılması ve arkeolojik kazılarda kullanılacak aletlerin alımı hakkında, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 1050 sayılı Muhasebei Umumiye Kanunu uygulanamaz hükmü getirilmesin rağmen, bu fıkranın uygulamasına dail usul ve esasları belirleyen yönetmelik henüz yürürlüğe konulamadığından uygulanamamaktadır. Koruma ve onarım çalışmaları hala, 2886 sayılı kanun çerçevesinde ihale edilmekte ve yüksek kırımlarla, işin uzmanı olmayan, ancak (A) Grubu Müteahhitlik Karnesine sahip müteahhitlere ya da (B) Grubu olup, keşif bedelinin iki katı oranda karneye sahip müteahhitlere yaptırılmaktadır.

Ankete katılan müteahhitler, özellikle kamu uygulamalarında kullanılan bu ihale sisteminin, koruma ve onarım çalışmaları için uygun olmadığını, örneğin daha kapsamlı ve pahalı olan uygulamaların ihalede belirtilen keşif bedelinin yetersizliği yanında, işlerin özelliğine göre uzmanlışmış müteahhit yerine, en yüksek fiyat kırımını yapan müteahhitin ihaleyi aldığını belirtlmişlerdir.

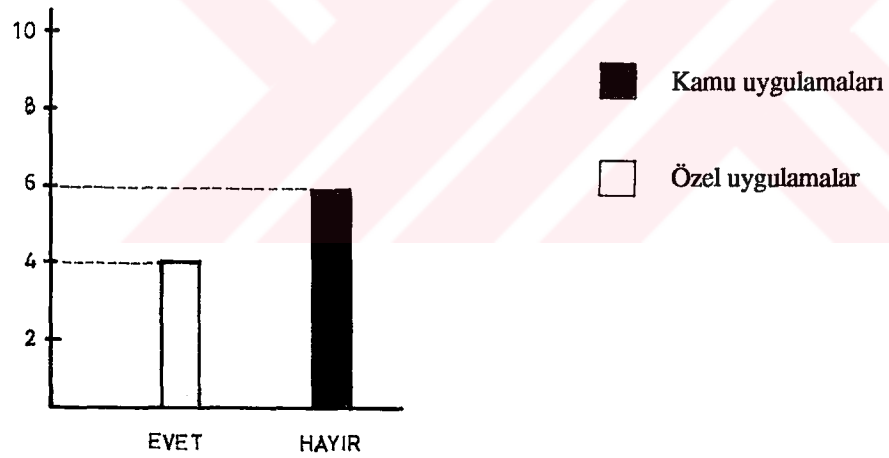
2863 sayılı yasanın 10. maddesine göre, kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetlerindeki kültür varlıklarının korunmasında ve değerlendirilmesinden kendilerinin sorumlu oldukları ve bu uygulamaların gerçekleşmesi için her yıl bütçelerine ödenek konulacağı belirtilirken ayrıca, bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için de Kültür Bakanlığı Bütçesi'ne her yıl yeteri kadar ödenek konulacağı vurgulanmaktadır. Ancak Kültür Bakanlığı'nın 1995 genel bütçesindeki payı %0,5 iken, bu payın da ancak, % 15'i (= 996 milyar) restorasyona ayrılabilmektedir (**16**). Ayrıca, Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden bir yetkilinin belirttiğine göre, her yıl yapılacak işlerin bildirimi ve gereken harcamalar Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafında, hükümete teklif olarak sunulmakta fakat, teklif edilenden daha az miktarda ödenek alınmaktadır. Salt bu gerçekler bile, korumanın istenilen şekilde uygulanmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Uygulama aşamasında süreklilik esastır. Yapılan anket sonucunda, koruma ve onarım için ayrılan kısıtlı ödeneğin, uygulamaların sürekliliğini bozan bir öğe olduğu belirlenmiştir. Görüşülen 10 müteahhit firmadan, kamu uygulamaları yapan ve yaptıkları uygulamaları ihale ile üstlenmiş olan 6'sı özellikle oluşturulan birim fiyat analizlerinin kabulü ve hakedişlerinin ödenmesi sürecinde, uygulamalarının süre açısından aksadığını vurgulamışlardır. Bu durum karşısında müteahhit firmalardan 2'si hakedişlerin alınmasını beklemeden kendi hesaplarından ödemeler yaparak uygulamalarını sürdürmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

Bazen de iş, öngörülen süreden önce bittiği halde, yeniden ihale açılması beklenmekte, dolayısıyla uygulamalar durmaktadır. Bu arada yeni açılan ihalede, aynı müteahhitin işi alması sözkonusu olamamaktadır. Daha yüksek kırımlarla teklif veren ya da değişen siyasi iktidarın kendi çizgisinde olan müteahhitlere öncelik tanınması gibi politik çıkarlarla davranılması, koruma ve onarım uygulamalarının niteliğini olumsuz olarak etkilemektedir. Oysa, böyle bir işte, yapıyı daha iyi tanıyan ve ekibini oluşturmuş olana öncelik tanınması gerekmektedir.

Anket sonuçlarına göre, uygulamalarını kesintisiz olarak sürdürdüklerini belirten 4 müteahhit firma, özel mülkiyet uygulamaları yapmaktadır. Uygulamalarına ilişkin ödemelerin, mal sahibiyle yapılan sözleşme esaslarına göre olduğu, ancak olumsuz hava şartları veya malzeme nakliyatındaki gecikmeler gibi nedenlerle, uygulamaların kısa süreli olarak aksadığını belirtmişlerdir (Şekil .13).

Uygulamaların kesintisiz olarak sürdürülüp-sürdürülmemesi durumu.

Şekil .2.13.

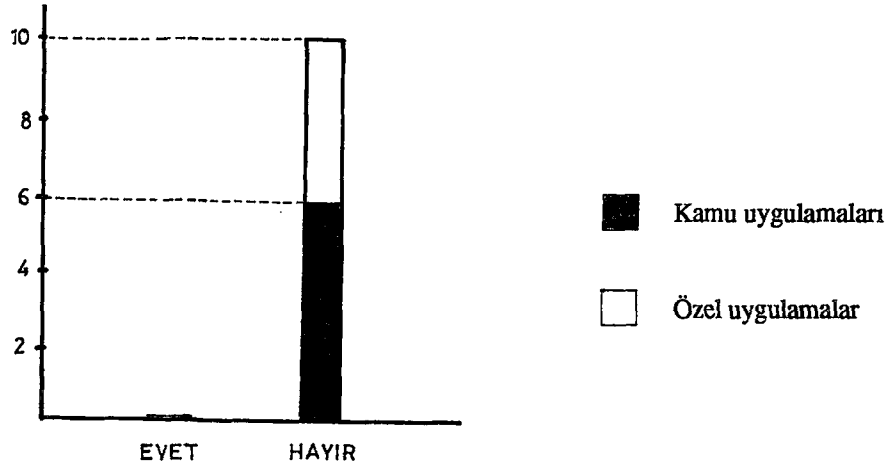
Kamu yatırımlarında kullanılan ihale şartnamesi örneğinde, "yapılan işlerin bedelini ödemede, birim fiyat tarifleri ve eki birim fiyat listeleri esas alınır" ifadesiyle müteahhit birtakım iş kalemleriyle sınırlanmaktadır. Bugün iki ana kurum, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı tarafından hazırlanan ve özellikle kültür varlığına yapılacak müdahaleleri tanımlayan, işlemin hangi esaslara göre yapılacağını belirleyen "birim fiyat tanımları", "fiyat analizleri" ve "birim fiyat"lar, hemen tüm korumaya yönelik kamu yatırımlarında kullanılmaktadır.

İncelenen şartname örneklerinde, (Özel İdari Şartname ve VGM Özel Fenni ve Estetik Şartnamesi) birim fiyatların oluşturulmasında öncelikle VGM'nün Eski Eserler Birim Fiyat Listesi, burada yer almayan fiyatlar için, Bayındırlık Bakanlığı Birim Fiyat Listelerinden yararlanılması gerektiği belirtilmiştir. Kültür Bakanlığı Birim Fiyat Listeleri, Vakıfların Birim Fiyat tanımları ve analizlerinden yararlanılarak, daha dar kapsamlı olarak oluşturulmuştur.

Her iki birim fiyat tanımlarında fiyatlandırma yapılırken, Bayındırlık Bakanlığı tarafından belirlenen malzeme ve işçilik rayiçleri kullanılmakta, piyasa araştırmasıyla da fiyatlar tespit edilip alınan ortalamayla belirlenmektedir. Fakat aynı cins imalat için verilen birim fiyatının, Vakıfların ve Kültür Bakanlığı Birim Fiyat listelerinde farklı olduğu görülmektedir. Birim fiyat tariflerindeki bu farklılık yanında, bütününün yüksek enflasyon nedeniyle, belirlenenin piyasa koşullarından oldukça farklı olması da önemli bir sorundur. Tanımlanan malzemelerin üretim yöntemi, süresi ve işçilik gibi kriterleri günümüz koşullarının gerisinde kalmakta, yeni gelişmeleri bünyesine almadığı için de güncelliğini yitiren, ama uygulanma zorunluluğu olan bir belge niteliğinde kalmaktadır.

Yapılan anket çalışmasına katılan 10 müteahhitten, kamu mülkiyetinde olan eserlerin uygulamasını yapan 6 ve özel mülkiyet uygulaması yapan 4 müteahhit geçmişte yaptıkları kamu uygulamalarına dayanarak, birim fiyat tarifleri ve analizlerinin yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Bunların yeterli olmama nedenleri olarak, güncel değerleri kapsamaması, yeni uygulamalara, gelişen teknolojik yöntemlere göre değişen işçilik sürelerinin dahil edilmemesi ve yüksek enflasyona bağlı olarak malzeme fiyatlarındaki hızlı artışı karşılayabilecek önlemlerin bulunmamasını göstermektedirler Şekil 2.14).

Birim fiyat tarifleri ve analizlerin yeterli olup olmadığı durumu

Şekil 2.14.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, birim fiyat tariflerinde güncelliği sağlama konusunda, enflasyonla doğru orantılı olarak artan malzeme fiyatlarını karşılamak için birtakım katsayılar kullanılması gerektiğini belirtmiş ve bu konuda 1994 yılı -6019 sayılı kanunla, Temmuz ayından sonra yapılan imalatlarda bu sistemi uygulamıştır. (VBM'den bir yetkiliyle yapılan görüşmede belirtilmiştir).

Birim fiyatlarla çalışan uygulayıcı firmalar, uygulama konuları birim fiyatlarda yer almadığından, kendi uygulamalarına uygun yeni analizler oluşturmak durumunda kalmaktadırlar. Her uygulama kendine özgüdür ve her kalemin birim fiyat tariflerinde yer alması mümkün değildir. Ancak bu tariflere bazı genel kalemler ve son teknikler dahil edilebilir. Örneğin, Vakıfların kontrolünde yapılan uygulamalara ilişkin olarak oluşturulan analizlerin değerlendirilmesiyle, yeni iş kalemleri ve analizler geliştirilmesine çalışılmalıdır. Bu bağlamda, Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce çalışmalar yapılmakta ancak, merkezdeki bu konuda sorumlu kişilerin yetersiz bilgi birikimleri ve birtakım bürokratik işlemler, karar alma sürecini uzatmaktadır. Ayrıca, uygulamayı yapan müteahhitler tarafından oluşturulan yeni analizler, merkezde ve yapılan işleri yerinde görmeyen dolayısıyla da işin nitelik ve kapsamı hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan kişiler tarafından onaylanmakta ve çoğunlukla yapılan en iyi ve doğru uygulama olsa da geri çevrilmektedir.

Anket çalışmasında, uygulamalara ilişkin, birim fiyat tariflerinde olmayıp da, müteahhit tarafından oluşturulan analizlerin neler olduğu konusunda genel başlıklar elde edilebilmiştir. Her uygulamanın kendine özgü imalatlar içermesi ve oluşturulan analizlerin sayıca çoklukları nedeniyle detaya girilememiştir. Örneğin hala devam etmekte olan Şehzade Camisi bakım ve onarım uygulamalarında bugüne kadar 200 kalem analiz oluşturulmuştur (Kültür Bakanlığı kontrolünde Büyük Mabeyn Köşkü Restorasyonu'ndan oluşturulan 100'e yakın kalemden bazıları Ek-F'de verilmiştir). Oluşturulan analizler genel başlıklarıyla şöyledir:

. Altın varak analizi;
. AB 57 ile mermer temizleme analizi
. İmitasyonlar;
. Sağlamlaştırma analizi (sıvanın krom-nikel çubuklarla sağlamlaştırılması);
. Ahşap kepenk temizliği;
. Ahşabın yenilenmesi;
. Ahşabın tamiri;
. Gomalak cila analizi

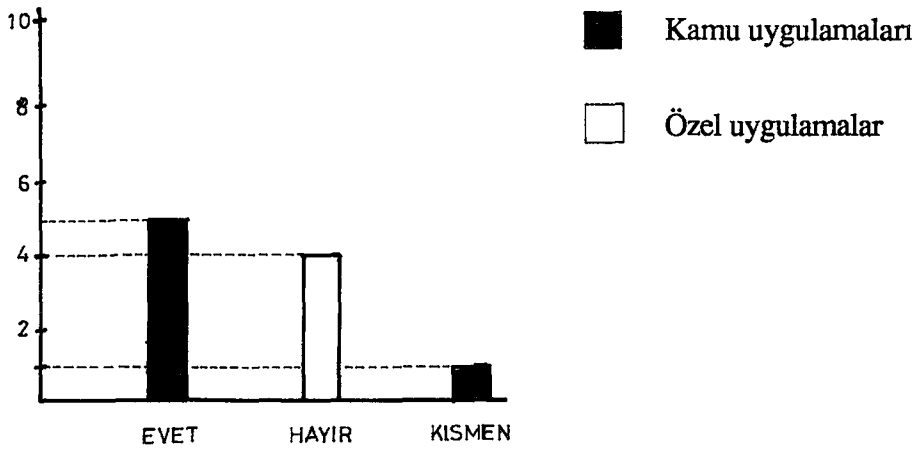
. Metal aksama ilişkin analizler.

Ayrıca, birim fiyat tanımları ve analizlerinde taş malzeme konusunda, ahşap malzemeye kıyasla daha detaylı kalemler bulunduğu belirtilmiştir.

Uygulama aşamasında, sınırlayıcı olan diğer bir etken de sözleşmelerdir. Kamu uygulamalarında, idare tarafından hazırlanan sözleşme tasarısında, işe başlama ve bitiş tarihleri, süre uzatımları, müteahhidin yerine getirmekle yükümlü olduğu şartlar, teknik personel sayısı ve nitelikleri, hakedişlerin hazırlanma esası, ödeme şekilleri v.b. konular ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Özel mülkiyete ait ve daha dar kapsamlı uygulamalarda sözleşmeler yüklenici tarafından hazırlanmakta ve bu sözleşmelerde, işin süresi, işin bedeli ve ödeme şartları gibi ana başlıklar belirtilmektedir.

Sözleşmelerde yer alan şartlardan, süreye ilişkin belirlemeler, müteahhitler tarafından olumsuz karşılanmaktadır. Özellike yapının araştırma evresinde yapılması gereken detaylı araştırmalar ile projelendirme yapılmadan ihaleler açılmakta, bu işlerin sözleşmelerinde de süreye ilişkin belirlemeler yetersiz kalmaktadır. Yapılan anket çalışmasında, 6 müteahhit sürenin yetersiz olduğunu, özel mülkiyete ait kültür varlıklarının koruma ve onarım uygulamalarını yapan 3 müteahhit ise süreye ilişkin sorunları olmadığını, 1 müteahhit de uygulamalarını sözleşmesiz olarak yürüttüğünü belirtmiştir (Şekil 2.15)

. Sözleşmede belirtilen uygulama süresinin yeterli olmadığı durumu

Şekil 2.15.

Ankete katılanlar tarafından, sözleşmede belirtilen sürenin yetersiz oluşu, sözü edildiği gibi araştırma evresine ayrılan sürenin iyi belirlenememesi, projelerin kurullarda onaylanma sürelerinin uzun oluşu, oluşturulan yeni birim fiyat analizlerinin kabul edilmesi ve hakedişlerin ödenmesi gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca müteahhitlerden biri, bütün uygulamaların en kısa sürede bitirilmesi istendiğinden, bu konuda idare tarafından politik davranıldığını iddia etmektedir.

Oysa, kapsamlı bir araştırma ve duyarlı bir uygulama gereken koruma ve onarım çalışmalarında sürenin, özellikle büyük boyutlu uygulama örneklerinde görüldüğü gibi, her seferinde verilen tarihten daha ilerilere sarkmasını önlemek için, onarım süresi ilk sözleşmede olabildiğince geniş tutulmalıdır.

Korunması gerekli kültür varlıklarının koruma ve onarım uygulamaları sırasında, alınan koruma kararları çerçevesinde oluşturulan projelere göre, özellikle malzeme ve uygulama teknikleri açısından izlenmesi ve tahripkar onarımların önlenmesi için, denetimin etkin hale getirilmesi gerekmektedir. Örneğin, sözleşmede eleman sayısı ve niteliği konusunda yeterli belirlemeler yapılmış olmasına rağmen, uygulamaların denetiminde bu konunun önemi anlaşılmadığından dikkate alınmaması, uygulamada kötü sonuçlar yaratmaktadır.

Kamu kurum ve kuruluşları, korumakla yükümlü oldukları kültür varlıklarının, koruma ve onarım uygulaması sırasında kendi bünyesinde görevlendirdikleri kontrolörler tarafından denetimi sağlamaktadırlar. Bu konuda, çok sayıda uygulama yapan Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı'nın yeterli sayıda ve bilgide teknik elemana ihtiyacı bulunmaktadır. VGM tarafından, Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne verilen kontrolörlük görevini, bugün 12 eleman yürütmeye çalışmaktadır. Örneğin, Anadolu Yakası, Şile-Yalova ve Adalar bölgesinden sorumlu 3 kişi, Eminönü bölgesinden sorumlu 1 kişi, hem uygulamaların kontrolünden hem kurullarla olan ilişkilerden, hem de evrak, yazışma ve şikayetlerden sorumludur. Uygulama sonuçlarına bakıldığında da bu sayılarda ve yoğunlukta olan kontrolörlerin, danışmanlık ve denetleme görevlerini yerine getiremediği görülmektedir.

Ayrıca, 1995 yılı 378 No'lu ilke kararıyla bakım uygulaması yapılacak kültür varlıklarının, koruma kurulu kararı doğrultusunda belediyelerce ve ilgili müze müdürlüğünce denetleneceği ve uygulama bitince ona ilişkin rapor ve fotoğrafik belgelerin kurula iletilmesi gerektiği karara bağlanmaktadır. Bu durumda denetlemeyi yapacak elemanların nitelikleri ve bilgi birikimleri önem kazanmaktadır. Aynı zamanda, Bölüm 2.1.2.'de belirtildiği gibi, her kurulun niteliği ve konuya

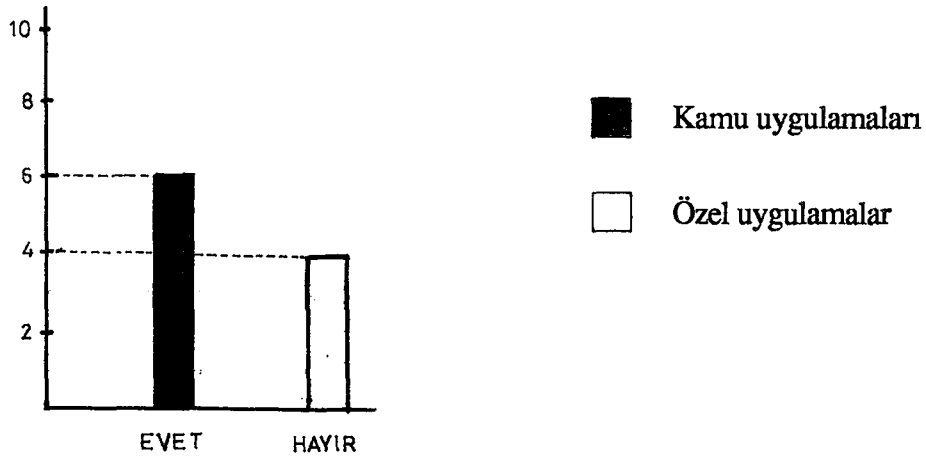
yaklaşımının farklı olması, değerlendirmelerde de farklılık yaratacaktır. Uygun görülmeyen bakım uygulamalarının yenileneceğinin belirtildiği bu kararda, geriye dönüşü olmayan müdahalelerin, nasıl tekrar yenilenebileceği de düşünülmelidir.

Ayrıca, yine bu İlke Kararı'nda Koruma Kurulları'nca onaylanan her ölçek ve nitelikteki plan ve projelerin, uygulamada uzmanlarca denetlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Müellif mimar sadece projeden değil, aynı zamanda o projenin uygulanmasından da sorumludur ve restorasyonu tamamlanan yapıya iskan izni verilebilmesi için, ilgili mimarın "projesine uygun yapıldığına dair" rapor vermesi gerekmektedir. Müellif mimara yüklenen bu sorumluluğun yanı sıra üretilen projenin Koruma Kurulu Müdürlükleri'ne sunulmadan, mesleki yeterliliğe sahip olup olmadığı konusunda da denetleme yetkisi, ilgili Mimarlar Odası'na verilmektedir. Ancak, Mimarlar Odası'nda denetleme işini yapan elemanların uzmanlık dereceleri de önemli bir ayrıntı olmasına rağmen, İlke Kararı'nda bu konu açıklığa kavuşturulmamıştır.

Müellif mimarın verdiği "uygundur" raporuna ilişkin herhangi bir denetim yoktur. Bu durumda, kuruluşun kendi bünyesinde, konuyla ilgili kapsamlı denetim mekanizması olmalıdır.

Yapılan anket çalışmasıyla, denetim mekanizmasının iyi çalışıp çalışmadığı konusunda, 10 müteahhitten 6'sı özel uygulamalar yapmaktadır. Tümü denetim mekanizmasının iyi çalıştığını belirtmiş, ve bunlardan 1'i denetimin yalnızca işin devam edip etmediği konusunda çalıştığını vurgulamıştır. Denetim mekanizmasının iyi çalışmadığını belirten ve kamu uygulaması yapan 4 müteahhit de, aksaklıkların birtakım bürokratik engellerden, sayıca yetersiz ve niteliksiz teknik elemanlardan kaynaklandığını belirtmektedir (Şekil 2.16.)

Denetim mekanizmasının iyi çalışıp-çalışmadığı durumu

Şekil 2.16.

Kültür varlıklarında, bozulmalar ve yok olmaya yol açacak uygulamaların önlenmesi açısından denetimin önemini vurgulamak gerekmektedir. Ankara'da 1990 yılında düzenlenen Koruma Kurultayı'nda da, bu konuda kadrolaşmanın önemli olduğu vurgulanarak, Bakanlık kadrolarının yeterli eğitim ve deneyim kazanmış uzmanların oluşturulmasıyla daha etkin hale getirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

2.4.2. İşçilik ve Teknoloji ile İlgili Sorunlar

Bir eski eserin korunması ve onarımı için alınan kararlar ne kadar doğru, seçilen malzeme ne kadar iyi ve uygun olursa olsun, uygulamaların uygun olmayan teknik ve kötü işçilikle yapılması, eserin tarihi ve estetik değerini yitirmesine yol açacaktır. Normal mimari uygulamalardan farklı teknoloji ve işçilik gerektiren restorasyon uygulamalarında çalışanların koruma konusunda uzman restoratör-mimar ve vasıflı işçi olması gerektiği yaşanan bir gerçektir.

Projelendirme aşamasında üretilen projelerin, yapının özgün bünyesine yapılacak koruma amaçlı müdahale ile yok olan bölümlerin tamamlanmasına ilişkin müdahale kararları ve uygulama aşamasında bunların sırası ve yönteminin uygulamayı yönlendirebilecek ayrıntıda olması gerektiği, bölüm 2.2.3'de de belirtilmiştir. Projelendirmede karar verici konumunda olan mimarın, bu kararların uygulamaya dönüştüğü aşamada da yer alması gerekmektedir. Oysa, bugün Türkiye'de projelerin başka bir yerde ve ekiple oluşturulduğu, uygulamanın da başka bir yerde yapıldığı örneklere rastlanmaktadır.

Uygulamayı kontrol eden mimarın, koruma konusunda uzmanlaşmış restoratör-mimar olması, yapının tarihi ve estetik değerine zarar verebilecek her türlü uygulamadan kaçınılmasını ve çalışanları bu konuda uyarmasını sağlayacaktır. Restoratör-mimar koruma konusunda, yeni teknolojiyi ve bilimsel laboratuar metodlarını takip eden, sanatsal objelerin korunması gibi, korumanın diğer alanlarında yapılan uygulamaları izleyen, malzeme konusunda kimyasal analiz deneyleri ve malzeme dayanım araştırmalarıyla ilgili son teknikleri bilen bir kişi olmalıdır. Bu vasıflara sahip restoratör-mimar bulmanın güçlüğü karşısında sorumlu mimarın, en azından malzeme koruma konusunda uzman koruma kimyageri gibi diğer uzmanlık alanlarıyla ya da koruma laboratuarlarıyla hangi şartlarda ilişki kurması gerektiğini bilmesi şarttır. Bunun yanında mimar, laboratuarlarda malzeme araştırmaları sonucunda belirlenen koruma ve onarım çalışmalarında kullanılacak malzemeler, teknikler, araç, gereç ile bunların uygulama sırası ve biçimine ilişkin verilen bilgiler doğrultusunda, uygulama yapılması konusunda duyarlı davranmalıdır (7).

Ayrıca, bu aşamada çağdaş katkı malzemeleri, ya da korumaya yönelik son gelişmelere paralel olarak kullanılacak teknolojilerin yöntemini ve uygulamasını yapacak teknisyenlere ihtiyaç olduğu ve bu konuda üniversitelere büyük görev düştüğü kesindir.

Örneğin, konusunda uzman restoratör-mimar ve restoratör, malzeme koruma konusunda malzemeye yapılacak en iyi müdahale yöntemini seçip, uygulanması sırasında çevre sağlığı ve iş güvenliği gibi konulara dikkat edecektir. Aksi halde, temizleme yöntemi diye taş malzemenin koruyucu tabakası olan patinasının alındığı, ya da taş üzerine, taş benzetmeli boya yapılması gibi bugün oldukça sık karşılaşılan durum sürecektir.

Koruma konusunda uzman elemanlardan işi yürüten, malzemeyi eliyle tutan ve uygulayacak olan "usta"dır. Ancak konusunda uzman, ahşap yapı ustası, taş ustası, ahşap ve taş oymacılığı, kalemişi, sedefçilik, hat, malakari gibi konularda becerisi olan ustaların sayısı her geçen gün azalmaktadır. Bugün konusunda en iyi olan yaşlı ustaların bir an önce bulunup, bilgilerini genç kuşaklara aktarmaları sağlanmalıdır **(17)**.

Bu çalışma için uygulanan ankete göre, müteahhitlerin uygulama aşamasında, uygulama sorumlusu, kalifiye usta ve işçiler ihtiyaçları olduğu saptanmıştır. Firmalar koruma ve onarım çalışmalarını yaparken konusunda uzman elemanların bulunmasında oldukça güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, koruma konusunda yeterli sayıda uzman müteahhitlerin bulunmadığı, ankete katılanlar tarafından vurgulanan diğer bir konudur.

Zaman, maliyet, birtakım iş kalemleri ile sınırlı müteahhitlerin sıkıntılarına, nitelikli eleman ve ekip bulma sorunu da eklenince sözkonusu müteahhitlerin restorasyon uygulamalarından daha kazançlı alanlara kaymaları, kaçınılmazdır. Aslında uygulamaları üstlenen müteahhitler de özellikle ekip oluşturma konusunda pek özenli davranmamaktadırlar. Dolayısıyla, koruma çalışmaları, şantiye koşullarında üretilen ve ustaların kendi bildiklerini uyguladıkları bir duruma dönüşmektedir. Örneğin, kargir uygulamaların temel malzemesi olan horasan harcı yapımında ustaların çimento harcına olan bağlılıklarından vazgeçmedikleri, kuyularda sürekli, söndürülmüş ve bekletilmiş kireç bulundurma konusunda sorun çıkardıkları gözlenmektedir. Aynı şekilde horasan için kullanılacak katkı maddelerinin granülometrisi, kullanılan deniz kumunun yıkanması v.b. konularında duyarlı davranılmamaktadır **(12)**.

Yukarıda da vurgulandığı gibi koruma ve onarım uygulamalarında çalışacak genç eğitimli ustalara gereksinim vardır. Bunun için, estetik ve teknik uygulama bilgilerini almış, bu bilgileri uygulamaya geçirebilen ustalar yetiştirilmelidir. Bu ustalardan, kendi alanına ilişkin olarak önceden yapılan çalışmaları teknik ve estetik açıdan incelemiş olmaları bunları referans olarak, kendi uygulamalarına aktarabilmeleri beklenmektedir (7). Eğitimli ustalar, ekibini oluştururken de seçici davranacaktır.

Ayrıca, konusunda uzman müteahhitler, tarihi uygulama tekniklerini bilen elemanları bünyelerine katmalı ve yeni elemanların yetişmesi için öncü olmalıdır. Böylece, müteahhitler ve ekipleri, bazı uygulama ve onarımlarda "özel" olma sıfatını kazanacaklardır. Özellikle ihale sisteminde yapılacak düzenlemelerden, uzmanlık alanına göre uygun müteahhidin seçilmesi gibi ayrıntılar, mesleği daha cazip hale getirecektir.

1987-1991, Avrupa Konseyi Üçüncü Orta Vadeli Planı kapsamında "Uygulamada Teknik İşbirliği" başlığında bu konunun önemi vurgulanarak, yapılması gerekenler şu şekilde sıralanmıştır (5).

. Uzmanlara bütünleşik koruma konusnda destek olarak, bölgeler ya da kentler arasında teknik yardım sistemlerini güçlendirmek;
. Uygulamalı eğitim için profesyonellerin, özellikle de koruma becerileri üzerine çalışan eğitimcilerin değiş tokuşu;
. Zanaatçiler için eğitim merkezi;
. Koruma becerileri için eğitim merkezi oluşturulmalıdır.

Uluslararası düzeyde de, koruma uygulamaları konusunda eleman yetiştirilmesi için, Roma'da bulunan ICCROM (Uluslararası Anıt Koruma Merkezi) kurslar düzenlemektedir. Türkiye'de İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkezi Laboratuarı çalışanları bu eğitim programlarına katılmış, koruma yöntemleri, duvar resimlerinin korunması v.b. konularda eğitim almışlardır. Bu tür katılımların daha etkin hale getirilerek, gelişmiş restorasyon uygulama örneklerinin, kullanılan araç, gereç, malzeme ve yöntemlerin izlenmesi gibi kültür varlıklarının korunması olgusunun, diğer ülkelerle teknik yardım programları kapsamına dahil edilmesi gerekmektedir.

2.5. Koruma ve Onarım Çalışmalarında Kullanıma İlişkin Sorunlar

Koruma konusunda, sahip olunan tarihi ve estetik değerleri taşıyan kültür varlıkları için, yapıyı restore ederek müzeleştirme, diğer bir deyişle, eski yaşamını dondurma, yapıları grup halinde çevre özellikleriyle koruma, tarihi yapıların ve çevrelerin işlevini sürdürtüp geliştirecek koruma, eski durumun sağladığı insani değerleri koruyarak, çağdaş ve sosyal yapıya uygun yeni tasarlamalar yaparak koruma ve yapıya, ya da çevreye yeni işlevler vererek koruma şeklinde çeşitli yaklaşımlar belirlenebilir **(18)**.

Tarihi yapıların ve çevrelerin kullanma dahil edilerek yaşatılmaları için "konut" gibi özgün işlevini devam ettirebilecek yapıların, çağdaş yaşamın gerektirdiği konfor koşullarıyla donatılması, eski işlevini sürdüremeyen yapıların ve çevrelerin de, yeni işlevlerle yaşatılıp, canlılık kazandırılması gerekmektedir. Ancak tüm yeniden işlevlendirmelerde tarihi dokuyu, mimari değerleri ve kullanıcı varlığını gözeterek korumak birinci derecede önem taşımaktadır. Venedik Tüzüğü'nün 5. maddesinde de belirtildiği gibi, "anıtların korunması ancak onların toplumsal bir amaç için kullanılmasıyla kolaylaşacaktır".

Sivil mimarlık örneklerinde konut işlevinin devam etmesi konusunda yapılacak çalışmalarda, yapının kullanıcısıyla korunması esastır. Ancak, kullanıcısının yapıyı korumasında karşılaştığı ekonomik güçlüklerin yanında, bu bölgelerin kent yaşamından yalıtılmış olması sonucunda, tarihi çevrede yer alan konutlarında yaşayanlar arasında, ev sahibi oranı düşük, kiracı oranının yüksek olduğu, çoğunlukla da konutların terkedildikleri gözlenmektedir. Düşük kira karşılığında buralarda barınan kiracılar, çoğu kez kent dışından gelen göçmenlerdir. Çoğunun eğitim düzeyi düşük olan bu insanlardan doğal olarak, sonradan yerleştikleri yerlerde, başkalarının yarattığı değerleri koruması beklenemez. Korumayı zorlaştıran diğer bir etken de, geniş aileler için yapılan konutların, günümüzde daha küçük ailelere hizmet etmesi ve aydınlatma, temiz su, pis su, ısınma gibi çağdaş sistemlerin eski yapıya uyarlama sorunudur.

Sözü edilen bu sorunları aşmak için planlamayla tarihi çevrede yeni işyerleri yaratmak, ticari işlevlere yer vermek, turizme açılmak gibi eylemlerin gerçekleştirilmesi, bu arada kredi ve fonlarla sahibinin desteklenmesi, belediyelere aktarılan vergilerin bir kısmının korumaya aktarılmasının sağlanması gibi, ekonomik etkinlikler gerekmektedir. Ayrıca korumada, mal sahibi ya da kiracıların katılımının sağlanması ve onarılan yenilenen

yerlerde, gerek eski ev sahibine gerekse eski kiracısına öncelik tanınması gibi sosyal güvenceler sağlanması önemli bir ayrıntıdır **(19).**

Örneğin, Antalya Yat Limanı ve Kaleiçi Restorasyon UygulamasıTürkiye için kapsamlı bir tarihi çevre koruma çalışması niteliği taşımaktadır. Turistik yatırımla bütünleşen ve başarılı sonuç alınan Antalya Yat Limanı uygulamasının bu başarısı yanında, Turizm Bankası tarafından kamulaştırılan ve geleneksel uygulayıcından ayrılan Kaleiçi bölgesinin, turizm ağırlıklı onarımlardan ötürü sosyal içeriğinden soyutlanmış olması olumsuz bir durumdur. Yat Limanı bölgesinin salt turizmle bütünleşen başarılı uygulama sonuçlarından ötürü, Kaleiçi'nde evleri bulunanların bu eski evleri turizm amaçlı olarak onarma veya genelde pansiyona çevirme çabaları yaygınlaşmıştır. Bu çabalar, en azından kullanıcının korumaya katılması açısından önemli bulunmaktadır. Ayrıca koruma kararlarının, özellikle gelir getirici girişimlerle bağdaştırıldığında, halk nezdinde, bu kararların gerekliliğine ve yararlılığına inanıldığı görülmektedir. Ancak burada, eski eserleri turizmin aracı olarak değil, turizmi koruma aracı olarak düşünmek gerektiği urgulanmak, halkın korumaya bu bilinçle katılımı sağlanmalıdır.

Daha önce de vurgulandığı gibi, eski işlevini sürdüremeyen kültür varlıklarının gereği gibi korunmaları ön koşuluyla yeni bir işlev verilerek çağdaş bir kullanımla değerlendirilmesinin önemi tartışılmazdır. Yeni işlevlerle kullanıma açılan kültür varlıklarıyla bir yandan tarihi değerlerimiz sergilenmiş, öte yandan işlevlendirilmesiyle günümüzün önemli bir gereksinimi karşılanmış, aynı zamanda da toplumla bütünleşmesi sağlanmış olacaktır.

Ancak, Türkiye'de kültür varlıklarının yeniden işlevlendirilmesi konusunda, yeni işlevin gerektirdiği şartlar, özellikle yapıya uygun olmayan işlevlerden dolayı, mimari değerlerden ödün verilmesi şeklinde sonuçlanmaktadır. Kullanım için, doğal ve yapay aydınlatma seviyelerinin, iklimsel çevre kontrolü yönünden optimum koşulların sağlanması ve temiz su, pis su, yangın, haberleşme gibi sistemlerin uygunluğunun araştırılması gerekmektedir. Bu değerlendirmelerle, öngörülen plan değişikliğinin, mimari kompozisyonunda, bezemesel öğelerinde yapacağı tahribat v.b. müdahalelerin boyutları göz önüne alınmalıdır

Eserin sahip olduğu değerleri bozmadan, yeni değerler katarak yaşama geçirilmesi, ya da kaderine terk edilmesi arasındaki ikilem, bu kararı alacak ve onaylayacak makam olan koruma kurullarını oldukça zorlamaktadır **(20).** Yeni işlevlerle ilgili kararları, onarıma başlanmadan önce verilmesi ve planlamanın buna göre yapılması, geriye

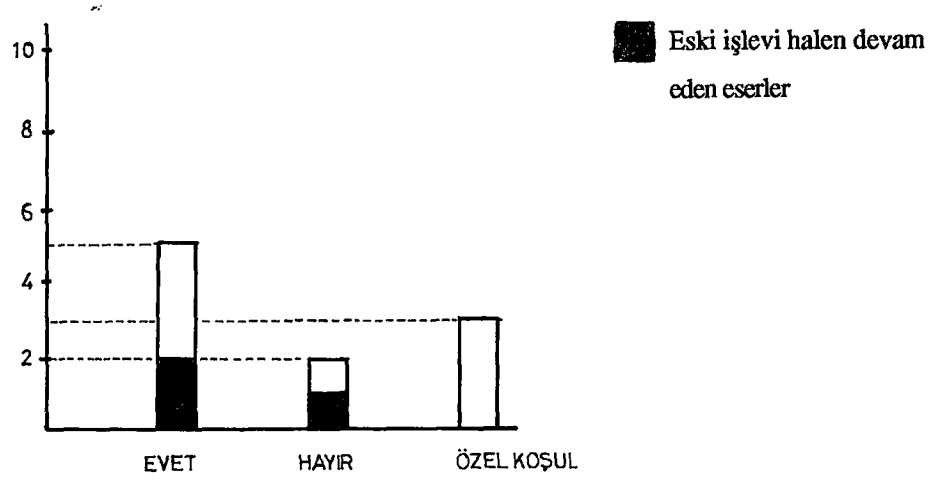
dönüşü mümkün olmayan kararların önüne geçilmesi açısından önemlidir. Özgün tasarımı zedelemeyecek olan yeni işlevle gelen eklerin aynı zamanda istenildiğinde sökülebilecek boyutlarda olması ilkesiyle hareket edilmesinin, yaşanan ikilemi azaltacağı düşünülmektedir (7).

Kültür varlıklarının bakım ve onarımlarından sorumlu olan kuruluşlara, sahip oldukları eserlerin değerlendirilmeleri konusunda da büyük görev düşmektedir. Oysa bakanlık, vakıf, dernek gibi çeşitli kuruluşlarca,sırf onarmış olmak için yapılan restorasyonların sonucunda, harcanan çaba ve paraya karşın, ya verilen işleve cevap vermeyen, ya da boş bırakılarak harap olmaya terkedilen örneklerle karşılaşılmaktadır. Örneğin Bayındırlık Bakanlığı'nın, sorumluluğunda olan eski vilayet konakları, maliye binaları, okullar gibi resmi yapıların onarımları ve değerlendirilmesi için, bünyesinde henüz bir teknik kadro oluşturulmaması yanında, yöneticilerin de maliki oldukları eski yapılarını yıkıp, yerine yeni bina yapma eğiliminde oldukları görülmektedir. Aynı şekilde, Karayolları Genel Müdürlüğü'nün yetki ve sorumluluğunda olan köprülerin, artan trafik sorunlarına cevap vermedikleri gibi, doğal bir gerekçeyle terkedildiği, hatta en azından bu köprülerin peyzaj değerleri olarak korunmaları gerekirken, bu anlayışla bağdaşmayan bir yaklaşımla, Malabadi Köprüsü örneğinde olduğu gibi yanında yeri bir köprü inşa edilmesinde sakınca görülmediği gözlenmektedir.

Çalışma için uygulanan ankette de koruma uygulamalarını üstlenen müteahhitlerin, uygulamalarını yaptıkları yapılara verilen işlevin uygun olup olmadığı konusunda görüşleri alınmıştır. Buna göre, 10 müteahhitten 5'i onardıkları yapılara verilen işlevi uygun bulmaktadır. Bu 5 uygulamadan 3'ü zaten, eski işlevini yeniden sürdüren yapılardır. (2 cami, 1 konut.). Getirilen işlevin uygun olmadığını belirten 2 müteahhid de, sorunun, yeni işlevin teknik gereksinmelerinin eskiyle uyumsuzluğundan kaynaklandığını belirtmektedir. Diğer müteahhitlerin 3'ünün yaptıkları uygulamalar, sadece koruma amaçlı olduğundan işlev sorunu olmamıştır (Şekil 2.17.).

Yine anket çalışmasıyla, müteahhitlerin, yapı kullanıma açıldıktan sonra, çıkabilecek yapım sistemine ilişkin aksaklıklardan sorumlu olup olmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre, ihale usulü ile işi olan müteahhitler, işin idare tarafından geçici kabulü yapıldıktan sonra, kesin kabul yapılana kadar olan süre içinde, sözkonusu işten sorumlu olduklarını, diğerlerinin de bu konuda bir zorunlulukları olmadığını, ancak kendi insiyatiflerini kullanabileceklerini belirtmişlerdir

Yüklenicilerin, yapıtları uygulamalarda, eski yapılara verilen yeni işlevleri uygun bulup, bulmadıkları durumu

Şekil 2.17.

Geleneksel yapıların özgün işlevleri gözönüne alınarak, mimarisine en az müdahale ile tarihi belge değerinin korunması çalışmalarıyla birlikte, yapıya işlev verilerek günlük yaşama katılması sağlanmalıdır. Böylece hem kültür varlığının korunarak gelecek kuşaklara geçişleri sağlanmış, hem de işlevlendirilerek mevcut yapı potansiyelinden yararlanılmış, ülke ekonomisine katkıda bulunulmuş olacaktır.

BÖLÜM 3. SONUÇ

Tek yapı koruma ve onarım çalışmalarında sorunların yasal ve yönetimsel yönden değerlendirilmesinde; konuyla ilgili mevcut yasaların, yönetmeliklerin, şartnamelerin oluşturulan örgütlerin işleyişlerinin incelenmesinden, uzmanların sorunlara ilişkin yaptıkları saptamalar ve tez için gerçekleştirilen anket çalışmasıyla elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır. Bu değerlendirmeler yapılırken, koruma ve onarım uygulamalarında sırayla izlenmesi gereken aşamalar gözönünde bulundurulmuştur. Tezin yukarıda sözü edilen incelemelerle varılan sonuçlarını, yasal, örgütsel durumdan, uygulama ve kullanıma dek sorun-çözüm biçiminde özetlemek gerekirse, aşağıdaki sonuçlara varılabilmektedir:

1) Tespit ve tescil aşamasındaki sorunlar: Korunması gerekli kültür varlığının, koruma ve onarım projelerinden önce saptama (tespit) ve belgeleme (tescil) çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Ancak 2863 sayılı yasayla, tespit çalışmalarından sorumlu olan Kültür Bakanlığı, mevcut bütçesi ve kadrosuyla bu görevi yeterince yerine getirememektedir. Yine aynı yasayla, tespit çalışmalarından sorumlu olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün konuyla ilgili elemanlarının bilgi birikimlerinin yetersiz oluşu, çok sayıda önemli vakıf kökenli eserin -önemsiz olduğu gerekçesiyle- yok edilmesine neden olmaktadır. Ayrıca, eski eserleri tescil etme ve tescilini kaldırma yetkisi olan koruma kurullarının oluşumundaki bürokratik ağırlık dolayısıyla, konuyla ilgili çoğu kararda, birtakım politik çıkarlar doğrultusunda hareket edildiği görülmektedir.

- Çözüm Önerileri: Her geçen gün sahip olunan değerlerin yitirilmemesi için önemli bir aşama olan tespit ve tescil işlemlerinin, hızlı ve sistemli bir şekilde yapılması, envanter çalışmalarının ivedilikle tamamlanması için öncelikle, Kültür Bakanlığı'nın parasal ve teknik açıdan yeterli düzeye getirilmiş, ülkenin herbir yerinde örgütlenmiş ve bu konuda söz sahibi tek kurum olması gerekmektedir. Koruma kurullarına ilişkin olarak da, politik nitelikli üyelerin sayısı azaltılmalı ve görevleri yeniden gözden geçirilmelidir. Bu arada, koruma politikalarının temelini oluşturan halkın ve yerel yönetimlerin koruma kararlarına katılımlarının sağlanması için, bu kesim, öncelikle kitle iletişim araçları, açıklama, tartışma ve danışma toplantıları, anket v.b. gibi yollarla bilinçlendirilmeli ve bu gruplara korumayı teşvik edecek, özellikle ekonomik açıdan katkılar sağlanmalıdır.

2) Projelendirme aşamasındaki sorunlar: Koruma uygulamalarının ilk aşamasını oluşturan ve doğru karar verebilmenin ön koşulu olan projelendirme için, öncelikle gerek yapı üzerinde, gerek yapı dışında yapılması gerekli araştırmaların yetersizliği sorunu vurgulanmalıdır. Projelerin de bu yetersiz araştırmalara dayanılarak oluşturulması, uygulamaların yanlış sonuçlanmasına neden olmaktadır. Özellikle restorasyon kararlarında, doğrudan etkili olan restitüsyon projelerine gereken önemin verilmediği, ya da bu projelerin hiç çizilmediği belirlenmiştir. Hatta, koruma uygulamalarının ön koşulu rölöve -restitüsyon ve restorasyon projelerinden hiçbirinin çizilmeden, doğrudan uygulamaların yürütüldüğü örneklere de rastlanmıştır ki, bunlar sorunun oldukça büyük boyutlu olduğunu göstermektedir. Bunların yanı sıra, gerek bu araştırmaların uzun zaman alması, gerek koruma kurullarınca onaylanma sürelerindeki gecikmeler, uygulamayı üstlenen ve süre açısından sınırlanmış olan müteahhitlerin bu konuya daha duyarlı yaklaşmalarını engellemektedir.

-Çözüm Önerileri: Araştırma evresinde yapılacak çalışmanın daha kısa sürede de güvenilir düzeyde olması için olanak bulunduğunda öncelikle fotogrametrik ve diğer teknolojik araç ve yöntemlerden yararlanılması öngörülmelidir. Ayrıca projelendirme aşamasında çalışan elemanların, konusunda tecrübeli mimar veya restoratör-mimar olması, aynı zamanda bu elemanların araştırma evresinde diğer uzmanlık alanlarıyla ilişki kurabilmeleri önemli bir ayrıntıdır. Koruma kurullarında projelerin daha kısa sürede onaylanmaları için, kurulların bilimsel açıdan takviyeleri ve yukarıda da vurgulandığı gibi, üyelerin politik nitelikte olanlarının yerine, koruma konusunda uzman üyelerden oluşturulmaları gerekmektedir.

3) Malzeme Seçimine İlişkin Sorunlar: Genel olarak yapının işlevine, biçimine ve maliyetine etki eden malzeme, koruma çalışmalarında üzerinde durulması gereken bir konudur. Ancak, geleneksel yapı malzemesinin sağlanmasındaki güçlüğün ve yeni işlevin getirdiği eklerde kullanılacak yeni malzemenin restorasyon sırasında nasıl uygulanacağının yanısıra, eski malzemeyle fiziksel ve mekanik özelliklerinin uyumu ve kimyasal korozyona yol açmaması önemli bir sorun oluşturmaktadır. Ayrıca, konuyla ilgili olarak, özellikle araştırma kurumları tarafından yapılan çalışmaların kuramsal düzeyde kalıp, standartlara ve yasalara yansıtılmaması sorunu da vurgulanmalıdır. Bunlara ilaveten, malzeme seçimine ilişkin olarak ana belge niteliğindeki birim fiyat tariflerinin günümüz koşullarında gerek içerik, gerek fiyatlandırma açısından yetersiz kaldığı kesindir. Malzeme seçiminde mal sahibi yapının özgünlüğünü zedeleyecek önerilerde, hatta zorlamalarda bulunmaktadır. Bu durumda mimarın ikna gücü ve bilgi birikimi önemli olmaktadır.

-Çözüm Önerileri: Koruma ve onarım uygulamalarında kullanılan özgün malzemenin türlerinin ve nasıl elde edilebileceğinin belirlenmesi, bu konuda yaşanan güçlüğü büyük ölçüde azaltacaktır. Ayrıca, geleneksel yapı malzemeleri ile, geleneksel yapılarda kullanılacak yeni malzemelerin ve son tekniklerin kararlarının belirlenmesi, araştırma kurumları tarafından saptanmış olanların da standartlara ve yasalara aktarılmaları gerekmektedir. Özellikle birim fiyat tariflerinin sözü edilen ayrıntılar açısından güncelleştirilmesi gerekirken, fiyatlandırmalarda yüksek enflasyon karşısında, bu fiyatların kullanımının yitirilmemesi için de, fiyat artışlarını karşılayacak katsayılar belirlenmelidir. Bu arada mimarın, malzeme koruma konusunda en azından genel bilgi sahibi olması, doğru danışman ve uygulama hizmeti seçebilmesi için gereklidir. Bu bağlamda konuyla ilgili yetkili kişilerin geliştirilmesinde, restorasyon eğitimi veren kuruluşlara önemli görevler düşmektedir.

4) Uygulamaya İlişkin Sorunlar: Sözü edilen koruma çalışmalarının en son noktası, uygulama aşamasıdır. Bilimsel esaslı olması gereken bu aşama, ne yazık ki sonuçta, koruma uygulamaları için uygun olmayan ihale sistemi ile, koruma konusunda uzman olmayan müteahhitler tarafından, yüksek fiyat kırımlarıyla yapılan uygulamalar olmaktadır. Ayrıca, işin tanımının iyi yapılmamış olmasından ihalede belirtilen keşif bedelinin, uygulamaya geçildiğinde yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu arada, koruma uygulamaları için ayrılan ödeneğin oldukça kısıtlı olması sorunu vurgulanmalıdır. Uygulamalarda, proje aşamasında alınan kararlar ve seçilen malzemeleri belirlenen esaslara göre uygulayabilecek uzman elemanlara ve işçilere gereksinim vardır. Ancak, bilindiği gibi bugün genellikle koruma çalışmaları, şantiye koşullarında gerektikçe üretilen, ustaların kendi bildiklerini uyguladıkları bir duruma dönüşmektedir. Yapılan uygulamaların projede belirlenen esaslara göre yapılıp yapılmadığı konusunda, denetim mekanizmasının da işlemediği görülmektedir.

Ayrıca, özel mülkiyete ait eserlerin çoğunlukla mal sahibi tarafından terkedilip, harap bir duruma getirilmesi sorunu da, koruma uygulamalarının pahalı olmasından ve birtakım spekülatif baskılardan kaynaklanmaktadır.

-Çözüm Önerileri: 2863 sayılı yasayla, koruma uygulamalarında mevcut ihale sisteminin kullanılmaması, bunun için konuyla ilgili ayrıntıları belirleyen yönetmelik oluşturulması gerektiği karara bağlanmaktadır. Ancak bu yönetmeliğin biran önce oluşturulup, yürürlüğe konması gerekmektedir. Uygulama aşamasında gereksinim duyulan uzman eleman, uygulama sorumlusu, kalifiye usta ve işçilerin ivedilikle yetiştirilmeleri şarttır. Bu konuda da, üniversitelere ve kamu kurumlarına büyük görev düşmektedir. Denitimin özellikle malzeme ve uygulama teknikleri açısından işlerliği

sağlanmalı, bu konu, yeterli eğitim ve deneyim kazanmış uzmanların kadrolaşmasıyla, etkin hale getirilmelidir. Özel mülkiyet uygulamalarında korumanın baştan mal sahibi açısından cazip hale getirilmesi için ekonomik ve teknik açıdan desteklenmesi gerekmektedir. Örneğin Kültür Bakanlığı tarafından oluşturulan ve 1979 yılında bu yana varlığı bilinen "Eski Eserlerin Onarımına Katkı Fonu" biran önce işler hale getirilmelidir.

5) Kullanıma İlişkin Sorunlar ve Öneriler: Taşınmaz kültür varlıklarının, mimarilerine en az müdahale ile tarihi belge değerini koruma çalışmalarının yanı sıra, yapıların işlevlendirilerek yaşama katılmaları ve gelecek kuşaklara geçişleri sağlanmalıdır. Bu amaçla yapıya verilecek işlev kararı, uygulamaya başlanmadan önce kesinlikle belirlenmeli ve restorasyon projesi bu karar paralelinde çizilmelidir. Ancak, yapıya verilen işlevin uygunluğu, üzerinde durulması gereken bir konudur. Özellikle sivil mimari örneklerinde konut işlevinin devamı için, yapıya gerekli konfor ve donatımın getirilmesi sağlanmalı fakat yapılacak müdahalelerin özgün tasarımı zedelememesine özen gösterilmelidir.

Bugün Türkiye'de çok sayıda tarihi eserin yok olmasına neden olan ve tezde (ayrıntılı) bir biçimde incelenen bu sorunlar, söz konusu çözüm önerileriyle bütünleştirilmedikçe, istenilen düzeyde bir korumanın gerçekleştirilmesi mümkün olamayacaktır. Giderek artan eski eser kayıpları da, tarihi çevrelerin nitelik değiştirmesi ve anonimleşmesi sonucunu getirecektir.

Daha önce de belirtildiği gibi, koruma ve onarım uygulamalarında çeşitli müdahale dereceleri ve müdahale yöntemleri bulunmaktadır. Anket için seçilen 4'ü özel, 6'sı kamu mülkiyetinde olan eski eserin koruma çalışmalarını yapan 10 müteahhidin herbirinin yaptığı uygulamanın farklı niteliklerde olmalarına dikkat edilmiştir. Ancak sonuçları değerlendirilirken de, özel ve kamu uygulamaları yapan müteahhitler belirtilmiştir. Yapılan değerlendirmeler, koruma uygulamalarında yaşanan sorunlara ilişkin olarak genel bilgiler vermektedir. Ancak bu çalışmadaki örneklem sayısının azlığı vurgulanmaktadır. Konuyla ilgili olarak bundan sonra yapılacak olan araştırmalarda örneklem sayısının arttırılması, koruma ve onarım uygulamalarında yaşanan sorunların çeşitlendirilmesinde ve dolayısıyla da daha ayrıntılı olarak belirlenmesinde yararlı olacaktır.

EK - A.

1. PROJE

1. Restorasyon projesinden önce, araştırma evresinde yapılan çalışmalar nelerdir?

Teknik Estetik Tarihi Hiçbiri

a) Tarihi araştırmalarınızı nasıl yapıyorsunuz?

İlgili kurumlardan yararlanılıyor (Vakıflar, kurul araştırması, kişisel arşivler)

Kütüphane araştırması yapılıyor

b) Yapının estetik değerleri için Mimarlık Tarihçilerine, Sanat Tarihçilerine danışılıyor mu?

Evet Hayır

c) Bu konularda ilgili meslek odalarına veya üniversitelerin ilgili anabilim dallarına başvuruluyor mu?

Evet Hayır

2- Rölöve çalışmalarında uyguladığınız yöntemler nelerdir?

Geleneksel yöntemler rölöve,

Aletle rölöve

Fotogrometri v.b. yöntemlerle rölöve

3- Restitüsyon projesi yapıyor misiniz?

Evet Hayır

4- Restitüsyon projesinde nelerden yararlanıyorsunuz?

Yapıdaki izlerden

Eski fotoğraflardan

Yapıyı tanıyan kişilerden

Eski çizimlerden

Diğer

5- Rölöve, restütüsyon, restorasyon projeleri sırasıyla yapılıyor mu?

Evet Hayır

6- Cevabınız hayır ise, sizin projelendirme biçiminizin tekniği ve ölçeği nedir?

7- Projeniz, uygulamayı yönlendirebilecek nitelik ve kapsamda mıdır?

Evet Hayır

8- Projede kullandığınız dil, piyasada kullanılan ortak bir dile mi dayalıdır?

Evet Hayır

9- Proje için öngörülen süre yeterli midir?

Evet Hayır

10- Projelerinizin kurullarda onaylanması işlemi uzun sürüyor mu?

Evet Hayır

11- Cevabınız evet ise, nedenleri nelerdir?

12- Kurulda onay süresi ortalama ne kadardır?

13- Kurullarda yanlı davranıldığını düşünüyor musunuz?

Evet Hayır

14- Projelendirme için, sözleşmede belirtilen elemanların siyasi ve niteliği yeterli midir?

Evet Hayır

15- Projeye ayrılan ödenek yeterli midir?

Evet Hayır

16- Projede karar alırken veya yapıya ilişkin analizlere geçildiğinde, farklı disiplinlerin katılımı var mıdır?

Evet Hayır

17- Cevabınız evet ise, hangileri?

Restoratör-Mimar Mimarlık Tarihçisi
Sanat Tarihçisi Malzeme Uzmanı
İnşaat Mühendisi Makina Mühendisi
Elektrik Müh.

II. MALZEME

18. Türkiye yapı malzemesi üretimi talebi karşılayacak sayıda ve kalitede midir?

Evet Hayır

19- Cevabınız hayır ise, nedenleri nelerdir?

20- Malzemelere ilişkin yeni ürünler ve kullanımlarını içeren çağdaş yayınlar yeterli midir?

Evet Hayır

21- Siz, bu yayınlardan kaç tanesini alıyorsunuz?

22- Malzeme konusunda, hangi kuruluşlara başvuruyorsunuz?

Evet Hayır

23- Malzeme analizleri için araştırma ve koruma laboratuarından yararlanıyor musunuz?

Evet Hayır

24 - Cevabınız evetse, hangilerinden? Sizce bu kuruluşlar yeterli midir?

25- Kurulların malzeme seçimine ilişkin yardımı ve yönlendirmesi oluyor mu?

Evet Hayır

26- Mal sahibinin malzeme seçimi konusunda müdahalesi var mı?

Evet Hayır

27- Cevabınız evetse, hangi konularda?

28- Malzeme seçimi konusunda kullanılan kriterler nelerdir?

Deneyime dayalı seçim

Geri beslemeye dayalı seçim (uygulanan malzemenin)

Olumsuzluklarının deneyiminden bu bilgilerin analizine gidilir mi?

Kullanıcı gereksinmelerine dayalı seçim

Yapının özelliklerine (strüktürel, estetik, kullanımına) dayalı seçim

Diğer

29- Malzemeye ilişkin kullanılan birim fiat tarifleri ve analizleri yeterli midir?

Evet Hayır

30 - Cevabınız hayır ise, nedenleri nelerdir?

31- Yaptığınız restorasyonlarda, birim fiyat tariflerinde olmayıp da, sizin oluşturduğunuz analizler var mıdır?

Evet Hayır

32- Cevabınız evet ise, nelerdir?

II UYGULAMA

33- Restorasyonlarda çalışan, uygulama sorumlusu, kalifiye usta ve işçilere ihtiyaç var mıdır?

Evet Hayır

34- Cevabınız evet ise, özellikle hangilerine?

Uygulama sorumlusu Kalifiye usta Kalifiye işçi Diğer

35 - Uygulamalarınızı başlangıçtan itibaren kesintisiz bir biçimde sürdürebiliyor musunuz?

Evet Hayır

36- Uygulama aşamasında, sözleşmede belirtilen elemanların sayısı ve niteliği yeterli midir?

37- Cevabınız hayır ise, eksik olan nedir?

Eleman sayısı Eleman niteliği Diğer

38- Sözleşmede belirtilen uygulama süresi yeterli midir?

Evet Hayır

39- Cevabınız hayır ise, aksama nereden kaynaklanmaktadır?

40- Denetim mekanizması iyi çalışıyor mu?

Evet Hayır

41- Cevabınız hayır ise, aksayan yönleri nelerdir?

42- Restorasyon uygulamalarında, yeterli sayıda, konusunda uzmanlaşmış müteahhitler var mıdır?

Evet Hayır

43- Cevabınız hayır ise neden

44- Sözleşmede sizi olumsuz etkileyen madde/maddeler nelerdir?

45- Eski eserlerin onarımına katkı fonundan yararlanabiliyor musunuz?

Evet Hayır

46- Cevabınız evet ise, nasıl?

47- Cevabınız hayır ise, neden?

IV. KULLANIM

48- Yaptığınız restorasyon projelerinde eski yapılara verilen yeni işlevleri, yapının özelliklerine

(cephe, plan) uygun buluyor musunuz?

Evet Hayır

49- Cevabınız hayır aksaklıklar hangi yönlerden kaynaklanmaktadır?

50- Kullanım aşamasına geçtikten sonra, restorasyonunu yaptığınız binaların yapım sistemine ilişkin aksaklıklardan sorumlu musunuz?

Evet Hayır

EK-B

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU

Kanun No: 2863
Kabul Tarihi: 21.7.1983

Resmi Gazetenin
Tarih: 22.7.1983
Sayısı: 18113

BİRİNCİ BÖLÜM
Genel Hükümler

AMAÇ

Madde 1 -Bu kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tesbit etmektir.

KAPSAM

Madde 2- Bu Kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar.

TANIMLAR VE KISALTMALAR

Madde 3- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik): Bu kanunda geçen tanımlar ve kısaltmalar şunlardır:

a) Tanımlar:

(1) "Kültür Varlıkları"; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.
(2) "Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent

kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tesbiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.

(3) "Korume" ve "Korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

(4) "Koruma alanı"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alanlardır.

(5) "Değerlendirme"; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi, kullanılması ve bilemsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

b) Kısaltmalar:

(1) "Bakanlık"; Kültür ve Turizm Bakanlığını,
(2) "Koruma Yüksek Kurulu"; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunu,
(3) "Koruma Kurulu"; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunu, ifade eder.

HABER VERME ZORUNULULUĞU

Madde 4- Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları veya kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığını bulunduğunu bilenler veya yeni haberde olan malik ve zilyetler, bunu en geç üç gün içinde, en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye mecburdurlar.

Bu gibi varlıklar, askeri garnizonlar veya yasak bölgeler içinde bulunursa, usulüne uygun olarak üst komutanlıklara bildirilir.

Böyle bir ihbarı alan muhtar, mülki amir veya bu gibi varlıklardan doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar, bunların muhafaza ve güvenlikleri için gerekli tedbirleri alırlar. Muhtar, aynı gün alınan tedbirlerle birlikte durumu en yakın mülki amire; mülki amir ve diğer makamlar ise on gün içinde, yazı ile Kültür ve Turizm Bakanlığına ve en yakın müze müdürlüğüne bildirir.

İhbarı alan Bakanlık ve müze müdürü bu Kanun hükümlerine göre, en kısa zamanda gerekli işlemleri yapar.

DEVLET MALI NİTELİĞİ

Madde 5- Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.

Özel nitelikleri dolayısıyla ayrı statüye tabi tutulan mazbut ve mühlak vakıf malları bu hükmün dışındadır.

İKİNCİ BÖLÜM
Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları

KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

Madde 6- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile taşınmazlar.

b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup, önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar.

c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,

d) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kurluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.

Ancak, Yüksek Kurulca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, löyükler tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler; köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, mazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedstenler, kapalı çarşılar,sandukalar, siteller, sinagoklar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir.

Tarihi mağaralar, kaya sığınaklar; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindendir.

TESPİT VE TESCİL

Madde 7- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti Bakanlıkça doğrudan doğruya veya diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarının yardımlarından faydalanılarak yapılır.

Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları gözönünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler Koruma Kurulu kararı ile tescil olunur.

Tespit ve tescil ile ilgili usuller, esaslar ve kıstaslar yönetmelikte belirtilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde ulunan cami, türme, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tesbiti, envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır.

Tescil kararlarının ilanı, tebliği ve tapu kütüğüne işlenmesi ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir.

KORUMA ALANI İLE İLGİLİ KARAR ALMA YETKİSİ

Madde 8- Yedinci maddeye göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tesbiti ve bu alanlar içinde inaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Bölge Kurullarına aittir. Bölge Kurullarının kararına 61.ci maddenin ikinci fıkrasına göre itiraz edilebilir.

Korunma alanlarının tespitinde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünümlerinin ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar korunma alanına sahip olmaları dikkate alınır. Bu hususlarla ilgili esaslar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca hazırlanacak yönetmilekte belirtilir.

İZİNSİZ MÜDAHALE VE KULLANMA YASAĞI

Madde 9- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde Koruma Kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında, her çeşit inşai ve fiziki müdahalede bulunmak, bunları yeniden kullanıma açmak veya kullanımlarını değiştirmek yasaktır. Onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, kazı veya benzeri işler inşai ve fiziki müdahale sayılır.

YETKİ VE YÖNTEM

Madde 10- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı kanun ile değişik) Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırmak ve bunların her türlü denetimini yapmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin idare ve kontrolünde bulunan kültür vetabiat varlıklarının korunması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanmasında, gerektiğinde, Kültür ve Turizm Bakanlığının teknik yardımı ve işbirliği sağlanır.

Milli Savunma Bakanlığının idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Milli Savunma

Bakanlığınca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanması, Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında düzenlenecek protokol esaslarına göre yürütülür.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi koruma kurulları kararı aldıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yürütülür.

Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, bu Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu kuruluşların bütçelerine her yıl bu maksatla konacak ödeneklerle yapılır.

Bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesine her yıl yeteri kadar ödenek konur.

Kültür ve Turizm Bakanlığınca kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla, vakit kurulabilir.

Araştırma, kazı ve sondaj yapılan alanların korunması ve değerlendirilmesi Bakanlığa aittir.

HAK VE SORUMLULUK

Madde 11- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri bu varlıkların bakım ve onarımlarını Kültür ve Turizm Bakanlığının bu Kanun uyarınca bakım ve onarım hususanda vereceği emir ve talimata uygun olarak yerine getirdikleri sürece, bu Kanunun bu konuda maliklere tanıdığı hak ve muafiyetlerden yararlanırlar. Ancak, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanları, zilyedlik yoluyla iktisap edilemez.

Malikler bu varlıkların üzerindeki mülkiyet haklarının tabii icabı olan ve bu kanunun hükümlerine aykırı bulunmayan bütün yetkilerini kullanabilirler.

Bu Kanunun belirlediği bakım ve onarım sorumluluklarını yerine getirmekte aczi olanların mülkleri, usulüne göre kamulaştırılır. Mazbut veya mühlak vakıf varlıkları bu hükme tabi değildir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görmesi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü, il vzel idarelere, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, yukarıda sözü geçen maliklere lüzum görülen hallerde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma, bakım ve onarımlarımna, teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunabilirler.

KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ ONARIMINA KATKI FONU

Madde 12- Özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığınca ayni, nakdi ve teknik yardım yapılır ve kredi verilir.

Bu amaçla, bir Devlet bankasında açılacak özel bir hesapta Kültür ve Turizm Bakanlığı emrinde "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu" kurulur. Bu fonun ita amiri Kültür ve Turizm Bakanıdır.

Bu fonun gelirleri, her yıl Devlet Bütçesinden ayrılacak ödenekler ile bu fondan verilecek kredilerin faizlerinden oluşur.

Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılacak ayni, nakdi ve teknik yardımlar, fondan yapılacak harcamalar ve verilecek kredilerle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle berirlenir.

DEVİR YASAĞI

Madde 13 - Hazineye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olup, usulüne göre tescil ve ilan olunan, her çeşit korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı ile bunlara ait korunma sınırları dahilindekitaşınmazlar, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan, gerçek ve tüzel kişilere satılamaz, hibe edilemez.

KULLANMA

Madde 14- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzel kişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine tabidir.

Anılan varlıklardan, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yönetim ve denetiminde bulunan mazbut ve mühlak vakıflarla, 7044 sayılı Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin-Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne Dverine Dair Kanunla yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilen vakıf mallarının kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına ve kamu yararına çalışan milli derneklere, belirli sürelerle, intifa haklarının bırakılması veya gerçek ve tüzel kişilerce karakterine uygun kullanılmak şartı ile kiraya verilmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yetkisindedir.

Yukarıda belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kullananlar, bunların bakım, onarım ve restorasyon işlerini bu Kanunda belirlenen esaslara göre yapmak ve bunun için gerekli masrafları karşılamakla yükümlüdürler.

KAMULAŞTIRMA

Madde 15- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Taşınmaz kültür varlıkları ve bunların korunma alanları, aşağıda belirlenen esaslara göre kamulaştırılır:

a) Kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanları Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırılır. Bu maksat için, Klütür ve Turizm Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konur.

Koruma amaçlı planında kültürel amaçlara ayrılan tescilli yapıların, bu amaçla onarılıp, değerlendirilmesi kaydıyla koruma kurullarının kararı ve Bakanlığın tasdiki ile belediyelerce kamulaştırılması yapılabilir. Maksadına uygun kamulaştırma yapılmadığı tespit edildiği takdirde yetki geri alınır.

b) Menşei vakıf olup da çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve

bunların korunma alanlarının kamulaştırılmaları, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır. Bu maksat için Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesine yeteri kadar ödenek konur.

c) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında yola, otopara, yeşil sahaya rastlıyorsa bunların belediyelerce; sair kamu kurum ve kuruluşların bakım ve onarımı ile görevli oldukları veya kullandıkları bu gibi kültür varlıklarının korunma alanlarının ise, bu kurum ve kuruluşlarca, kamulaştırılması esastır.

d) Kamulaştırmalarda bedel takdirinde taşınmaz kültür varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değeri dikkate alınmaz.

e) Kamulaştırma işlemleri bu Kanun hükümleri ile 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun bu kanuna aykırı olmayan hükümlerine göre yapılır.

f) Sit alanı olması nedeni ile kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, malikinin başvurusu üzerine bir başka hazine arazi ile değişdirilebilir. Üzerinde bina tesis var ise, malikinin başvurusu üzerine rayiç bedeli 2942 sayılı Kanunun 11. nci maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödeme yapılır.

Bu hükümle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

RUHSATSIZ YAPI YASAĞI

Madde 16- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında ruhsatsız olarak inşaat yapmak yasaktır. Buralarda ruhsatsız olarak yapılacak inşaatlar ile, koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre işlem yapılır.

SİT GEÇİŞ DÖNEMİ-KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI-KISMİ PLAN DEĞİŞİKLİĞİ

Madde 17- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı kanun ile değişik) Bir alanın Koruma kurulunca sit olarak ilanı, bu alandaki imar planı uygulamasını durdurur. Yapılanma hakları ile ilgili müktesep haklar yönetmelikle belirlenir. Koruma amaçlı imarplanı yapılıncaya kadar, koruma kurulu tarafından bir ay içinde geçiş dönemi yapı şartları

belirlenir. İlgi valilikler ve belediyler anılan koruma amaçlı imar planını en geç bir yıl içinde Koruma Kuruluna değerlendirmek üzere vermek zorundadırlar.

Koruma kurulunca uygun görülerek, belediye veya valilikçe, onaylanan koruma amaçlı imar planının yürürlüğe girmesi ile geçiş dönemi yapı şartları ayrıca karar almaya gerek kalmadan kalkar.

Koruma amaçlı imar planlarının, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları bakımından kısmen değiştirilmesi;ilgili kuruluşlarca gerekli görüldüğü ve bu hususta koruma kurlu kararı alındığı takdirde, koruma kurulu ilgili belediyeye ve ayrıca ilgili kurum ve kuruluşlara yazı ile bildirir.

Değişiklik teklifi bu tebligattan sonra en geç bir ay içinde belediye meclisince karara bağlanır. Bu süre gereken karar alınmadığı takdirde belediye meclisi kararına lüzum kalmaksızın Koruma Kurullarınca karara bağlanan hususlarda değişiklik teklifi kesinleşir.

Belediyeler plan hazırlık safhasında gerektiğinde Bakanlıktan teknik yardım isteyebilirler. (Anayasa Mahkemesinin 28.6.1988 gün ve Karar sayısı 1988/25 Esas Sayısı 1987/21 ile maddenin birinci fıkrasının "yapılanma hakları ile ilgili müktesep haklar yönetmelikle belirlenir" hükmü iptal edilmiştir).

YAPI ESASLARI

Madde 18- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, maliklerinin mürcaat tarihinden itibaren üç ay içinde Koruma Kurulunca yapılır. Gruplandırılan taşınmaz kültür varlıkları, tapu kütüğünün beyanlar hanesine kaydedilir. Gruplandırma yapılmadıkça, onarım ve yapı esasları belirlenemez.

Mahalli İdareler, taşınmaz kültür varlığı parselinde, ek veya eklenti suretiyle yapılacak veya yeni inşa edilecek yapılara ait koruma kurulunca verilen kararlarda veya onaylanmış kültür varlığı projelerinde değişiklik yapamazlar. Ancak, inşa edilecek yapının fen ve sağlık şartlarının mevzuata uygunluğunu kontrol ederler.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parselleri, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir edecek şekil ve surette ayrılamaz ve birleştirilemez.

MALİKLERİN İZİN VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Madde 19- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri, Kültür ve tabiat varlıklarının malikleri, Kültür ve Turizm Bakanlığınca görevlendirilmiş uzmanlara, gerektiği zaman, varlığın kontrolü, incelenmesi, harita, plan ve rölövesinin yapılması, fotoğraflarının çekilmesi, kalıplarının çıkarılması için izin verilmeye ve gereken kolaylığı göstermeye mecburdurlar. ancak, görevliler konut dokunulmazlığı ve aile mahremiyetini ihlal etmeyecek tarzda faaliyetlerini yürütürler.

TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ NAKLİ

Madde 20- Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, bulundukları yerlerde korunmaları esastır. ancak, bu taşınmaz kültür varlıklarının başka bir yere nakli zorunluluğu varsa veya özellikleri itibariyle nakli gerekli ise, Yüksek Kurul veya ilgili Bölge Kurulunun aygun göüşü ve gereken emniyet tedbirleri alınmak suretiyle Kültür ve Turizm Bakanlığınca istenilen yere nakledilebilir. Kültür varlığının nakli dolayısıyla taşınmazın maliki bir zarara maruz kalmışsa, Kültür ve Turizm Bakanlığınca oluşturulacak bir komisyonun tespit edeceği tazminat zarar görene ödenir.

İSTİSNALAR VE MUAFİYETLER

Madde 21- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım, restorasyon, değerlendirme, muhafaza ve nakil işleri ile bu maksatla hazırlanacak projelerin yapılması ve arkeolojik kazılarda kullanılacak aletlerin alımı hakkında 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 1050 sayılı Muhasebei Umumiye Kanunu uygulanmaz.

Birinci fıkranın uygulanmasına dair usu ve esaslar bir yönetmelikle belirlenir.

Tabu kütüğüne "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır" kaydı konulmuş olan ve I.ci ve II.ci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Kültür varlıklarının korunması maksadıyla tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi,

Milli Savunma Bakanlığı, Bakanlıkça ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce dışından getirilecek her türlü araç, gereç, makine, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile altın ve gümüş varak, her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Koruma kurulları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri Belediye Gelirler Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından müstesnadır.

Madde 22- (22.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. 21.ci madde kapsamında değerlendirilmiştir).

BEŞİNCİ BÖLÜM
(17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik şekli

"Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Kurulları"
Kuruluş, görev, yetki ve çalışma şekli

Madde 51- Yurt içinde bulunan ve bu Kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Bakanlığa bağlı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları" kurulur.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır;

a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarınınkorunması ve restorasyonuyla ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek.

b) Koruma kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,

c) Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak,

Koruma Yüksek Kurulu yılda en az iki defa toplanır. Bakanlık gerekli gördüğünde Kurulu olağanüstü toplantıya çağırır.

Koruma Yüksek Kurulu salt çoğunlukla toplanır, toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oyları ile karar verilir.

Koruma Yüksek Kurulu'nun çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle düzenlenir.

YÜKSEK KURULUN GÖREVİ

Madde 52- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmış 51.ci madde kapsamında değerlendirilmiştir).

KORUMA YÜKSEK KURULU ÜYELİĞİ

Madde 53- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu aşağıda belirtilen üyelerden oluşur.

Üyeler:

(1) Bakanlık Müsteşarı,
(2) Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı,
(3) Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı,
(4) Eski Eserler ve Müzeler Genel müdürü,
(5) Turizm Genel Müdürü,
(6) Bayındırlık ve İskan Bakanlığının İlgili Genel Müdürü veya Yardımcısı,
(7) Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı,
(8) Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı
(9) Koruma kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı üye
Koruma Yüksek Kurulu'nun başkanı, Bakanlık Müsteşarıdır. Müsteşar bulunmadığı zaman yardımcısı Kurula başkanlık eder.

TEMSİLCİ ÜYELERİN NİTELİKLERİ

Madde 54- Yüksek Kurul'un temsilci üyelerinin yükseköğrenim görmüş olmaları ve 53.cü maddede belirlenen bilim dallarından biri veya birkaçında tanınmış ve bu alanlarda çalışmalar yapmış, tercihen yurt içinde veya yurt dışında yayımlanmış eserler vermiş olmaları şartı aranır.

KORUMA YÜKSEK KURULU VE KORUMA KURULU ÜYELERİNİN SONA ERMESİ, SÜRESİ VE HUZUR HAKKI

Madde 55- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurullarındaki tabii üyelerin üyelikleri, kurumlarındaki görevleri süresince devam eder. Koruma Kurullarının Yükseköğretim Kurumu tarafından seçilen üyelerin üyelikleri 5 yıl sürelidir. Bu üyeler iki dönemi aşmamak şartıyla yeniden seçilebilirler.

Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurulları üyeleri Bakanın lüzum görmesi halinde kurumlarınca değiştirilebilir.

Üyelikleri sona eren, ölen, istifa eden, hastalık ve görev gereği hariç, bir yıl içinde Koruma Yüksek Kurulu'nun iki, Koruma Kurulunun dört toplantısına katılmayan veya bir yıldan fazla süre ile yurt dışına giden temsilci üyelerin yerine yeni üye seçilir.

Kurul üyelerine Maliye ve Gümrük Bakanlığının uygun görüşü alınarak Bakanlıkça tespit edilecek miktarda huzur hakkı ödenir.

YÜKSEK KURULUN ÇALIŞMA ŞEKLİ

Madde 56- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmış 51.nci madde kapsamında değerlendirilmiştir).

KORUMA KURULLARININ GÖREV, YETKİ VE ÇALIŞMA ŞEKLİ

Madde 57- (17.6.1987 tarihli ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Koruma Kurulları, koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla aşağıdaki işleri yapmakla görevli ve yetkilidir.

a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak.

b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,

c) Sit alanlarının tescilinden itibaren bir ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,

d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip onamak,

e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,

f) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak

g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile ilgili uygulamaya yönelik kararlar almak,

Kamu kurum ve kuruluşları (belediyeler dahil) ile gerçek ve tüzel kişiler, koruma kurullarının kararlarına uymak zorundadırlar.

Koruma kurullarının başkan ve başkan yardımcıları, üyeler arasından kurulca seçilir,. Başkanın yokluğunda kurula başkan yardımcısı başkanlık eder.

Koruma Kurullarının çalışma usu ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle elirlenir.

KORUMA KURULLARININ OLUŞUMU

Madde 58- (17.6.1986 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Koruma kurulları aşağıda belirtilen üyelerden oluşur.

a) Arkeoloji, sanat tarihi, müzecilik, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasında Bakanlıkça seçilecek üç temsilci,

b) Yükseköğretim Kurulunca, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere iki öğretim üyesi,

c) Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci,

d) Görüşülecekkonu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskan Müdürlüğünden iki teknik temsilci,

e) Görüşülecek konu, Orman Genel Müdürlüğü ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci.

Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağrılabilir.

BÖLGE KURULU ÜYELERİNİN NİTELİKLERİ VE ÇALIŞMA ŞEKLİ

Madde 59- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır)

KARARA UYMA ZORUNLULUĞU

Madde 61- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

KURUL ÜYELERİNİN YOLLUK VE GÜNDELİKLERİ

Madde 62- Yüksek Kurul ve Bölge Kurulları üyelerinden umumi harcırah hükümlerine tabi bulunanların kurul toplantıları için memuriyet mahalleri dışındaki seyahatlerinde yol giderleri ve gündelik, tabii üyelere mensup oldukları kurumlarınca; diğer üyelere, Kültür ve Turizm Bakanlığınca ödenir.

KURULLARLA İLGİLİ YÖNETMELİK

Madde 63- Yüksek Kurul ve Bölge Kurullarının görev, yetki ve sorumlulukları ile bu Kurulların kendi aralarındaki ve Kültür ve Turizm Bakanlığıyla olan ilişkileri bir yönetmelikle düzenlenir.

EK-C.

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU

KARAR

Toplantı No ve Tarihi : 34/ 28.02.1995
Karar No. ve Tarihi: 378/ 28.q2.1995

Toplantı Yeri

ANKARA

TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUMA, BAKIM VE ONARIMLARINA İLİŞKİN İLKE KARARI

Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında en önemli sorun, yapılacak müdahalenin (restorasyonun) niteliğidir. Her yapının kendine özgü sorunları ve bunlara tekabül eden restorasyon katatları olduğu için tüm yapıları kapsayacak ve müdahale biçimini belirleyecek genel sınıflandırmaların uygulamada yanlış sonuçlar verdiği saptanmıştır. Bu nedenle korum statüsü kazanmış yapıların restorasyonuna ilişkin kurul kararlarına temel olacak ilkeler yeniden gözden geçirilmiş ve restorasyonun doğasına daha uygun olduğu kabul edilen aşağıdaki tanımlar yapılmıştır.

Yapı Grupları

Yapılar kendi başlarına bir tahihi ve estetik değer taşımaları ya da kentlerin tarihi ve estetik değer taşımaları ya da kentlerin tarihi kimliğini oluşturan kentsel sitelen, sokaklar ve silüetlerin öğeleri olarak iki gruba ayrılmıştır;

1. Grup Yapılar

Toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde (asker ve dini yapıları da içermek üzere) tarihi, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılar:

a) Özgün işlevi konut olmayan yapılar
b) Özgün işlevi konut olan yapılar olarak ikiye ayrılmıştır.

2. Grup Yapılar

Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan, giderek yok olan geleneksel ve yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılardır.

Müdahale Biçimleri

Korunacak yapılara müdahaleler, her yapının kendine özgü koşullarına göre saptanacaktır. Bunlar iki türe ayrılmıştır:

1) Bakım: Sadece yapıtın yaşamını sürdürmeyi amaçlayan, tasarımda, malzemede, strüktürde, mimari öğelerde değişiklik gerektirmeyen müdahaleler "Bakım" olarak tanımlanır. Yapıtların ahşap, madeni, pişmiş toprak veya taş v.b. çürüyen ya da bozularak eksilen öğelerinin özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi; bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak, özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi bu kapsamda tanımlanmıştır. Bakım uygulaması koruma kurulu kararı doğrultusunda, belediyelere ve ilgili müze müdürlüğünce yapılacak, uygulama bitince ona ilişkin rapor ve fotoğrafik belgeler koruma kuruluna iletilecektir. Uygun görülmeyen bakım uygulamaları, yenilenir.

2) Onarım: Onarım gereken yapıların rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ve diğer ilgili belgelerin içerikleri ve ölçekleri koruma kurulunca belirlenir. Projeler bu ilke kararı ekinde verilen "Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Proje Hazırlama Esasları"na göre hazırlanacaklardır. İlan edilmiş turizm alanları ve merkezlerinde yeralan tescilli yapıların turizm amacıyla kullanılması halinde, projeler ilgili Turizm Müdürlüğü'nden görüş alınarak koruma kurulunca karara bağlanır.

Onarım İlkeleri:

a) Yapının günümüze ulaşmış ve tarihi kinliğinin ögelerini oluşturan mekansal, biçimsel ve yapısal özellikleri ve çevre içindeki özgün konumu korunacaktır. Bu işlemlerde yapının mevcut fiziksel durumuna göre/müdahalenin biçimi ve nitelikleri koruma kurulunca saptanır.

b) Yapıların yıkılmadan korunmaları esastır. Yıkılma tehlikesi arzettiği (mail-i inhidam) mal sahipleri ya da belediyelerce ileri sürülen yapıların yıkılma kararları ancak koruma kurulunca alınabilir. Kamu için tehlikeli olan nadir durumlarda kurul müdürleri, kurul başkan ve üyelerini toplantıya çağırarak koruma kurulunun onayının bir an önce elde edilmesini sağlarlar.

Yıkılacak şekilde tehlike yaratan (mali-i inhidam) korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları belediyeler tarafından boşaltılır. İlk koruyucu önlemler alındıktan sonra konu koruma kuruluna iletilir ve alınacak karara göre işlem yapılır.

c) Yapıların tarihi değer taşıyan ekleri korunur.

d) Yeni işlev verilecek yapılarda (yapılacak eklerin) niteliği ve tarihi yapıyla bütünleşmesi bir tasarım sorunu olarak tasarımı yapan mimar tarafından, önce bir avan proje niteliğinde hazırlanarak koruma kurulunun görüşüne sunulacaktır.

e) Yok olmuş, fakat varlıkları bilinen yapı öğelerinin bütünlenmesi, gerekli araştırmalara dayanmak koşuluşla, koruma kurulunun onayına sunulabilir.

f) Bütün onarımlarda restorasyon projesine temel olacak restitüsyon çalışmasının, sıva raspası, kısmi söküm, sondaj, belgeler üzerinde çalışma, karşılaştırmalı araştırmalar sonucuna dayalı olarak hazırlanması gerekir. Onarıma başlamadan önce bu çalışmanın yapılması olanaksızsa, onarım projesinin onaylanmasından sonra ortaya çıkan yeni veriler ışığında restorasyon projesi üzerinde tadilat yapılarak yeniden koruma kurulunun onayına sunulacaktır.

TESCİL KAYDININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN İŞLEMLER

Bu ilke kararından önce GEFAYK, TKTVYK ve koruma kurulları tarafından "eski eser" veya "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı" olarak tescil edilmiş olan taşınmazların tescil kaydının kaldırılması için yapılan başvurular, yapının tescil edilmesine neden olan değerlere sahip olmadığına ilişkin ayrıntılı ve bilimsel nitelikli bilgi ve belgeleri içermek zorundadır. Bu başvurular bir kez reddedildiği takdirde, ikinci kez koruma kurulu gündemine alınmaz.

YOK OLAN TESCİLLİ YAPILARA İLİŞKİN İŞLEMLER

Korunması gerekli taşınmaz kültür verlığı olarak tescil edilen yapıların herhangi bir şekilde (yıkılmaları, yanmaları, koruma kurulundan izin alınmadan yıktırılmaları v.b.) yok olmalarına sebep olanlar ile aslına uygun olarak bakım ve onarımlarını yaptırmayanlar hakkında ceza mahkemelerinde yasal soruşturma açılır.
Bu soruşturma sonucu yargı organlarınca verilen kararlar kişisel yükümlülüklerle ilgili olduğundan, taşınmaz kültür varlığının korunmasına yönelik işlemlerin devamlılığını etkilemez. Bu nedenle soruşturma nedeni olan eyleme konu taşınmaz kültür varlığıyla ilgili alınmış koruma kurulu kararları geçerlidir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen yapının yok olması durumunda yapının gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları açısından, yeniden ihyasında yarar görülüyorsa, mevcut belgelerden (yapı kalıntısı rölöve, fotoğraf, her tür özgün arşiv belgesi v.b.) yararlanmak suretiyle parselde daha önce bulunduğu yerde ve yapı oturma alanında, eski cephe özelliğinde aynı gabaride, özgün malzeme ve yapım tekniği kullanılarak kapsamlı bir testitüsyon etüdüne dayalı bir rekonstrüksiyonu uygulanması için koruma kurulu kararı doğrultusunda izin verilebilir.

TESCİL KAYDI BULUNMAYAN YAPILAR VE YAPI ELEMANLARI

Eski yapı envanterlerinin yeterli nitelikte olmaması nedeniyle 2863 sayılı yasaya göre tescil edilmiş olmasalar da, geleneksel mimari değer içeren yapıların koruma kurulundan görüş alınmadan yıktırılmaması yönünde, gerekli önlemler, ilgili belediyesi veya müze müdürlüğünce alınır.

Koruma kurulunca tescilli gerekli görülmeyen taşınmazlar içindeki tarihi değeri olan ahşap, ca, maden, taş, alet v.b. malzemelerden yapılmış elemanların kültür mirası olarak korunmasına gerek görülenlerin yerel müzelerce korunmaları sağlanır.

UYGULAMANIN DENETLENMESİ

Koruma kurullarınca onaylanan her ölçek ve nitelikteki plan ve projelerin bu anlamda imar ve koruma mevzuatında belediyelere ve valiliklere verilen denetim yükümlülüğünün yanısıra, uygulamanın müellif mimar tarafından denetimi de yasal ve mesleki bir sorumluluktur.

Taşınmaz kültür verlıklarının korunması ve değerlendirilmesine ilişkin uygulamalarda, esas alınacak projelerin, serbest mesleki hizmet yetki ve statüsüne sahip ve bu hizmeti yapma koşullarını sürdüren mimarlarca asgari çizim standartlarına da uygun olarak düzenlenmiş olduğu ilgili mimarlar odası birimince önceden denetlenerek koruma kurulu müdürlüklerine sunulması gerekir.

Uygulamanın kurul kararlarına uygfn olması için gerekli mesleki denetim sorumluluğu, aynı şekilde serbest mesleki hizmet yetki ve koşulları taşıdığı mimarlar odasının belirlenen müellif mimar tarafından üstlenilir. Bu yükümlülük, koruma kararlarında sorumlu mimarın kimliği belirtilerek vurgulanır. Sözkonusu mesleki denetim sorumluluğu, müellif mimarın isteği ile aynı koşulları taşıyan bir başka mimara devredilebilir. İskan izni için denetimden sorumlu mimarın, uygulamanın kurul kararlarına uygun olarak sonuçlandığına dair raporunun koruma kuruluna iletilmesi gereklidir.

KAPSAM

Bu İlke Kararı,

Koruma grubu daha önce belirlenmiş ve ilgili koruma kurulunca rölöve ve restorasyon projeleri onaylanmış yapılarda, onaylı koruma imar planında hakkında özel tanım ve hüküm getirilmiş yapılar için geçerli değildir.

Koruma yüksek kurulunun 4... 1988 gün, 6 sayılı ve 30.11.1993 gün, 338 sayılı ilke kararlarında belirtilen basit onarımlar bu ilke kararında tanımlanan bakım kapsamında değerlendirilecektir.

Bu ilke kararının yürürlüğe girmesiyle Koruma Yüksek Kurulu'nun 4.3.1988 gün ve 9, 10, 14, 15, 16, 17 sayılı 15.6.1988 gün, 84 sayılı ilke kararları yürürlükten kaldırılmıştır.

RÖLÖVE,RESTİTÜSYON RESTORASYON PROJESİ HAZIRLAMA ESASLARI

1. GENEL HUSUSLAR

Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon projeleri, yapının mevcut durumunun belgelenmesinin yanısıra, sorunlarının saptanması, potansiyel ve yeni kullanım

olanaklarının araştırılması, onarıma yönelik temel yaklaşım ve müdahale biçimlerinin belirlenmesi ile yeni kullanımın gerektirdiği müdahalelerin anlatımını sağlamalıdır.

Bu amaçla hazırlanacak belgeler çizimsel, yazılı ve fotoğrafik olarak yeterli ölçek ve ayrıntıları içerecektir.

II. PROJE HİZMETLERİ

II.1. Mevcut Durumun Belgelenmesi;

II.1.1. Rölöve Çizimleri

a) 1/500 - 1/200 vaziyet planı (parselde yer alan yapı, müştemilatlar, kuyu, ağaç, bahçe duvarı, döşeme malzemesi vb. her türlü öge ve komşu parsellerde yer alan yapılar işlenecektir).

Rölövesi çizilen yapının cephe verdiği sokak veya caddede sağında ve solunda yer alan en az iki yapıyı içeren 1/200 ölçekli silüeti.

b) Kat Planları 1/50

c) Döşeme Planları, 1/50

d) Tavan Planları , 1/50

e) Çatı Planı, 1/50

f) Görünen tüm cepheler, 1/50

g) Birbirine dik olarak geçirilecek en az iki kesit 1/50 (İdarenin gerekli görmesi halinde 2'den fazla kesit alınabilir).

h) Yapısal sistem ile malzemeyi tanıtmayı amaçlayan yeteri kadar sistem detayı.

- Cephe, 1/20
- Plan, 1/20
- Kesit, 1/20

ı) Pencere, kapı , tavan ve göbeği ocak dolap, niş, saçak, taşıyıcı sistem, süsleme elemanları v.b. yapı ögelerinden tipik olanlarına ilişkin detaylar, (Yapının gerektirdiği kadar)

Ölçek 1/10, 1/5 ve 1/1'dir.

j) Fotoğraf albümü,

II.1.2. Yapım Tekniği ve Malzeme Kullanımı

- Yatay ve düşey taşıyıcı elemanlar, dolgu elemanları,
- Yatay ve düşey kaplama elemanları, örtü malzemeleri ve tekniği, süsleme elemanlarının durumu.

II.1.3. Fiziksel Durumun Değerlendirilmesi

- Yapısal bozulma ve deformasyonlar
- Malzemeye yönelik bozulma ve deformasyonlar (Örneğin, taşıyıcı sistem, dolgu malzemeleri, kaplama ve örtü malzemelerinin temel sorunları).

(Bu sorunlar yazılı olarak verilecek gereken hallerde rölöve çizimleri üzerinde belirlenecektir.)

II.1.4. Yapının Analizi

- Yapıya çeşitli dönemlerd yapılan müdahalelerin ayrıştırılması,
- Yapıda bugün olmayan mekan ve/veya elemanlara ilişkin bilgi ve izler.

II.2. Restitüsyon Projesi

Yapının analizi (Bölüm II.1.4) benzer yapılarla karşılaştırılması ve bulunabiliyorsa çeşitli belgelerden gelen bilgiler ışığında, özgün yada belli bir dönemine ilişkin bilgileri içerecektir.

Bu amaçla hazırlanarak projeleri için II.1.1. bölümündeki belgeler esas alınacaktır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

II.3. Restorasyon ve Yeni Kullanım Projesi

Yapının onarımı ve yeni kullanımı için getirilen müdahalelere ilişkin ana yaklaşım ve bu ana yaklaşım çerçevesinde yapılacak müdahalelerin anlatımını içerecektir.

Bu anlatımda şu hususlar yeralacaktır:

1) Yapının özgün şema, eleman strüktür ve malzemesine ilişkin müdahaleler,
2) Yeni kullanımın gerektirdiği mekansal ve eleman ölçeğindeki müdahaleler
3) Uygulamaya yönelik öneriler
4) Yapının eni kullanımı için gerekli ısıtma, aydınlatma, temiz ve pis su sistemlerine ilişkin ana ilkeler.

Restorasyon projelerinin hazırlanmasında, II.1.1. bölümündeki belgeler esas alınacak, yeni müdahalelerin anlatımı için yeteri kadar detay verilecektir. Ayrıca, projeyi açıklayıcı bir rapor hazırlanacak, bu raporda, restorasyon ve yeni kullanım için benimsenen temel yaklaşımlar verilecektir.

EK-D.

ABİDE VE ESKİ ESER ONARIMLARINA AİT ÖZEL FENNİ VE ESTETİK ŞARTNAME

1- Onarımda yapılacak bütün ameliyeler esnasında,bir eski eser üzerinde çalışıldığı daima gözönünde tutulacak ve işler buna göre bir dikkat ve itina ile yürütülecektir.

2- İş yeri zaptı kontrol ve müteahhit arasında karşılıklı olarak imzalanır.

3- İdarece talep edildiği takdirde onarım müteahhidi, kontrolla temas ederek hazırlayıp idareye tasdik ettireceği iş programına göre iş yürütmeye mecburdur. Bu program lüzum görüldüğü takdirde ancak Abide ve Yapı İşleri Dairesi Başkanlığınca değiştirilebilir. Kontrol tarafından, müteahhide, tesbit edilen iş programına göre (gerekli hallerde onarımın gidişini aksatmayacak şekilde kısım kısım) iş verilir onarımdaki imalatın şekli de iş programına göre ayarlanır.

4- Müteahhit idarece talep edildiği takdirde onarıma başlamadan önce, taahhüt ettiği münferit veya gruplanmış inşaat işlerinde, kontrolluğa aşağıda yazılı mahal ve malzemeyi kirasız ve bedelsiz olarak temin etmeye mecburdur. Bu malzeme iş sonunda müteahhidine kalır.

a) Kontrollukça uygun görülecek bir mahalde tesis edilecek şantiye odası.
b) Çekmecesi kilitlenir bir masa ve iki sandalye,
c) Lüzumlu kağıt, kalem, mürekkep silgi gibi kırtasiye malzemesi,
d) Şartnamede yazılı ise gerekli ölçü aletleri,

5- Dondurma, restorasyon Rekonistrüksiyon gibi onarımlara tabi tutulan her eski eserde kontrolün göstereceği yerlerden işin önemine göre ve mütehassıs bir fotoğrafçıya çektirilmiş genel görünüşler ve detaylar şeklinde kontrollukça lüzum gösterilecek adette 13x18 ebadında kağıda basılmış (3) takım fotoğraf ile negatifleri idereye teslim edilmeden müteahhit işe başlıyamaz. Aynı ameliye bitmiş işlerin son durumunu göstermek için tekrar edilir. Aksi takdirde geçici kabul muamelesi, iş sonu fotoğrafları idareye teslim olununcaya kadar tehir edilir. Bu fotoğrafların bedelleri keşifteki maddesinden ödenir. Çekilecek resimlerin yerleri ve adetleri kontrol tarafından tesbit edilir. Bundan gayri çekilmiş resimler için bedel ödenmez.

6- Onarım için rölöve, restorasyon, restitüsyon projeleri ile statik hesap ve tatbikat resimlerinin (keşifte bulunduğu takdirde) müteahhitlikçe yaptırılması lüzumlu görüldüğü zaman, bunlar tamamlanmadan onarıma başlanamaz. Ancak sondaj, araştırma ve temizlik gibi kontrollukça zaruri görülen işler bir protokolla tesbit edilmek şartıyla önceden yapılabilir ve bunların karşılığı müteahhide ödenir.

7- Harfiyat, yıkım, söküm ve benzeri ameliyelerden çıkacak her çeşit yapı malzemesi (sanat ve mimari yönünden değeri olan ve hiç bir özelliği bulunmayan) temizlenip, kontrollukça gösterilecek bir mahalde tekike ve ölçüye hazır hale getirilip bunlardan sağlam olanlar onarımda kontrolluğun göstereceği yerlerde kullanılır. Kullanılamıyacağı bir zabıta tesbit edilen malzemeden:

a) Sadece maddi bir kıymet ifade edenler İdarece verilecek karara göre gerekli şekilde kıymetlendirilir.

b) Sanat ve mimari yönünden değerli parçalar nereden çıktıkları üzerine yapıştırılacak etikerlerle belirtilmek suretiyle emin bir yerde saklanır. Yahut kontrolluk lüzum gösterdiği takdirde, bir senetle İdareye teslim olnur. aksi takdirde bu malzemenin kaybından müteahhit sorumlu olur.

c) Yukarıda bahsi geçen malzemenin bakiye molozları, kamyonların yanaşabileceği bir yere nakledilerek, ölçülebilecek şekilde figüre edilir. Ve her hafta sonunda ölçüsü yapılmış olan molozlar atılarak şantiye giriş çıkışa serbest ve derli toplu bir hale getirilir. Figüresi ve ölçüsü yapılmadan atılan inşaat ve hafriyat molozu için müteahhit kontrollükten hiç bir talepte bulunamaz. Onarımı bitiren müteahhit geçici kabulden sonra, bu kabulde İdarece görülen eksik ve kusurları tashih için kullanılacak malzeme ve aletlerden gayrisini şantiyeden çıkartmakla mükelleftir. Aksi halde bunların zayiinden İdare mesul değildir.

8- Onarım dolayısıyle sökülmesi ve bilahare tekrar eski yerlerine konulması gereken

a) Kitabeler, kabartma süsler, çiniler ve benzeri her türlü sanat ve mimari kıymeti olan parçaların, hatasız olarak tekrar eski yerlerine yerleştirilebilmesi için, sökümden önceki durumları fotoğraf, istampaj, mülaj kalıp ve detay resimleri ile tesbit olur. Bu tesbit yapıldığından, bedelleri ait olduğu birim fiyatlardan ödenir.

b) Diğer inşai malzemenin de konuş şekli ve özellikleri teknik ve estetik hususlarının bozulmamasına bilhassa dikkat edilerek fotoğraf ve detay resimleri ile tesbit edilir.

9- Sökülmesi, çürütülmesi veya değiştirilmesi icabeden kargir, ahşap, madeni vesaire bilumum malzeme ve imalat ancak kontrolluğun fotoğraf ve proje üzerinden işaret ettiği kısımlarda yapılabilir. Aksi halde bu gibi işler için bir beden ödenmeyeceği gibi eski eserde husule geleceği her çeşit maddi ve manevi zarar da müteahhide tazmin ettirilir.

10- Onarım esasında kontrollukça korunması gerekli görülen:

a) Şehir içindeki özel durumu (Trafik, parselasyon, emniyet v.s.) dolayısıyle şantiye hudutları,

b Eski eser içindeki mihrap, minber, kürsü gibi sanat ve mimari kıymeti olan gayrimenkuller,

için müteahhit bedeli mukabilinde ve İdarece verilen karara göre gerekli muhafaza tertibatını almağa mecburdur. Aksi takdirde husule gelecek her türlü zarar ve ziyandan müteahhit sorumlu olur.

11- Onarım kontrolu, yeniden imal edilecek her çeşit müzeyyen taş, ahşap vesaire işleri için gerekli mahallerden kalıp ıstampaj ve kopya çıkarmasını müteahhitten isteyebilir. Renkli örneklerin kalıp veya kopyası renkli olacaktır).

12- Kontrollukça lüzum görüldüğü takdirde herhangi bir mahalde boya, badana ve sıva raspası yapılmadan evel kalem işi, çini malakari vesaire süsleme unsurları arama yaptırılır.

13- Gerek ilk etüd araştırma ve temizlik, gerekse tatbikat safhasında kontrollukça verilmiş direktiflerin dışındaki hareketlerle (eski eseri kirletmek, üzerinde yaz yazmak, imalat sırasında keyfi hareketlerde bulunmak veya bunlara müsade etmek v.s.) eski eser verilecek en küçük bir zarardan onarım müteahhidi sorumludur. Böylece müteahhit,gerek işçi gerekse ziyaretçilerin verebileceği her türlü zarar ve ziyanın mesuliyetinin ve bunların tazminini peşinen kabul etmiştir. Bu mes'uliyetten kesin kabul muamelesinin sonuna kadar kurtulamaz.

14- Müteahhit yapılması zaruri görülen imalat için İdare depolarında bulunan kurşun, tuğla, kiremit, kereste v.s. gibi malzemeden verilmesi, yine İdarece tekerrürü edenleri alıp kullanmağa mecburdur. bu takdirde bu imalata yalnız işçilik bedeli ödenir. Şantiyeye getirilmiş ve müteahhide teslim edilmiş İdare malzemesi sarf olunmadan aynı mahiyette ihzarat yapılamaz. Ancak zaruret görüldüğü takdirde müteahhit

tarafından yeniden şantiyeye getirilen malzeme eskilerle karışmıyacak şekilde kontrollukça uygun görülen bir mahalle depo edilir.

15- Bilhassa özel ebattaki büyük mermer aksam ile ahşap seren direkteri vesaire gibi malzemenin temini veya hazırlanmasında kırılma, kaza, tabii afetler vesaire neticesinde vukubulacak gecikmeler karşısında onarım müteahhidinin bu durumlarda sun'i tasiminin bulunmadığı resmen teşvik etmesi şartı ile ve İdarenin vereceği karara göre onanma süre uzatımı verilebilir.

16- Bir taahhüt mevzuunda onarım müteahhidine aynı mahalde yapılacak muhtelif işler için yalnız bir kere iskele (iş iskelesi, ağır veya taşıyıcı iskele) bedeli ödenir.

17- İşbu onarım işinde, mukaveleye ekli Eski Eserler Birimi Fiat Listesi (Seri Döpri) ve eki cetvel ve Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği Birim Fiat Listesi (Seri Döpri) ve eki cetvelde görsetilen fiat esasları ve birim fiatları tatbik edilecektir.

18- Birim fiatlarının tatbikinde, öncelikle Eski Eserler Birim Fiat Listesi ve eki cetveldeki fiatlar uygulanır. Eski Eserler Birim Fiat Listesinde bulunmayan fiatlar için Yapı ve İmar İşleri Reisliği Birim Fiat Listesi ve eki cetveldeki fiatlar uygulanır. Burada da fiatı bulunamayan işler için Eski Eserler ve Yapı İşleri fiatlarını ile kıyaslama suretiyle yeni fiat zabıtları tanzim edilir.

19- Onarım işinin hususiyeti dolayısıyle, müteahhit kontrolun göstereceği onarım işinden fazlasını yapamaz. Her ünite onarım miktarı için kontrolün yazılı muvafakatının alınması şarttır. Aksi halde müsaadesiz yapılan işlerin bedeli ödenmez.

20- Yapılan onarım işleri, kontrol ve müteahhidin müştereken imza edecekleri ataşman ve yeşil devfteri kayıtları ile tesbit edilir.

21- Yapılacak onarım işleri, yer teslimi esnasında müteahhidine kontrol tarafından bir iş listesi halinde (mahal ve yapılacak onarımın maliyeti zikredilerek) verilir. Ancak bu liste lüzumu halinde, onarım esnasında kontrol tarafından değiştirilebilir. Ve bu değişikliğe müteahhit itiraz edemez.

22- Nakliye sigortası: İdare tarafından müteahhide onarımda kullanılmak üzere bedelsiz olarak verilecek kurşun, tuğla, demir, çimento v.s. malzeme, depodan iş yerine nakli esnasında her türlü muhataraya karşı sigorta ettirilecektir. İş yerine malzeme nakletmek üzere depoya müracaat eden müteahhit nakledeceği miktarda

malzemenin o yılki rayiçlerine göre tutarı olan bedeli üzerinden bu sigortayı yaptırıp poliçesini ibraz etmeğe mecburdur. Nakliye tamamlanıp malzeme iş yerindeki Vakıflar İdaresine teslim edildiğinde sigorta hitam bulur. Sigorta bedeli ve bununla ilgili her türlü masraflar müteahhide aittir.

23- Projelerin tasdiki: Projeler şu esasa göre tetkik ve tasdik edilir.

a) Projeler, İdarenin yetkili elemanlarının vereceği talimata göre hazırlanır.

24- Abide ve Eski Eser onarımların kendine özgü restorasyon rekonistrüksiyon ve Dondurma işlemleriy yeni yapılan yapıdan farklı olması nedeniyle birinci keşifler ihtiyari mahiyette olup birinci keşifte yazılı olan olmayan imalattan istediğini işin gereği kadar yaptırmakta idare serbesttir.

25- Birren fazla eserin bir dosyada birleştirilerek ihale edilmesi halinde idare bir eserden diğer esere nakit aktarması yapmak hakkına haizdir.

b) Müteahhidin tasdik için idareye verdiği projeler (15) gün içinde tetkik ve tasdik veya tashihi isteği ile iade edilir.

c) İdare (15) gün içinde projeye müsbet veya menfi bir cevap vermemişse (15) günden sonraki günler için müteahhit süre uzatımı talebinde bulunabilir.

d) Yukarıda yazılı normal müddet zarfında kabul edilmeyerek iade edilmiş olan projelerin, mütiahhit tarafından tekrar hazırlattırıp idareye verilmesi sırasında geçecek zaman için süre uzatımı verilmez.

26- Bu dosyaya ekli birim fiat cetvellerinde birim fiatı bulunmayan imalat ve nakliyeler için (1992) yılı rayiçleri esas alınarak yeni fiat zabıtları yapılır.

EK-E

KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARINDA YAPI MALZEMELERİNDEN TAŞLARIN TEMİZLENMESİ, SAĞLAMLAŞTIRILMASI VE KORUNMASI İLE İLGİLİ

TEKNİK ŞARTNAME

1- AMAÇ

Bu şartnamede, tarihi yapılarda kullanılan taşların yıpranma ve kirlenme nedenlerinin araştırılması, temizlenmesi, sağlamlaştırılması ve korunması ile ilgili ilke ve yöntemler açıklanmaktadır.

2- KAPSAM

Bu şartname, yapılarda kullanılmış olan doğal yapı taşlarının temizlik, sağlamlaştırma ve korunmasını kapsar.

Her yapıda bulunan taşlar ve bu taşların problemleri farklıdır. Dolayısıyla bu problemlerin çözümleri de farklı olacağından onarım ve korumada birim fiyat belirtilmesi olanaksızdır. Uzmanların yapacakları araştırmalar sonucunda uygulanacak yöntem veya yöntemler belirlenir ve proje haline getirilir. Ancak bu aşamadan sonra yapılacak uygulamalar fiyatlandırılır.

3- TANIMLAR

3.1. DOĞAL YAPI TAŞI

Doğal yapı taşları, petrografik ve teknolojik yönlerden yapılarda kullanılmaya elverişli olan ya tek cins bir mineralin çok sayıda birleşmesinden veya çeşitli minerallerin doğal olarak bir araya gelmesinden meydana gelen mineral topluluğudur.

Taşlar, oluşum (jeolojik) kökenine göre başlıca üç ana gruba ayrılırlar; Magnetik Taşlar, Sedimanter (Tortul) Taşlar, Metorfik (Başkalaşım) Taşlar.

3.1.1. Magmatik Taşlar

Magmanın yerkabuğunda soğumasıyla meydana gelen taşlardır. Bunlar da 3 gruba ayrılırlar;

3.1.1. A- Derinlik (Plutonik) Taşlar

Mağmanın, yerkabuğunun derinliklerinde soğuması ile meydana gelen taşlardır. Bu gruptaki taşlarda mağmanın tümü kristalleşmiştir. Yapı taşı olarak en çok kullanılanları şunlardır; Granit, Siyenit, Diyorit.

3.1.1. B- Yarı Derinlik (Damar) Taşları

Yerkabuğunun yüzeye yakın damar ve çatlaklarda oluşmuş taşlardır. Bu cins taşlarda da mağmanın tümü kristaleşmiş, ancak iri kristallerin yanında çok ince kristaller bulunmasıyla derinlik taşlardan ayrılır. Yapı taşı olarak en çok diyabaz ve porfirler kullanılır.

2.1.1. C- Yüzey (Volkanik) Taşlar

Mağmanın yer yüzeyinde aniden soğuması ile meydana gelmiş taşlardır. Soğuma çabuk olduğu için mağmanın tümü kristallenmemiş ve bir kısmı hamur şeklindedir. andezit, bazalt ve tüfler yapı taşı olarak en çok kullanılan taşlardır.

3.1.2. Sedimenter Taşlar

Her türlü kayacın fiziksel ve kimyasal ayrışması sonucunda oluşan kırıntı, artık veya eriyik özellikteki maddelerin, uygun ortamlarda yeniden şekillenmesi ile meydana gelir. Sedimanter (tortul) üc grupta incelenir;

3.1.2. A- Klasik Sedimanter Taşlar

Konglomera, kumtaşı, marn, kiltaşı.

3.1.2. B- Kimyasal Tortul Taşlar

Kireçtaşı, dolomit, traverten.

3.1.2. C- Organik Kimyasal Tortul Taşlar

Radiolarit, fosilli kalker.

3.1.3. Metamorfik Taşlar

Mevcut taşların (kayaçların) yüksek ısı ve basınç altında değişikliğe uğramaları sonucu meydana gelen taşlardır. Bu guruptan yapı taşı olarak en çok kullanılan mermerlerdir.

3.2. ÇEVRE KOŞULLARI

Eserin bulunduğu ortamdaki çevreye bağlı ve yapı malzemelerini etkiliyerek yapısal ve biçimsel değişikliğe uğratan fiziksel, kimyasal ve biyolojik etkenlerdir. Isı, donma-çözülme, tuzların yeniden kristallenmesi, rüzgar, doğal afetler ve insan etkisi fiziksel, hava kirliliği ve oksidasyon kimyasal, algee, bakteri, mantar, yosun ve makro bitkiler biyolojik etkenleri oluşturur.

3.3. TEMİZLEME

Çevre şartlarının etkisi altındaki yapıda kullanılan malzemelerin yüzeyinde ve yüzeye yakın bölgelerinde oluşan ve malzemeye estetik, mekanik ve kimyasal olarak zarar veren kirliliğin (toz, tuz, is, kir, biyolojik kirlilikler ve benzerleri) uygun yöntemle ortadan kaldırılması işlemidir.

3.4. SAĞLAMLAŞTIRMA

Yapıda zayıflamış olan malzemenin mekanik ve fiziksel özelliklerini arttırmak amacı ile uygulanan kimyasal ve mekanik sağlamlaştırma yöntemleridir.

3.5. KORUMA

Temizleme ve sağlamlaştırma işlemlerinden sonra malzemenin çevre koşullarından korunması için organik ya da inorganik madde ile kaplanmasıdır.

3.6. TEKNİK ELEMAN

İhale şartnamesinde özellikleri belirlenmiş olan, bu alanda tecrübeli uygulayıcı elemandır.

3.7. RÖLÖVE PROJESİ

Yapının geçirmiş olduğu tüm değişikliklerin ve en son durumunun belirlenmesi amacı ile hazırlanmış 1/50 ölçekli projedir (plan-kesit-görünüş). Açıklama gereken bölümlerde 1/20 -1/20 -1/2 -1/1'e kadar detay çizimleri de yapılır.

Ayrıca kullanılmış olan malzemeler, bezeme ve renk tespitleri ayrışma, çatlak, boşluk ve atmosfer kirliliğinden oluşan bozulmalar, nedenleri ve yapının taşıyıcı sistemi ayrı ayrı paftalarda çizilerek açıklanır.

3.8. ONARIM VE KORUMA PROJESİ (MALZEME'YE İLİŞKİN)

Onarım ve korimada kullanılacak malzemeler, temizleme ve koruma teknikleri, yeni yapılacak bezeme ve renk yenilemeleri ve yapılacak her değişiklik ayrı ayrı çizimlerle açıklanır.

4. GENEL HÜKÜMLER

4.1. Temizleme, sağlamlaştırma ve koruma işlemlerine başlamadan önce şu hususlar, uzmanlar (Restoratör-Mimar, Jeoloji Mühendisi, Kimyager veya Kimya Mühendisi ve Biyolog) tarafından araştırılıp belirlenmelidir.

4.1.1. Yapı malzemelerinin minerolojik, kimyasal ve fiziksel özellikleri ile biyolojik açıdan durumun tespiti (T-S. 699).

4.1.2. Yapı malzemelerinin üzerindeki kirin ve kirlilik nedenlerinin tespiti.

4.1.3. Yapı malzemelerinde oluşan yıpranma ve yıpranma nedenlerinin tespiti.

4.1.4. Koruma ve sağlamlaştırmada kullanılacak kimyasal maddelerin laboratuvrlarda ön araştırmasının yapılması.

4.2. Yukarıdaki araştırmaların sonuçlarına göre karar verilen temizleme, sağlamlaştırma ve koruma yöntemleri, yapının kontrollük tarafından uygun görülen yerinde denenerek belirlenir.

4.3. Test edilen ve ilgililerce uygun bulunan temizleme sağlamlaştırma ve koruma yöntemleri, rölöve ve koruma-onarım projeleri üzerinde işlenir; uygulama, işlem sırası ile rapor halinde açıklanır.

Bu proje ve rapor, Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuarı Müdürlüğünce uygun bulunduktan ve yetkili kuruluşun (Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulları) görüşü alındıktan sonra uygulama, söz konusu müdürlüğün ilgili uzmanlarının kontrolünde yapılır.

Temizleme, sağlamlaştırma ve koruma işlemleri, bu konu ile ilgili eğitim görmüş, tecrübeli teknik elemanlar tarafından uygulanmalıdır.

5. TEMİZLEME YÖNTEMLERİ

5.1. TAŞ TEMİZLEME YÖNTEMLERİ

5.1. A - Su ile Temizleme

Gözenekli taşlarda ve demir kenetlerin yüzeye yakın olmadığı yerlerde, duvarın iç yüzeyinde duvar resimleri, çini kaplama gibi sudan etkilenecek malzemelerin bulunmadığı alanlarda kullanılır.

5.1.A 1. Atomize Su ile Temizleme

atomize edilen su temizlenecek yüzeye dolaylı olarak püskürtülür. Püskürtme işleminin süresi kirin yapısına göre değişir. Yaklaşık 8 saatlik bir uygulamadan sonra kontrol edilerek, gerekiyorsa yine aynı biçimde veya değişik bir yöntemle devam edilir. (Örneğin: plastik fırça kullanılması gibi.)

5.1.A.2- Düşük Basınçlı Su ile Temizleme

Derz harçlarının sudan etkilenmiyeceği durumlarda kullanılır. Temizlenecek yüzeyin özelliklerine göre basınç ayarlanır. Uygulanabilecek azami basınç 3 atmosferdir.

5.1. B. - Buhar ile Temizleme Yöntemi

Durumu iyi olan gözeneksiz granit, diyabaz, mermer gibi malzemelerin yüzeylerinde kullanılır. Uygulanan basınç 3 atmosferi aşmamalıdır.

5.1. C.- Jel ve Hamurla Temizleme Yöntemleri

Yapıdaki tuzların, organik kirlerin temizlenmesinde kullanılır. Kil (sepiyolit ve attapulgut), saf su ile 1/1 oranında) hamur haline getirilir. Bu hamur temizlenecek yüzeye yapıştırılır. Hamur çabuk kurumaması için üzeri plastik örtü ile kapatılır. Birkaç saat sonra suyun kil hamurundan buharlaşmasını sağlamak için kil hamuruna az miktarda kağıt hamuru da eklenebilir. Hamur kurumaya yakınken yüzeyden dikkatlice geri alınır. Gerekirse bu işlem birkaç kere tekrarlanabilir. Benzer işlem için kağıt hamuru veya karboksi metil selüloz jeli de kullanılabilir. Organik kirler için su yerine organik çözücülerle hazırlanan hamur ve jeller kullanılır.

5.1.D- Kimyasal Maddelerle Temizleme

Bu yöntem, düzgün yüzeyli gözeneksiz (granit, diyabaz, mermer v.b.) malzemelerin temizlenmesinde uygulanır. Uygulamayı yapan elemanın kullanılması kabul edilen kimyasal maddelerin özelliğini iyi bilmesi gerekir. Kuvvetli asitler ve bazılar (Hidroklorik asit, (HCI), nitrik asit (HNO_3), sülfürik asit (H_2SO_4), sodyum hidrosit (N_aOH), potasyum hidroksit (KOH) gibi kesinlikle kullanılmamalıdır. Kullanılacak kimyasal madde veya maddeler yapı malzemeleri ile reaksuyona girmemelidir.

Kimyasal temizleme sonucu yapı malzemesinin büyneyisen katılmış olabilecek tuzları almak için hamur ve jellerle de tuz temizliği yapılır.

5.1. E - Mekanik Temizleme Yöntemleri

5.1.E.1.- Kum Püskürtme ile Temizleme

Bu yöntem düzgün yüzeyli gözeneksiz (granit, diyabaz, serpantin, mermer, kristalin kireçtaşı) malzemelere uygulanmaz. Kullanılan malzeme kilden sert, taştan yumuşak olmalıdır. (Taşın kenti kumu veya alüminyum oksit gibi (Al_2O_3). En fazla 3 atmosfer basınç altında kumlar yüzeye püskürtülür.

5.1.E.2.- Islak Kumlama ile Temizleme

Bu yöntem de E.1'de belirtildiği gibi gözeneksiz taşlara uygulanmaz. Bu yöntemde E.1 yönteminden farklı olarak kumlar su ile beraber karışım halinde azami 3 atmosfer basınç altında yüzeye püskürtülür.

5.1.E.3.- Kazıma Yöntemleri ile Temizleme

Spatül, bisturi, dişçi aleti kullanılarak kabuk halindeki kirlilikler kaldırılır, kıl fırça ile tozlar alınır. Bu yöntemde spiral, tel fırça, zımpara, murç ve dişli tarak gibi aşındırıcı aletler kullanılamaz.

6. TAŞIN SAĞLAMLAŞTIRILMASI VE KORUNMASI

Koruyucu maddelerin uygulamasına geçilmeden önce yapının nme karşı, çatıdan, temelden ve duvardan gelen ve duvar içinde sıcaklık değişimi ile oluşacak yoğuşma neminin uygun mimari detaylarla çözümlenerek korunması gerekir.

Taşın sağlamlaştırılmasında ve korunmasında kullanılacak malzemeler şu özelliklere sahip olmalıdır.

6.1. Uygulandığı yüzeyden kolayca geri alınabilir olmalıdır.

6.2. Yapı malzemesinin doğal görüntüsünü (doku ve renk) bozmamalıdır.

6.3. Sağlamlaştırıcı ve koruyucular sulara karşı geçirimsiz, su buharına karşı geçirimli (nefes alabilen, buhar diffüzyonuna açık) bir yapıda olmalıdır.

6.4. Sağlamlaştırıcı ve koruyucular sulara karşı geçirimsiz, su buharına karşı geçirimli (nefes alabilen, buhar diffüzyonuna açık) bir yapıda olmalıdır.

6.5 Dış etkilere karşı dayanıklı olmalı ve renk değişimine uğramamalıdır.

6.6. Kullanılacak olan koruyucu ve sağlamlaştırıcıların fiziksel özellikleri yapı malzemelerinin özelliklerine uygun olmalıdır. Gerekiyorsa taş tamamlamada kullanılacak doğal ve yapay taşlar aynı özelliklerde olmalıdır.

EK- F.

İSTANBUL YILDIZ SARAYI BÜYÜK MABEYN VE MÜTEFERRİK

İŞLER 1992-1993 YILLARI SARİ MUKAVELELİ ONARIMI VE TEŞHİR-TANZİMİ

ANALİZ

AN-1 Yonutaş tozlu 600 dz beyaz çimento'harcı ile imitasyon 30-50 cm yük. yuvarlak barok balkon süslemesi yapılması.

ALZEME

dımcı analiz	: 1.A'dan.	Model yapılması	289.222x1/10	:	28.922.
" "	: 1.B'den	Kalıp yapılması	319.209x1/10	:	31.920.
115	: Yonutaş tozlu 600dzB.Ç. Harcı		0.003x661.055	:	1.983.
031	: Su		0.030x 13.000	:	390.
251	: ⌀ 8 mm'lik demir	Kg	0.198x 2.709	:	536.
508	: Arap sabunu	Kg	0.500x 4.000	:	2.000.

İÇİLİK

7 Müt.Usta	Kalıbın açılması	Saat	0.30				
	Kalıbın onarımı temizliği yağlanması	"	1.00				
	Techizatın bağlanması	"	0.20				
	Son rötüşlerin yapılması harcın dökülmesi sıkıştırılması sulanması	"	1.00				
	Elemanın yerine montajı	"	2.00				
		"	4.50	x	24.934	:	112.203.-
501 Düz işçi	Bütün işlemler için yatay ve düşey taşımalar dahil	"	2.00	x	7.085	:	14.170.-
							192.124.-
	% 25 Müteahhit kârı ve genel giderler						48.031.-
							240.155.-

1 adet fiatı 240.155.-TL'dir.

M ŞARTI : 1992 yılı gibidir.

) : " " "

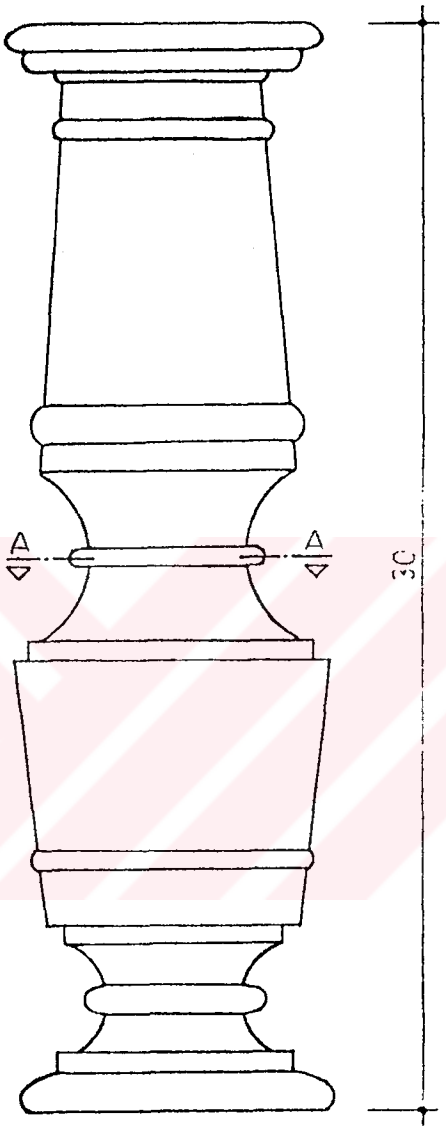
KONTROL AMİRİ
AHMET SELBESOĞLU
Y MİMAR

KONTROL
Bilgün AYDOĞMUŞ
Y. Mimar

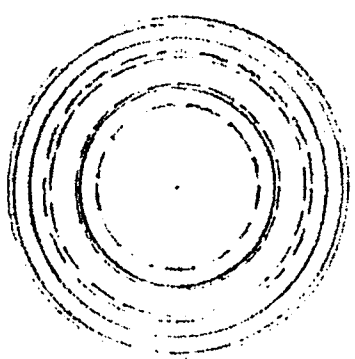
MÜTEAHHİT
AZMİ DELİBALTA
MİMAR

ONANDI
Muharrem ORAL
Rölöve Anıtlar Müdürü

Ö.A 1 Yonutaş tozlu 600 dz beyaz çimentolu harçla imitasyon 30-50 cm yüksekliğinde yuvarlak balkon süslemesi yapılması.

ön görünüş

A-A plan kesiti

İSTANBUL YILDIZ SARAYI BÜYÜK MABEYN VE MÜTEFERRİK İŞLER 1992-93 YILLARI
Rİ MUKAVELELİ ONARIMI VE TEŞHİR-TANZİMİ işi ile ilgili fiat tutanağı analizlerine
ren malzeme miktarlarına ait tutanaktır.

T U T A N A K

- Ö.A. 1 Yonutaş tozlu 600 dz beyaz çimentolu harçla imitasyon 30-50 cm yüksekliğinde yuvarlak balkon süslemesi yapılması.

Yukarıda adı geçen imalat geometrik ölçüler içerisine girmediğinden, at analizlerine giren malzemeler ancak imalatın yapılması sırasında aşağıda belirtildiği ekilde huzurumuzda tesbit edilmiş olup iş bu tutanak tarafımızdan tanzim ve imza ilmiştir.

MODELİN YAPILMASI

- Adi alçı	8,000	Kg
- Yapıştırıcı alçı	0,500	"
- Kıtık	0,050	"
- Su	0,010	m3
- Cimento	0,400	"
- 1.sınıf çam kereste	0,005	m3

İMALAT KALIBININ YAPILMASI

- Adi alçı	25,000	Kg
- Kıtık	0,140	"
- Arap sabunu	0,540	"
- Su	0,030	m3

İMALATIN YAPILMASI

- Su	0,030	m3
- Ø 8'lik B.A. demiri	0,198	Kg
- Arap sabunu	0,500	"
- Yonutaş tozlu 600 dz beyaz çimentolu harç	0,003	m3

KONTROL AMİRİ

AHMET SELBESOĞLU
Y.MİMAR

MÜTEAHHİT

AZMİ DELİBALTA
MİMAR

İSTANBUL YILDIZ SARAYI BÜYÜK MABEYN VE MÜTEFERRİK

İŞLER 1992-1993 YILLARI SARİ MUKAVELELİ ONARIMI VE TEŞHİR-TANZİMİ

ANALİZ

DIMCI ANALİZ 1-A : 30-50 cm yük.yuvarlak barok balkon süsleme elemanı modelinin yapılması.(1993 rayiçlerine göre)

ALZEME

158/c	: Alçı	kg	8.00 x 850	:	6.800.-
158/d	: Yapiştirici alçı	"	0.500x 2.550	:	1.275.-
159	: Kitik	"	0.050x 1.550	:	77.-
031	: Su	m3	0.010x13.000	:	130.-
263	: Çinko	Kg	0.400x16.500	:	6.600.-
. Onay	: I.sinif çam kereste	m3	0.005x5.000000		25.000.-

ŞÇİLİK

. ONAY Müt.Usta	: Ölçülerin alınması	1.00	Saat		
	Müdevver kısımın çarkta çekilmesi	5.00	"		
	Profillerin şablonla Çekl.	1.00	"		
	Rötüşleme ve kalıp alınmaya hazır hale getirilmesi	3.00	"		
		10.00	" x 24.934		:249.340.-
					289.222.-

DIMCI ANALİZ 1-B : 30-50 cm Yük.barok süsleme elemanı 2 parçalı kalıbın yapılması. (1993 yılı rayiçlerine göre.)

ALZEME

158/c	: Alçi (Zaiyatı ile)	Kg	25.- x 850	:	21.250.-
159	: Kitik	"	0.140 x 1.550	:	217.-
508	: Arap sabunu	"	0.540 x 4.000	:	2.160.-
031	: Su	m3	0.030 x13.000	:	390.-

ŞÇİLİK

/	: Mütehassıs usta	saat	8.00 x24.934	:	199.472.-
	: " " yardımcısı	"	8.00 x11.965	:	95.720.-
					319.209.-

KONTROL AMİRİ
AHMET SELBESOĞLU
Y MİMAR

KONTROL
Nilgün AYDOĞMUŞ
Y. Mimar

MÜLEMHİT
AZMİ DELİBALTA
MİMAR

ONANDI
Mubarrem ORAL
Rölöve ve Anıtlar Müdürü

KAYNAKLAR

(1) C.ERDER, , "Venedik Tüzüğü Bir anıt Gibi Korunmalıdır". O.D.T.Ü. Mim.Fak. Dergisi; 1977, Cilt :9, Sayı: 2, Sayfa: 167, 190.

(2) N.AKÇURA, 1. "Yabancı Ülkelerde Eski Eserlerin Korunması", Mimarlık Dergisi; 1973, Sayı: 8, Sayfa: 14.

(3) Era". Türkish Rewiew, 1986, page: 69-79.

(4) D.KUBAN, "Modern Restorasyon ilkeleri Üzerine Yorumlar" Vakıflar Dergisi, 1971, Sayı:8, Sayfa: 342-350.

(5) UNESCO, Mim.Od. "Kültürel Gelişmenin Dünya Onyılı ve Türkiye", İstanbul, 1990, S:9, 30-54,

(6) T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI, Koruma Kurultayı, (14-16 Mart 1990 Ankara), Sayfa: 93.

(7) B.FEILDEN, "Conservation of Historic Buildings" London, 1982, S.1-22, 395-403.

(8) E.TATAR; M.ÖZDOĞAN; N. BAŞGELEN; "Öneriler" İstanbul, 1993, Sayfa: 22-26, 50-65.

(9) N. ZEREN, "Tarihi Çevre Koruma Sürecine Halkın Katılımı" (Doktora Tezi), İ.T.Ü. 1981, Sayfa: 61, 105-109.

(10) Uygulamayı Üstlenen Müteahhit ile Yapılan Görüşme Sonucunda Elde Edilen Bilgiler. (1992 yılı Topkapı-Edirnekapı arası sur restorasyonundan toplam ihale bedeli 8 milyar, projelendirme için ayrılan ise 800 milyon TL.'dır. Bu fiyatlar ancak,
tüm bölümlerin temizlik ve projelendirilmeleriyle 1/3'lik bölümün onarımı yapılabilmiştir).

(11) A.ERSEN, "Koruma Kurultayı Bildirisi" 1990, Sayfa: 1-12.

(12) D.KUBAN, "Türkiye'de Restorasyon Sorunsalı", Restorasyon Malzeme Semineri, 1991, Sayfa: 1-41

(13) İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkezi "Korunması gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarında Yapı Malzemelerinden Taşların Temizlenmesi, Sağlamlaştırılması ve Korunmasıyla İlgili Teknik Şartname (Yayınlanmamış).

(14) ICCROM, "Mortars, Cements and Grouts Used in the Conservation of Historic Buildings" Sumposium, 3-6. 11. 1981, Rome.

(15) D.KUBAN, "Kent Toprağı Yağması ve Koruma Ölçütlerinin Yozlaşması", Yapı Dergisi, 1994, Sayı: 150, Sayfa: 25-31.

(16) M.TAPAN, "Koruma Sempozyumu Ardından", Cumhuriyet, 13 Mayıs, 1995, Sayfa: 2.

(17) C.BEKTAŞ, "Kimin Bu Sokaklar, Alanlar, Kentler", İstanbul, 1987

(18) Ü.ALTINOLUK, "Eski Yapılar-Yeni Fonksiyonlar" İstanbul, Sayfa: 67.

(19) G.TANKUT, "Korumanın Eğitim,Sosyal ve Ekonomik Yönü", KVTVKK Bildirisi, Ankara, 1990, Sayfa: 77.

(20) F.OĞUZ, "Tek Yapı Ölçeğinde Onarım ve Yeniden Kullanım Olgusu" KVTVKK Bildirisi, Ankara, 1990, Sayfa: 83.

ÖZGEÇMİŞ

1970 yılında Malatya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Malatya'da tamamladı. 1987 yılında Malatya Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Trakya Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'ne başladı. 1988 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'ne yatay geçiş yaptı ve 1991 yılında "iyi" derece ile mezun oldu. Aynı yıl İ.T.Ü. Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Yapım Yönetimi Programı'nda Yüksek Lisans öğrenimine başladı. "Tek Yapı Koruma ve Onarım Uygulamalarında Sorunların Yasal ve Yönetimsel Yönden Değerlendirilmesi" adlı çalışmayı Prof.Dr. Nur Akın'ın yönetiminde tamamladı.